Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Sociologie

Daniel Čermák

Důvěra v politické instituce České republiky

Trust in Political Institutions in the Czech Republic

Dizertační práce

vedoucí práce - RNDr. Tomáš Kostelecký, CSc.

2013

Poděkování

Děkuji za trpělivost, všem.

A děkuji svým holkám, Emilce a Zuzce, bez nich bych to nikdy nedopsal.

„Prohlašuji, že jsem dizertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze-Klánovicích dne 24. listopadu 2013 Daniel Čermák

Abstrakt

Předmětem dizertační práce je zkoumání politické důvěry, konkrétně popis trendů vývoje politické důvěry a identifikace faktorů, které s uvedenou důvěrou souvisejí. Politickou důvěrou je míněna důvěra vertikální, orientovaná na vybrané politické instituce zakotvené v Ústavě České republiky. V práci jsou analyzovány následující politické instituce v České republice: vláda, Poslanecká sněmovna, Senát, krajská zastupitelstva a obecní zastupitelstva.

Jako teoretický rámec pro toto zkoumání je využit model celoživotního učení amerických sociologů Mishlera a Rose, který spojuje kulturní a institucionální přístupy při vysvětlování důvěry v instituce. Při všech provedených analýzách jsou využita data z již dříve provedených výzkumů CVVM a dalších oddělení Sociologického ústavu AV ČR.

Za nejvýznamnější zjištění práce lze pokládat skutečnost, že míra důvěry v politické instituce je převážně determinována faktory souvisejícími s institucionální performancí, které se týkají politické situace a percepce vlastní ekonomické situace či celého státu, a také se stranickými preferencemi (existence tzv. efektu vítěze). Ovlivnění měr důvěry na úrovni národní, regionální i lokální rozložením sil mezi stranami ve vládě, potažmo v Poslanecké sněmovně, ukazuje také na potvrzení teze o volbách druhého řádu. U důvěry v obecní zastupitelstva má nezanedbatelnou roli také prostorová blízkost: obecním zastupitelstvům důvěřují více lidé v malých obcích, kde zkušenost s politiky zprostředkovaná médií může být nahrazena osobní znalostí. Závěry vyplývající z této práce potvrzují, že v České republice platí podobné souvislosti mezi důvěrou v politické instituce a institucionálními faktory a částečně také socio-kulturními faktory jako v dalších postkomunistických zemích.

Za hlavní přínos předložené práce lze označit skutečnost, že nezkoumala politické instituce pouze jako jeden celek, ale identifikovala determinanty důvěry v jednotlivé politické instituce na národní, regionální i lokální úrovni. Analýza stavu důvěry v politické instituce v delším časovém úseku pak umožnila identifikovat poměrně stabilní vzorec ve vývoji této důvěry během funkčních období jednotlivých vlád.

Klíčová slova

Politická důvěra, politické instituce, analýza časových řad, regionální rozdíly.

Abstract

The aim of the PhD dissertation is to research political trust, specifically to describe trends in political trust and to identify factors which are related to reported trust. Political trust is vertical trust oriented to selected political institutions which are grounded in the Constitution of the Czech Republic. Following political institutions are analyzed in this study: the Government of the Czech Republic, the Chamber of Deputies, the Senate, regional councils and municipal councils.

Life-time learning model proposed by Mishler and Rose, which combines cultural and institutional approaches to explanation of trust in political institutions, is used as a theoretical framework in this study. All conducted analyses make use of data from surveys carried out by CVVM and other departments of the Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic.

The key finding of the study is the fact that the level of trust in political institutions is mainly determined by factors associated with 1) institutional performance which is related to political situation and the perception of own economic situation or the economic situation of the state; 2) party preferences (presence of so called "the winner effect"). The level of trust in political institutions on national, regional, and local level is affected by party composition of the government and of the Chamber of Deputies. This finding gives support to second-order election theory. The trust in municipal councils is also largely influenced by spatial closeness: The trust in municipal councils is higher in small towns in which the experience with politicians is not delivered mainly by media but it is often replaced by personal knowledge. The conclusions of this study confirm that similar associations between trust in political institutions and institutional factors and partly socio-cultural factors as well can be found in the Czech Republic as are identified in other Post-communist countries.

The main contribution of this study lies in the fact that it does not research political institutions as a whole, but it focuses on factors associated with trust in individual political institutions on national, regional, and local level. The analysis of trust in political institutions in a long time span makes possible to identify a relatively stable pattern of trust development during the term of office of each government.

Keywords

Political trust, political institutions, time series analysis, regional differences.

Obsah

1. Úvod 9
1.1. Cíle a představení práce 10
2. O důvěře (nejen) v politické instituce 12
2.1. Definice důvěry 12
2.2. Sociální důvěra a důvěra v politické instituce 12
2.2.1. Sociální a politická důvěra 13
2.2.2. Důvěra v lidi a důvěra v instituce 13
2.2.3. Důvěra specifická a důvěra generalizovaná 14
2.3. Vztah sociální a politické důvěry 15
2.4. Důvěra v instituce a legitimita 16
2.5. Zdroje důvěry v politické instituce 17
2.5.1. Socio-kulturní přístupy 18
2.5.2. Institucionální přístupy 21
2.5.3. Sjednocující přístup Rose a Mishlera 26
2.6. Politická důvěra – vývoj u nás a ve světě 27
2.6.1. Politická důvěra – vývoj ve světě, zejména v USA a v Evropě 27
2.6.2. Politická důvěra v postkomunistických zemích 28
2.6.3. Politická důvěra v České republice 30
2.7. Využité metody a datové zdroje 30
3. Testování modelu celoživotního učení 32
3.1. Úvodem 32
3.2. Cíle analýzy a hypotézy 33
3.3. Zdroje dat 36
3.4. Rozdíly v důvěře podle vybraných sociodemografických a postojových proměnných 36
3.4.1. Bivariační analýzy závislosti důvěry v politické instituce na vybraných proměnných 37
3.4.2. Shrnutí bivariačních analýz 47
3.5. Multivariační modely důvěry 49
3.5.1. Spokojenost s politickou situací 50
3.5.2. Volební preference 51
3.5.3. Sociodemografické proměnné 53
3.5.4. Další postojové proměnné 54
3.5.5. Proměnné určující kontext prostředí 54
3.5.6. Srovnání kategorií *neví či neodpověděl* s kategorií *nedůvěřuje* 55
3.5.7. Shrnutí výsledků multinomiálních logistických regresních modelů 55
3.6. Úroveň důvěry v politické instituce a její vývoj v čase 57
3.7. Závěr 62

4. Proměny důvěry v politické instituce v čase a efekt vítěze 64
4.1. Úvodem 64
4.2. Efekt vítěze 64
4.3. Datové zdroje 65
4.4. Popis vývoje důvěry v ústavní instituce v čase 66
4.4.1. Analýza důvěry v ústavní instituce 71
4.5. Shrnutí 79
5. Krajská zastupitelstva a efekt vítěze 83
5.1. Datové zdroje 83
5.2. Vývoj v čase 83
5.3. Cíle a použité metody 87
5.4. Regresní modely důvěry v krajská zastupitelstva 88
5.5. Závěr 92
6. Důvěra v politické instituce v Kraji Vysočina a Ústeckém kraji v období ekonomické recese 95
6.1. Charakteristika regionů a základní charakteristiky vývoje ekonomické krize v nich 96
6.2. Analýzy důvěry v politické instituce v Ústeckém kraji a Kraji Vysočina 98
6.2.1. Datové zdroje 98
6.2.2. Standardizované míry důvěry v politické instituce 99
6.2.3. Představení hypotéz a cílů provedených analýz 100
6.2.4. Výsledky testovaných modelů důvěry v politické instituce ve zkoumaných krajích 102
6.3. Shrnutí a závěr 106
7. Závěr 109
Literatura: 116
Přílohy 125
Přílohy k analýzám v 3. kapitole 125
Přílohy k analýzám v 4. kapitole 134
Přílohy k analýzám ve 5. kapitole 160
Přílohy k analýzám v 6. kapitole 163

1. Úvod

Zhroucení komunistických režimů ve střední a východní Evropě na konci 80. a počátkem 90. let 20. století přineslo zemím, kterých se to týkalo, celou řadu zásadních změn. Ty zřejmě největší, které nejvíce ovlivnily společnost z pohledu sociologů, se týkaly přechodu od plánovaného hospodářství k tržní ekonomice a volnému trhu, náhlého poklesu či vzestupu (životní úrovně různých skupin občanů a demokratizace vládnoucích režimů. Uvedené změny musely nevyhnutelně ovlivnit občany postkomunistických států, uvedly v život společnost, kde každý mohl jednat mnohem svobodněji, kde měl větší možnosti ovlivňovat veřejné dění, ale současně, s onou rostoucí svobodou se pojil nevyhnutelně i pocit větší nejistoty. Občané už neměli „nalinkovaný“ svůj život od narození až do smrti, mohli ho více ovlivnit, ať už pozitivně či negativně.

V politickém životě se občané museli vypořádat s mnoha novými jevy, neboť byli poznamenáni určitým znalostním deficitem, co se politických znalostí a dovedností týká (Dunn 2004). Drtivá většina občanů zažila poprvé v životě svobodné volby. Předvolební boj a kampaně představovaly další nový jev. Občané dostali také možnost se svobodně vyjadřovat k politickým otázkám a veřejnému dění. Díky tomu si, mimo jiné, postupně začali vytvářet vztah k politickým institucím, vnímali dění v nich, vyhodnocovali je a utvářeli si konkrétní postoje k nim. Na základě utvářených postojů byli schopni říci, zda důvěřují či nedůvěřují konkrétní instituci. A právě důvěra v politické instituce je nesmírně důležitá pro fungování demokratických institucí, stejně jako je občanská participace důležitá pro demokracii jako celek (Lenard 2008). Důvěra je důležitá pro legitimitu zastupitelské demokracie a potažmo politických institucí. Utvářet důvěru v politiky a politické instituce nebylo snadným úkolem ve společnosti, která byla dlouhodobě vystavena socialistickému autoritářskému systému, pod jehož vlivem vznikla kultura cynismu vůči všemu politickému (Campbell 2004).

Jak ukazují výzkumy, míra důvěry v politické instituce byla v postkomunistických státech v 90. letech 20. století velmi nízká (Mishler, Rose 2001; Macek, Marková 2004). Souviselo to se způsobem spravování veřejného života v komunistických režimech, kdy neexistovala možnost se svobodně sdružovat, zakládat spolky, volit apod. Reakcí občanů bylo odcizení od státu a cynismus vůči státním institucím a ten si, bohužel, přenesli i do vztahu k novým demokratickým institucím po roce 1989 (Mishler, Rose 1997; Letki 2004). Nedůvěra oslabovala legitimitu těchto institucí a kvůli tomu bylo ohroženo demokratické zřízení v postkomunistických státech.

Nízká míra důvěry v politické instituce však není fenoménem, který by byl typický pouze pro postkomunistické země střední a východní Evropy, trend odcizení občanů od politiky a politiků v USA zaznamenala již Finifter (1970) a souvisejícího trend poklesu důvěry ve federální vládu tamtéž popsal již Arthur Miller (1974). Tento trend byl zaznamenán taktéž v evropských demokratických státech od 70. let 20. století, ale nebyl obvykle vnímán jakožto setrvalý pokles, ale spíše jako kdyby se vývoj míry důvěry ve společnosti ubíral po sinusoidě a střídaly se tedy období jejího poklesu a růstu (Norris 2011).

1.1. Cíle a představení práce

Jak vyplývá už z úvodních odstavců, předložená práce, její předmětem je zkoumání důvěry v politické instituce, konkrétněji popis trendů vývoje důvěry v politické instituce a identifikace faktorů, které s uvedenou důvěrou souvisejí. Splnění těchto úkolů umožní zodpovědět některé otázky související s vývojem demokracie v České republice v druhé polovině 90. let a v prvním desetiletí třetího tisíciletí. Zejména se to týká otázek spojených s legitimitou vládnutí v České republice a spojitosti politické důvěry s volebním chováním či politickou socializací v ČR.

V této práci je pojednáváno o důvěře v politické instituce, kterou je míněna důvěra vertikální orientovaná na politické instituce, jež mají pevný systém pravidel a formálních i neformálních procedur, z nichž je velká část zakotvena v Ústavě České republiky. Politickými institucemi, které jsou analyzovány v této práci, jsou konkrétně vláda České republiky, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Senát Parlamentu České republiky, krajská zastupitelstva a obecní zastupitelstva. Pro uvedené analýzy máme jen omezené datové zdroje, které nebyly primárně shromážděny za účelem analýz důvěry v politické instituce. Přesto je datová základna dostatečně bohatá, aby bylo možné se zaměřit na celou řadu aspektů souvisejících s důvěrou. Jedná se zejména o faktory, které ovlivňují úroveň důvěry ve společnosti, ať už se jedná o socio-kulturní či institucionální determinanty. Dále dostupné datové zdroje dovolují zkoumat vývoj v čase a jeho periodicitu, či rozdíly mezi různými politickými institucemi a v neposlední řadě také regionální odlišnosti v úrovni důvěry nebo vliv kontextu prostředí, v němž občané žijí.

Práce sestává z několika kapitol. První z nich představuje tento úvod. Poté následuje kapitola druhá, která představuje teoretický úvod k celé dizertační práci. Čtenář je v ní uveden do celé problematiky důvěry v politické instituce a jsou v ní nastíněny základní pojmy, teorie a přístupy ke studovanému tématu.

Poté následují čtyři kapitoly s analýzami. První z nich je popsána v kapitole třetí a představuje rozšířenou verzi textu Daniela Čermáka a Jany Stachové (2010) *Zdroje institucionální důvěry v České*

republice, Který vyšel v Sociologickém časopise.[1] Text se soustředí na identifikaci faktorů, pomocí kterých můžeme vysvětlit důvěru ve vybrané politické instituce v České republice – vládu, Poslaneckou sněmovnu, Senát, krajská a obecní zastupitelstva. Východiskem pro provedené analýzy byl model celoživotního učení Mishlera a Rose (2001). Cílem bylo rozhodnout, jak souvisí vliv socio-kulturních a institucionálních faktorů s celkovou mírou důvěry ve zkoumané instituce. Oproti časopiseckému textu zde byly analýzy důvěry v politické instituce obohaceny o další skupinu faktorů, jež pomáhají vysvětlovat rozdíly v míře důvěry, konkrétně se jedná o kontext prostředí (např. region), ve kterém občané žijí. Tyto rozšířené analýzy se ukázaly zcela relevantními, protože nově přidané proměnné se v modelech uplatnily.

Kapitola 4 představuje text Daniela Čermáka, jenž byl až na několik drobných změn v téměř identické podobě publikován v dvojčísle 2-3 v roce 2010 v časopise Středoevropské politické studie pod titulem *Vliv volebních preferencí na vývoj důvěry v ústavní instituce v čase*.[2] Ten se soustředil na zhodnocení časových řad důvěry v Poslaneckou sněmovnu, Senát a vládu České republiky a jejich vzájemné porovnání mezi roky 1997 a 2009. Kromě uvedeného srovnání se text kapitoly soustředí na zodpovězení otázky, zda voliči či sympatizanti vládnoucích politických stran těmto stranám důvěřují více než ostatní voliči. A zda, a popřípadě jak, se tento vztah mění v čase, a čím je tato proměna podmíněna. Na kapitolu čtvrtou navazuje obdobnými analýzami kapitola 5, která se však soustředí na krajská zastupitelstva.

V kapitole 6 je představena poslední z analýz důvěry v politické instituce. Je do značné míry obdobou analýz provedených v kapitole 3, ale soustředí se, namísto národní úrovně, na úroveň subnacionální. Konkrétně se jedná o důvěru ve Vládu České republiky, krajská zastupitelstva a obecní zastupitelstva ve dvou vybraných regionech – Ústeckém kraji a Kraji Vysočina. Cílem bylo zodpovědět otázku, zda existují rozdíly v úrovni důvěry mezi uvedenými regiony v České republice. Výše uvedené regiony představují dvě typově odlišná území, ve kterých se dá očekávat řada rozdílů, které by mohly ovlivňovat úroveň důvěry v politické instituce. Jedná se o rozdíly v sociálním kapitálu,[3] rodinných hodnotách (rozvodovost, nemanželské děti), ekonomické situaci (nezaměstnanost, průměrný příjem) apod. Současně je v mírně pozměněné verzi tento text připravován také k vydání v recenzovaném časopise. V kapitole 7 nalezneme shrnutí a závěr celé práce.

---

[1] Čermák, Daniel, Jana Stachová. 2010. „Zdroje institucionální důvěry v České republice.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 46 (5): 683-718.

[2] Čermák, Daniel. 2010. „Vliv volebních preferencí na vývoj důvěry v ústavní instituce v čase.“ *Středoevropské politické studie /Central European Political Studies Review* 12 (2-3): 121-141.

[3] Více k rozdílům v sociálním kapitálu zmíněných krajů viz Čermák, Stachová, Patočková (2011).

2. O důvěře (nejen) v politické instituce

2.1. Definice důvěry

Důvěru v jinou osobu, skupinu či instituci obvykle vnímáme jako přesvědčení o tom, že budou jednat očekávaným způsobem v našem zájmu a případně nevyužili naší zranitelnosti. Potřebu důvěřovat máme v situacích, kdy o ostatních aktérech nemáme dostatek informací, abychom věděli, jak se zachovají, ale máme dostatek informací k tomu, abychom odhadli, jak se pravděpodobně zachovají. Jedná se o určité kalkulované riziko. K tomuto jednání nás vede potřeba redukce komplexity. Jednoduše není možné, abychom o každém sociálním aktéru věděli vše (Luhmann 2000; Das, Teng 2004).

Teorie racionální volby naznačuje, že důvěra je čistě utilitární záležitostí, kdy aktér srovnává náklady a výnosy, a dojde k závěru, že nejvýhodnější pro něj bude, když se k někomu bude chovat tak, že si vyslouží jeho důvěru, a ten mu to následně oplatí stejným způsobem. V případě důvěry v demokratické politické instituce můžeme předpokládat v souladu s touto teorií, že „demokratické instituce slouží k výběru relativně důvěryhodných zástupců, u kterých se můžeme spolehnout na to, že, v rámci možností, budou následovat zájmy občanů, protože k tomu se veřejně zavázali“ (Brennan, 1998: 197).

Podobně chápe důvěru Russell Hardin (1998), když hovoří o vnořeném (encapsulated) zájmu. Říká, že důvěřujeme, protože očekáváme od druhých, že budou mít na paměti naše zájmy, protože je to v jejich zájmu, pokud si cení pokračování našeho vztahu. Náš zájem je tedy zahrnut či „vnořen“ do jejich zájmu. Tato definice tedy předpokládá, že se snažíme chovat důvěryhodně, pokud z toho máme užitek. Důvěra potom funguje do té doby, dokud obě strany mají ze svého jednání navzájem prospěch. Samozřejmě se neočekává, že některá ze stran bude upřednostňovat zájmy druhých nad zájmy vlastními, ale přinejmenším je budeme brát v potaz.

2.2. Sociální důvěra a důvěra v politické instituce

Důvěra jednotlivých sociálních aktérů může být vztažena k celé řadě nesourodých aktérů, ať už se jedná o jednotlivce, sociální skupiny či instituce. Když se zamyslíme nad tím, komu či čemu všemu můžeme důvěřovat nebo vyjadřovat důvěru, na koho či co se můžeme spoléhat; co je možné od koho či od čeho očekávat, koho a co můžeme pokládat za důvěryhodné; zjistíme, že se jedná o celou

řadu osob, sociálních skupin, norem a institucí. Na straně jedné můžeme kupříkladu důvěřovat sami sobě či svým blízkým, tedy někomu, koho dobře známe; na straně druhé je možné důvěřovat cizincům, přispěvatelům internetových fór, státnímu zřízení, zákonům, bankám apod., tedy objektům, které nemusíme až tak bezprostředně znát a které mohou být více či méně abstraktní.

Je nasnadě, že je velmi těžké mezi sebou srovnávat např. důvěru, kterou cítíme ke konkrétní osobě s důvěrou vztaženou k veřejně činné osobě či k relativně abstraktní instituci. Z tohoto důvodu je nutné klasifikovat důvěry vztažené k různým aktérům, abychom si ujasnili, kdy důvěru k nim vztaženou je možné srovnávat a kdy ne.

2.2.1. Sociální a politická důvěra

Podle Newtona (2007: 344), je v prvé řadě nutné odlišit sociální a politickou důvěru. Sociální důvěra je také často nazývána důvěrou interpersonální či řidčeji horizontální. Je obvykle vztažena k osobám kolem nás. Napomáhá kooperaci, participaci a reciprocitě (Dressler 2004). Naproti tomu politická důvěra je označována jako důvěra vertikální. Jedná se o důvěru vztaženou k politickým lídrům a institucím, které tvoří. Můžeme ji definovat jakožto postoj občanů k centrálním institucím a klíčovým aktérům politického režimu. Politickou důvěrou potom můžeme nazvat situaci, kdy „občané věří, že jim jejich političtí lídři vědomě či záměrně neublíží“ (Newton 2007). Tento postoj se odvíjí, mimo jiné, od toho, nakolik jsou tito lídři a instituce, které reprezentují, vnímáni jako kompetentní, odpovědní, féroví, čestní, bez skandálů a bez korupce (Dressler 2004).

2.2.2. Důvěra v lidi a důvěra v instituce

Někteří autoři (Cook, Gronke 2005; Luhmann 2000; Newton 2007; Seligman 2000) si všímají rozdílu, který existuje mezi důvěrou v osoby, o kterých máme nějaké poznatky na základě osobní zkušenosti s nimi, a důvěrou v instituce, které hodnotíme na základě toho, jak vnímáme jejich fungování. Tento rozdíl pokládají tito autoři natolik za zásadní, že v případě prvém mluví o důvěře (trust [in people]) a v případě druhém o důvěru v instituce (confidence [in institutions]).[4] Zmerli, Newton a Montero (2007: 39-40) přímo navrhují, aby výraz *trust* byl vyhrazen individuím a výraz c*onfidence* institucím. *Trust* spíše náleží do privátní sféry a odvíjí se od zážitků a zkušeností, jež máme z první ruky. Naproti tomu *confidence* se zakládá zpravidla na informacích, které máme z druhé ruky, zprostředkovaně, nezřídka prostřednictvím masových médií.

[4] Přesné české ekvivalenty pro pojmy *trust* a *confidence* se těžko hledají, v tomto konkrétním případě byl využit překlad pojmů *trust* a *confidence*, jakožto důvěra a důvěřivost (Sedláčková 2012).

Rozlišení mezi pojmy *trust* a *confidence*, v souladu s Luhmannem (2007) závisí na rozlišení mezi pojmy riziko a nebezpečí. Důvěra je v Luhmannově pojetí spojena s rizikem u *trust* a nebezpečím u *confidence*. V situacích, kdy dochází k jevům, které jsou náhodné, ovlivněné silami z vnějšku, nad nimiž nemáme kontrolu, hovoříme o nebezpečí. Naopak v situacích, kdy se můžeme aktivně rozhodnout, podle toho jednat a tím ovlivnit budoucí výsledek, hovoříme o risku. Riziko je pro Luhmanna (2000: 97) podle této interpretace spojeno třeba s nákupem ojetého auta, kdy riskujeme, že auto nebude v dobrém stavu a naše důvěra (*trust)* bude zklamána. Zvažujeme tedy alternativy, zda ono auto koupit, či nekoupit a připouštíme určité riziko možného neúspěchu. Naproti tomu *confidence* je, když jdeme po ulici, věříme, že nám nehrozí žádné nebezpečí, nebo když doufáme, že politici se budou snažit vyhnout válce. V tomto případě alternativy nezvažujeme, zkrátka spoléháme, že to tak bude. Luhmann (2000: 102) sám podotýká k tomuto tvrzení, že: „*Trust* se uplatňuje především v interpersonálních vztazích, kdežto účast ve funkčních ekonomických či politických systémech není otázkou osobních vztahů. Zde je vyžadována *confidence*, ne *trust*."

Důvěra v osoby nám pomáhá zorientovat se v situacích, kdy se jedná o známé, přátele, kolegy, spoluobčany apod., tedy osoby, s nimiž se setkáváme tváří v tvář. To naopak není možné v případě důvěry v instituce, kdy se jedná o důvěru v parlament, soudy, státní správu, policii apod., tedy instituce, jejichž fungování je založené na celém souboru pevně daných pravidel a formálních procedur.

2.2.3. Důvěra specifická a důvěra generalizovaná

Dalším kritériem pro klasifikaci různých typů důvěry je dle Newtona (2007) rozdíl mezi silnou specifickou důvěrou (thick particularized social trust) a generalizovanou slabou abstraktní důvěrou (generalized thin abstract trust). Specifická důvěra je hlubokou důvěrou k někomu konkrétnímu, založená na důkladné znalosti konkrétních osob. Naproti tomu důvěra generalizovaná je založená na obecných znalostech sociálních skupin a situací. Potom „důvěřujeme (či ne) svým spoluobčanům nikoliv na základě toho, že je známe osobně, nýbrž proto, že jsme dobře obeznámeni z první ruky s tím, jak společnost funguje: je bezpečné chodit touto ulicí a ne tamtou: je bezpečné chodit parkem ve dne, ale již ne v noci: je bezpečné důvěřovat registrovaným taxikářům, avšak ne těm, které jezdí načerno. V moderních, rozsáhlých, geograficky mobilních, smíšených a multikulturních společnostech je důvěra vůči cizincům obzvláště důležitá, obzvláště v cizince, kteří nejsou jako my" (Newton 2007, 344-345).

V případě specifické důvěry ji orientujeme vůči lidem, které bezprostředně známe (přátelé, sousedé…). A v druhém případě vztahujeme naši důvěru vůči osobám, které vlastně neznáme (tzv.

generalizovaným druhým)[5] a naše důvěra je podložena našimi povšechnými znalostmi a zkušenostmi s lidmi, kteří náleží k určité sociální skupině a se situacemi, ve kterých se můžeme ocitnout při jednání s nimi. Obzvláště užitečná je generalizovaná důvěra v rozsáhlých, heterogenních, neosobních moderních společnostech, kde přispívá k sociální kohezi (Granovetter 1973; Zmerli, Newton a Montero 2007).

2.3. Vztah sociální a politické důvěry

Sociální důvěra může, ale také nemusí, být spojena či ovlivněna důvěrou politickou. Lidé mohou kupříkladu důvěřovat svým blízkým či sousedům, ale nemusí nutně důvěřovat také politickým institucím. Přesto se řada autorů domnívá, že existuje souvislost mezi ochotou lidí důvěřovat lidem kolem sebe (sociální či interpersonální důvěra) a ochotou důvěřovat politickým institucím a klíčovým politickým aktérům (politická důvěra).

Na analýzu tohoto vztahu se zaměřili Schiffman, Thelen a Sherman (2010), kteří zkoumali vztah mezi interpersonální důvěrou (soustředili se na generalizované druhé) na straně jedné a politickou důvěrou, reprezentovanou důvěrou ve formu vlády, mírou politického cynismu a důvěrou ve zvolené politiky a politické instituce, na straně druhé. Došli k závěru, že obzvlášť silná je souvislost mezi interpersonální důvěrou a důvěrou ve zvolené politické zástupce, včetně institucí, jež reprezentují. Znamená to, že lidé, kteří jsou ochotni důvěřovat ostatním lidem, jeví ve větší míře také sklon důvěřovat politikům a politickým institucím. Signifikantní vztah mezi generalizovanou a politickou důvěrou nalezli Zmerli, Newton a Montero (2007) ve 13 evropských demokraciích, jak v zavedených demokraciích, tak postkomunistických. Tato zjištění svými analýzami podporují také např. Levi (1996), Richey (2010), Rothstein (2003) či Brehm a Rahn (1997), když hovoří o tom, že politické chování a institucionální důvěra nejen souvisí s důvěrou generalizovanou, ale také ji ovlivňují. Opačné tvrzení o směru souvislosti, tj. že míra generalizované důvěry predikuje míru důvěry v politické instituce, předkládají ve svých pracích např. Putnam (1993) a částečně Newton a Norris (2000). Závislost podle nich neplatí na individuální, ale pouze na agregované (národní) úrovni.

Na druhou stranu někteří autoři tvrdí na základě provedených analýz, že generalizovaná (potažmo interpersonální) důvěra souvisí jen velmi málo či vůbec s důvěrou politickou (Gibson 2001) a nesouvisí ani s politickou participací (Dekker, Koopmans, Van den Broek 1997; Letki 2004). Můžeme tedy říci, že vztah politické a generalizované důvěry není zcela jednoznačný a zřejmě je důležité v jaké zemi a v jaké (politické) kultuře tento vztah zjišťujeme. Vztah může být ovlivněn třeba

[5] Více ke konceptu generalizovaných druhých viz George Herbert Mead (1970).

skutečností, zda měříme souvislost mezi generalizovanou důvěrou a důvěrou v celou skupinu politických institucí či zda se soustředíme na jednu partikulární politickou instituci, např. parlament či vládu.

Shrneme-li problematiku sociální (interpersonální) a politické důvěry, můžeme říci, že tyto dva typy důvěry spolu obvykle souvisí, avšak směr jejich závislosti je nejasný, s největší pravděpodobností se jedná o spojité nádoby, kdy hladina jedné ovlivňuje druhou (více viz např. Schyns, Koop 2010).

2.4. Důvěra v instituce a legitimita

Koncept důvěry v politické instituce je obvykle spojován s legitimitou vládnutí. Legitimita vlády závisí na tom, zda jsou zájmy jednotlivců reflektovány či zastoupeny v rozhodovacím procesu. (Ne)důvěra v politické instituce je postojem, který spojuje občany s jejich demokraticky zvolenými institucemi, a měla by odrážet skutečnost, nakolik se institucím daří reflektovat zájmy všech občanů, minorit, či skupin.

Levi, Sacks a Tyler definují ve svém článku (2009) legitimitu jakožto pocit ochoty či závazku poslouchat veřejné autority, jehož reálným projevem je vyhovění vládním nařízením a zákonům. Čím vyšší je tato ochota, tím vyšší je legitimita dané vlády. Za klíčové ve vztahu k legitimitě veřejné autority považují dva předpoklady – důvěru ve vládu a procedurální spravedlnost. Situace, kdy lidé důvěřují své vládě a věří, že s nimi jedná poctivě, posiluje jejich ochotu podřídit se veřejné autoritě a jejím pravidlům. Procedurální spravedlnost je spojena s tím, zda se občané domnívají, že se ke všem občanům vláda přistupuje stejným způsobem, podle stejných měřítek a pravidel, zda neexistují osoby či skupiny, se kterými je zacházeno jinak. V jejich konceptuálním modelu je důvěryhodnost vlády zvyšována či naopak snižována na základě toho, jak občané vyhodnotí výkonnost vlády, činy a důvěryhodnost jejích vůdců a konečně administrativní kompetence vládních agend, tedy jejich poctivost a schopnost zavádět pravidla a nařízení.

Miller a Listhaug (1990: 363) se domnívají, že faktorem, který může ovlivnit legitimitu, je také počet politických stran. Čím je v systému zastoupeno více stran, tím spíše si volič vybere takovou, která bude reprezentovat jeho zájmy. V případě systému, kdy dominují dvě strany (např. USA), se může potom snáze stát, že se volič bude cítit odcizen od politiky, neboť nebude mít pocit, že některá ze stran jeho zájmy hájí.

Nye, Zelikow a King (1997) či Norris (2011) dávají do možné souvislosti aktuální trendy poklesu demokratických hodnot odpovídající rostoucí nedůvěře ve vládu a její schopnost spravovat zemi.

Norris (2011) nazývá rozdíl mezi demokratickými hodnotami a principy, podle kterých by měly být spravovány věci veřejné, a skutečnou performancí demokratického režimu demokratickým deficitem. Čím větší je tento deficit, tím více je ohrožena legitimita a tím méně se zvolení zástupci zodpovídají svým voličům. Ohrožení legitimity a vznik demokratického deficitu hrozí zejména u nově vzniklých demokracií, např. postkomunistických států, z tohoto důvodu mj. Thomassen (2007) považuje za důležité sledovat vývoj od 90. let 20. století do dneška. Jde o novou příležitost, kdy je možné sledovat vztah mezi legitimitou a stabilitou demokracie. Jedná se o jakýsi samovolně vzniklý experiment, který je žádoucí pozorně sledovat.

2.5. Zdroje důvěry v politické instituce

V předchozích dvou podkapitolách jsme se soustředili na klasifikaci důvěry obecně a na definování pojmu politické důvěry. Cílem této podkapitoly je podat přehled základních přístupů k vysvětlení zdrojů důvěry v politické instituce. Proč lidé důvěřují politickým institucím? Jaké faktory ovlivňují jejich důvěru? Je jejich postoj stálý v čase? Právě tyto a některé další otázky by nyní měly být zodpovězeny.

První a zřejmě nejzajímavější otázkou je, proč lidé důvěřují politickým institucím? Jak se shodne celá řada autorů (Campbell 2004; Denters, Gabriel, Torcal 2007; Locke 2001; Mishler, Rose 1997, 2001; Newton, Norris 1999 a 2000), existují dvě základní vysvětlení, jaké jsou zdroje důvěry. První z těchto vysvětlení, tzv. socio-kulturní, vychází z přesvědčení, že důvěře se učíme v procesu enkulturace, od okamžiku, kdy jsme socializováni v rámci politické kultury platné pro společenství, ve kterém žijeme. V případě socio-kulturního přístupu se tedy důvěra odvíjí od faktorů, které jsou nezávislé, vnější vůči samotné politické instituci a utváří se zezdola od samotných občanů, mluvíme proto o exogenních faktorech.

Druhé z možných vysvětlení, institucionální, staví na předpokladu, že míra důvěry v politické instituce je v přímé relaci s jejich performancí. Tedy politické instituce a aktéři, kteří jsou jejich součástí, sami svým chováním ovlivňují, nakolik si „zaslouží“, aby jim bylo důvěřováno. Občané poté vyhodnocují nakolik jejich zejména ekonomické ale i další zájmy jsou uspokojovány činností institucí. Míra důvěry se stává měřítkem výkonnosti institucí. Faktory, které ovlivňují skutečnost, zda a nakolik lidé důvěřují politickým institucím, přímo souvisí s činností institucí a důvěra je generována seshora od samotných institucí, proto tyto faktory označujeme jako endogenní.

Jednotliví autoři kladou v rámci jak socio-kulturních, tak institucionálních přístupů důraz na odlišné momenty a faktory, které pokládají za významné pro utváření důvěry, proto si je přiblížíme podrobněji na následujících několika stranách.

2.5.1. Socio-kulturní přístupy

Socio-kulturní vysvětlení vzniku důvěry předpokládají exogenní původ důvěry v politické instituce. Vysvětlení náležejících k socio-kulturním přístupům najdeme celou řadu, některé z nich usilují o vysvětlení důvěry na makroúrovni, ať už celých států či regionálních společenstev nebo komunit, jiné přístupy zase vycházejí z mikroúrovně, kdy se původ důvěry hledá na úrovni jednotlivců (více viz Hudson 2006; Campbell 2004; Mishler, Rose 2001; Denters, Gabriel, and Torcal 2007). Podle badatelů sledujících rozdíly spíše na makroúrovni je důvěra produktem dlouhodobých, historicky zakotvených vzorců chování, sdružování, občanského zapojení a interakcí mimo rámec vlastní rodiny. *„Tyto vzorce jsou předávány z generace na generaci v rámci procesu socializace. Jelikož každá kultura (či společnost) prošla odlišným historickým vývojem, sdílí její členové obdobné dispozice ke sdružování se, vzájemné spolupráci, důvěře“* (Locke 2001). Autoři sdílející toto přesvědčení obvykle vycházejí z již klasického díla Almonda a Verby *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations* (1963), kteří hovořili o souvislosti mezi občanskou společností a politickou kulturou. Koncept politické kultury začal být šířeji diskutován ve výše uvedené práci, kde autoři identifikovali původ politické kultury v pěti demokratických zemích. Snažili se vysvětlit, jak politická kultura v dané zemi přispívá k zachování demokratického politického systému a ovlivňuje míru (ne)zapojení občanů do politického dění. Srovnávali, podle jakého vzoru jsou utvářeny politické postoje, jež vedou k politické participaci. Došli, mimo jiné, k závěru, že postoje vedoucí k participaci se utvářejí v procesu socializace, na němž se podílí řada sociálních institucí: rodina, vrstevníci, škola, pracoviště i samotné politické instituce.[6]

V této souvislosti celá řada autorů (Mishler and Rose 2001; Cambell 2004; Locke 2001), upozorňuje na závěry, ke kterým došel Putnam (1993, 1995, 2000). Putnam, na základě výzkumu mezi obyvateli několika různých regionů Itálie, hovoří o významu sociálního kapitálu pro rozvoj občanské společnosti. V jeho rámci vyzdvihoval význam sociálních sítí, předávaných norem a hodnot pro kooperaci a spolupráci, jež vede ku prospěchu celé společnosti. Sociální kapitál lze potom chápat jakožto komplex sociálních vazeb a sdílených hodnot, které posilují spolupráci mezi lidmi. V rámci

[6] V rámci procesu socializace se také ustanovuje, na základě zkušeností učiněných s ostatními lidmi, naše míra interpersonální či generalizované důvěry. Mnozí výzkumníci uvádějí ve svých pracích, že existuje souvislost právě mezi generalizovanou důvěrou a důvěrou v politiky a demokratické instituce (Lühiste 2006**).**

existujících sociálních sítí dochází k reciprocitě v jednání a vzniká důvěra mezi aktéry. Můžeme mluvit jak o reciprocitě a důvěře interpersonální, mezi lidmi, kteří se osobně znají, tak o reciprocitě a důvěře generalizované, které jsou vztaženy k lidem, které neznáme, ale důvěřujeme jim a jsme ochotni s nimi spolupracovat a pomoci jim, v naději, že až my budeme potřebovat pomoc, tak někdo další, koho osobně neznáme, zase pomůže nám. Z jeho prací lze vyvodit, že nejlepší indicií pro určení funkční a úspěšné vlády jsou občané, kteří jsou aktivní a podílejí se na veřejném dění. Tito lidé, kteří se setkávají a spolupracují spolu při celé řadě příležitostí, jsou zvyklí věřit sobě navzájem a spoléhat se jeden na druhého. Vznikají, předávají se a udržují se tím celé sociální sítě, které historicky fungují po dlouhou dobu, vzniká sociální kapitál. Úroveň sociálního kapitálu je podle Putnama charakterizována především mírou zapojení občanů v komunitě (případně státu) a mírou interpersonální důvěry. Není proto divu, že v takovémto prostředí občanské angažovanosti a vyspělé politické kultury jsou lidé zvyklí, a socializováni, nejen důvěřovat sobě navzájem, ale také svým zvoleným zástupcům a institucím, které představují.

Dalším přístupem, který lze zařadit mezi socio-kulturní, je spojení důvěry s internalizovanými hodnotami občanů v pracích Ingleharta s Welzelem (2005). Ti upozorňují, že lidé ve vyspělých zemích v dnešní době, v níž pominuly bezprostřední existenční hrozby, stále častěji vyznávají hodnoty sebevyjádření (postmateriální hodnoty). To je umožněno situací, kdy společnost a její příslušníci dosáhli existenčního zajištění a osobní autonomie, pominula nutnost silné sociální konformity a lidé mají větší možnost volby. V takovém případě jsou nahrazovány silné vazby v rámci širšího příbuzenství vazbami slabšími, sahajícími ovšem za hranice tohoto příbuzenství. S tím se mění i charakter důvěry, důvěra interpersonální je nahrazována důvěrou generalizovanou. Lidé se více zajímají o správu věcí veřejných, mají zájem se podílet na vládnutí, panuje mezi nimi větší tolerance a důvěra. V takových podmínkách může dojít k tomu, že lidé nechtějí pouze chodit k volbám, ale chtějí se aktivně podílet na vládnutí, pokud jim to není umožněno, může dojít k poklesu důvěry v politické instituce. Inglehart spojuje pokles důvěry v instituce s ekonomickým rozvojem, kdy lidé se cítí již natolik existenčně zajištěni, že již necítí potřebu se podrobit autoritám. Naopak lidé v podmínkách nejistoty cítí potřebu se podrobit silným autoritářským vůdcům (Inglehart 1997: 218).

Autoři jako Putnam či Inglehart tedy nahlížejí na problematiku důvěry spíše z makroúrovně celé komunity či společnosti, jedná se o převážně přístupy, které mají svůj původ v teoriích občanské společnosti, politické kultury a sociálního kapitálu. Avšak lze nalézt také přístupy, které se soustředí spíše na mikroúroveň a vyzdvihují tím podstatnou úlohu socializace jednotlivce, v níž hraje

významnou roli rodina, případně sousedství.[7] Takové přístupy nejsou alternativou, ale jsou spíše komplementární k přístupům zaměřujícím se na makroúroveň. Newton a Norris (2000) říkají, že fakt, zda důvěřujeme, či ne, se odráží v našem charakteru, je rysem naší osobnosti, který se formuje v počátečních stádiích našeho psychologického vývoje. A k tomu dodávají, že v průběhu našeho psychického vývoje se stáváme buď optimisty a lidmi snažícími se spolupracovat s ostatními, pomáhat jim a věřit; či naopak získáváme pesimistický, negativní náhled na svět a stáváme se nesnášenlivými a nedůvěřivými.

Přístup popsaný naposledy citovanými autory lze nazvat sociálně psychologickým. Sociální psychologové dle Newtona (2007) nabízí dvě teorie vzniku důvěry. Podle první z nich lidé získávají dispozice k důvěře či nedůvěře již v raném dětství jako výsledek vztahu s dospělými. Jak jsou jednou tyto dispozice nastaveny, stávají se trvalou součástí povahy jednotlivce. Důvěra se tak stává jednou z dalších individuálních charakteristik jednotlivce, se kterými je úzce propojena. Druhý přístup, naproti tomu, neklade důraz na socializaci v dětství, nýbrž zdůrazňuje význam zkušeností získávaných později v každodenním životě. Tento přístup zdůrazňuje význam propojení důvěry s individuálními charakteristikami osobnosti, které souvisí s určitými životními styly či schématy, které jsou buď objektivně zjistitelné (třída, příjem, pohlaví, věk, vzdělání a charakteristiky spojené s určitými zkušenostmi jako nezaměstnanost, rozvod apod.), případně je lze spojit se subjektivními postoji (spokojenost v zaměstnání a s životem, pocit bezpečí, pocit kontroly nad svým životem apod.).

Sociálně psychologické teorie tedy říkají, že míra důvěry je spojena se socializací jednotlivce a/nebo s jeho zkušenostmi, které získává během života. U důvěry v politické instituce by to znamenalo, že základy naší důvěry nebo nedůvěry v ně jsou položeny již během socializace v raném věku a (či) jsou ovlivňovány naší osobní zkušeností během života.

Problémem tohoto přístupu je, že kdyby zcela vysvětloval míru důvěry, kterou lidé v politické instituce mají, dalo by se očekávat, že (viz Segovia 2008):

a. Míra důvěry bude relativně stálá v čase, anebo bude v čase variovat jen velmi málo, protože důvěra byla lidem dána jednou provždy v procesu socializace v počátečních stádiích jejich vývoje (to platí pro většinu, i když ne všechny socio-kulturní přístupy).

[7] Na souvislost mezi sociálním statusem sousedství a některými typy politické participace, např. rozhovory s ostatními o politické situaci, upozornili např. Giles a Dantico (1982), souvislost mezi sousedstvím na straně jedné a sociální a politickou důvěrou na straně druhé identifikovali Secor a O'Loughlin (2005).

b. Pokud by byli lidé obecně důvěřivými či nedůvěřivými, dala by se očekávat přibližně stejná míra důvěry v jakýkoliv její objekt (instituci) bez ohledu na kontext situace, ve které se objekt nachází a kterou spoluvytváří.

2.5.2. Institucionální přístupy

Institucionální přístup vnímá původ důvěry v politické instituce jako endogenní kategorii, jež je zabudována v politickém systému, a jež přímo souvisí s výkonem institucí a s tím, jak je tento výkon jednotlivci vnímán a hodnocen, bez ohledu na jejich postavení v sociálním systému (Hudson 2006; Campbell 2004; Mishler, Rose 2001).

Denters, Gabriel a Torcal (2007) nazývají tyto přístupy politickými namísto institucionálních a rozlišují v jeho rámci explanace na mikro a makro úrovni. Na mikroúrovni se předpokládá, že úroveň důvěry je výsledkem aktuálních zkušeností s politickým vývojem a aktuální politické orientace toho kterého občana. Jedná se zejména o individuální posouzení výkonu vlády, evaluaci schopnosti vnímat a reagovat u zvolených politických reprezentací, shodu stranického složení či ideologie vlád s občanovými a konečně je ovlivňována taktéž masmédii. Na makro úrovni jsou obvykle srovnávány jednotlivé státy podle úrovně důvěry. Uvedené rozdíly jsou potom vysvětlovány spíše ekonomickou „výkonností“ jednotlivých vlád, mírou volnosti a politické svobody, mírou decentralizace či stranickým systémem jednotlivých států.

V tomto přehledu institucionálních přístupů jsou s ohledem na jeho komplexnost uvedeny také příklady determinantů politické důvěry, které lze využít v situacích, kdy srovnáváme jednotlivé demokratické státy mezi sebou, ale již ne při analýzách jedné jednotky, např. státu. V následujících podkapitolách si představíme skupiny možných determinantů politické důvěry. Prvním z nich je tzv. efekt vítěze.

2.5.2.1. Efekt vítěze (či poraženého)

Jak upozorňuje Luhmann ve své stati (2000), ani samotná výkonnost institucí nemusí ovlivňovat všechny občany stejným způsobem a může jimi být vnímána odlišně. Příkladem mohou být dvě rozdílné situace: volby buď vyhraje moje oblíbená politická strana, či je nevyhraje. Tento fakt se samozřejmě odrazí v úrovni mé důvěry. V prvém případě totiž vyhrála strana, se kterou se mohu ztotožnit na základě hodnot získaných během socializace. V případě opačném je mé ztotožnění s vítěznou stranou obtížnější a bude více závislé na výkonnosti instituce samé.

Problému, zda více důvěřujeme instituci, kterou ovládají lidé či politické strany, jež jsme volili, se dotýká výzkum Andersona a LoTempia (2002), kteří se zabývali takzvaným efektem vítěze (winner

effect) v prezidentských volbách v USA v letech 1972 a 1996. Efekt vítěze označuje situaci, kdy lidé, kteří volili vítězného kandidáta či stranu ve volbách, vykazují následně pozitivnější hodnocení a vyšší hladinu důvěry vůči instituci, ve které daný kandidát působí či ve které je vítězná strana zastoupena. Anderson a LoTempio zkoumali důvěru ve vládu na základě toho, zda občané volili vítěznou stranu v kongresu či vítězného prezidentského kandidáta. Ukázalo se, že nejvíce důvěřují vládě ti, kteří volili vítěznou stranu i vítězného prezidentského kandidáta. Nejméně naopak ti, kteří ani v jedné z uvedených voleb nevolili vítěze. Platnost tohoto závěru byla potvrzena v obou zkoumaných letech (1972 a 1996).

Jejich závěry potvrdila také Lühiste (2006), která hledala proměnné, jež vysvětlují důvěru v instituce v pobaltských zemích. Krom celé řady dalších proměnných se potvrdil vliv stranických preferencí na institucionální důvěru. Podobně Magalhães (2006) zkoumal důvěru v parlament ve 14 jihoevropských a západoevropských zemích. Z jeho analýz vyplynulo, že v 10 případech z 15 (Německo bylo zkoumáno odděleně jako dvě bývalá „Německa“ – západní SRN a východní NDR) lidé rozhodnutí volit v nejbližších parlamentních volbách stávající vládnoucí stranu častěji důvěřují parlamentu oproti těm lidem, kteří vládnoucí stranu volit nehodlají. K obdobnému závěru došli také Anderson a Tverdova (2001, 2003), ovšem jejich vzorek 12 respektive 16 zemí obsahoval také země východní a střední Evropy a krom nich také některé mimoevropské demokracie; či Norris (1999) na vzorku 22 zemí z celého světa nebo Anderson a Guillory (1997) na základě dat z výzkumu Eurobarometr 1990.

Ve své studii zabývající se vzorci politické důvěry v Austrálii uvádí Bean (2001) také, že vliv hodnocení výkonu instituce optikou voliče té či oné strany je spíše výsledkem hodnocení lídrů stran, než stran jako celku. To je pochopitelné v situaci, kdy si obvykle děláme názor na velké strany prostřednictvím médií a v těch se objevují především lídři stran.

K celé problematice faktorů ovlivňující důvěru voličů té či oné strany Blackburn (1998) dodává, že naše důvěra v danou politickou instituci nemusí být bezvýhradná. Můžeme například někomu věřit, že něco zvládne vykonat (či vykonávat), ale zároveň nevěřit, že zvládne něco jiného. Či že něco zvládne udělat určitým způsobem a jiným ne. Mluvíme-li o politických institucích, tak můžeme např. vládě věřit, že dokáže vybrat daně, ale už jí nemusíme věřit, že s nimi dokáže správně a vhodně nakládat. Toto v praxi znamená, že naše důvěra v onu instituci nebude v čase stálá a bude se odvíjet podle jejích momentálních rozhodnutí (výkonnost instituce). Hodnotit, alespoň některá z jejích rozhodnutí, budeme dost možná také na základě našich hodnotových orientací získaných v procesu socializace. Tj. pokud jsme pravicově orientovaní, budeme rozhodnutí související s pravicovou politikou hodnotit spíše kladně, rozhodnutí související s levicovou politikou spíše záporně.

2.5.2.2. Politická práva a svobody

Pokud budeme vysvětlovat rozdíl mezi státy v míře důvěry v politické instituce, jedním z faktorů, který s mírou důvěry souvisí je množství politických práv a svobod, které jsou zaručeny občanům a skutečně uplatňovány. Může se jednat o svobodné a rovné volby, zda se lidé mohou svobodně organizovat v politických stranách či zda mají minoritní skupiny zajištěn adekvátní účast na rozhodovacím procesu (Norris 1999: 223).

2.5.2.3. Prezidentské vs. parlamentní režimy

Pokud budeme srovnávat rozdíly v úrovni politické důvěry na úrovni demokratických států, najdeme rozdíly mezi demokraciemi s prezidentským a s parlamentním režimem (prezidencialismus a parlamentarismus). Norris (1999) ověřovala ve svých analýzách hypotézu, že parlamentní režimy, „kde se všechny strany podílí na vytváření politik, by měly vytvářet větší voličskou podporu režimu, než prezidentské režimy založené na principu vítěz bere vše“ (Norris 1999: 223), která se potvrdila. Vycházela přitom z tvrzení Linze (1990), který studoval rozdíly mezi oběma režimy a zdůrazňoval, že parlamentarismus nabízí mnohem flexibilnější a adaptabilnější institucionální kontext. Sice tento režim nenabízí stabilní exekutivu jako prezidencialismus, naopak vláda se zodpovídá parlamentu, který ji může kdykoliv vyjádřit nedůvěru. Tato skutečnost však představuje jakousi pojistku, kdy na politiku má vliv více politických stran, včetně opozičních (a ne pouze obtížně odvolatelný prezident se svým kabinetem), a v očích veřejnosti vzbuzuje pocit větší legitimity.

2.5.2.4. Počet politických stran, majoritní vs. konsensuální demokracie a proporční či majoritní volební systém

Logickým rozvinutím zjištění prezentovaných např. Norris (1999) v předchozí podkapitole o prezidentském a parlamentním režimu, je aplikace těchto zjištění na nejrůznější volební a stranické systémy v jednotlivých demokraciích. Miller a Listhaug (1990) porovnávali vývoj podpory politického systému (měřená jako míra efektivnosti systému a míra důvěry ve vládu) v Norsku, Švédsku a USA od poloviny 60. let do poloviny let 80. Podle nich je důležité to, jak voliči vyhodnocují působení jednotlivých politických stran v daných zemích. Zjistili, že podporu je v situacích, kdy klesá, snadnější zvýšit především v systémech s méně rigidním systémem stran. V takových systémech snadněji vznikají nové strany, které odráží momentální nálady voličů a jejich volání po nových politických řešeních a akcích. Voliči potom mohou svoji „nespokojenost směřovat zpět do volební arény“ (Miller, Listhaug 1990: 357) a nejsou tak nespokojení jako v zemích s omezeným počtem politickým stran. Samozřejmě flexibilita není jedinou podmínkou, nezanedbatelnou roli také hraje také politická kultura dané společnosti.

Že roli hraje nejen počet stran v systému, ale také konkrétní formy demokratického spravování, zda jsou majoritní či spíše konsensuální uvádějí např. Anderson a Guillory (1997). Tito výzkumníci srovnávali kombinovaný vliv dvou proměnných na spokojenost s demokracií v 11 vyspělých evropských demokraciích. Jednalo se o vliv skutečnosti, zda volič volil vítěznou stranu či ne a současně zda žije v demokracii s majoritním či konsensuálním uspořádáním.[8] Voliči vítězných stran v majoritních demokratických systémech vykazovali v průměru výrazně vyšší spokojenost s demokracií než voliči nevládních stran. V konsensuálních systémech byl rozdíl ve spokojenosti mezi oběma skupinami voličů výrazně menší. Z uvedených skutečností lze také dovodit možné přednosti proporčního volebního systému před majoritním, neboť proporční umožňuje obvykle vstup více stranám do parlamentu než systém majoritní.

2.5.2.5. Ekonomické hlasování

Asi nejčastějším hodnocením performance politických institucí je posouzení, nakolik tato performance přispívá k blahobytu (míněno v ekonomických termínech) celého státu či jednotlivých občanů. Zajímavé jsou v této souvislosti závěry Lewise-Becka (1983; 1986) a Lewise-Becka s Nadeauem (2000), kteří analyzovali především ve Francii[9] souvislosti mezi podporou konkrétních stran ve volbách a ekonomickou úrovní jak jednotlivců (mikroúroveň), tak celého státu (makroúroveň). Došli k závěru, že v západoevropských zemích (tedy především ve Francii) se zmíněný vliv uplatňuje velmi výrazně a to dvojím způsobem. Především voliči citlivě vyhodnocují působení aktuálních vlád, a v případě že je období jejich působení spojeno s klesající ekonomickou výkonností, volí jinou (či jiné v případě koalic) strany. Navíc velmi citlivě vyhodnocují také vlastní ekonomickou situaci, a pokud ji vyhodnotí jako nepříznivou v důsledku činnosti aktuální vlády, taktéž hlasují proti ní. Voliči se tedy chovají velmi racionálně. Kinder a Kiewiet (1979) upozorňují, že zjištěná logika volby nemusí platit všude, např. v USA voliči v letech 1956 až 1976 spíše hodnotili celkovou výkonnost ekonomiky bez ohledu na svoji osobní situaci, navíc jejich volba byla výrazně ovlivněna jejich sympatiemi k demokratům či republikánům.[10] Lewis-Beck (1988) dodává, že se voliči nechovají krátkozrace, ale vyhodnocují před volbou nejen ekonomický stav svůj a své země v nedávné minulosti a přítomnosti, ale zahrnují do svého rozhodování také svá očekávání spojená s dalším ekonomickým vývojem. Srovnej např. s Key (1966), který se domnívá, že voliči vyhodnocují při svých rozhodnutích pouze uplynulý vývoj.

---

[8] V konsensuálním systému ve srovnání se systémem majoritním, mají i politické subjekty, které nevyhrají volby výrazně větší šanci být zastoupeni v politické aréně a podílet se na tvorbě politik (Anderson a Guillory 1997).

[9] V díle z roku 1986 analyzoval tyto vztahy ve srovnávacím výzkumu, do kterého kromě Francie byly zahrnuty také Itálie, Německo a Velká Británie.

[10] S tímto tvrzením nejsou zcela konzistentní zjištění Fioriny (1978) který tvrdí, že osobní ekonomická situace voličů hraje roli přinejmenším v prezidentských volbách.

Miller a Listhaug (1984) shrnuli studie, které se zabývaly souvislosti mezi stavem ekonomiky ve skandinávských zemích a podporou pro vlády těchto zemí. Zajímala je zejména souvislost mezi zmíněnou podporou a inflací, nezaměstnaností či příjmem obyvatel. Zjistili, že ekonomické efekty na chování voličů lze stabilně nalézt jen ve Švédsku. Tvrdí však, že uvedené vztahy na makroúrovni (tj. voličské chování ovlivněné ukazateli výkonnosti celé ekonomiky státu) jsou velmi špatně prokazatelné, protože jsou ovlivněny problémy měření a jednoznačné identifikace uvedených souvislostí. Na mikroúrovni je tento vliv také velmi špatně posouditelný, neboť personální posouzení je zkresleno sympatiemi k té či oné politické straně. Za zmínku stojí také jejich konstatování, že „malé země s otevřeným trhem podléhají vlivu politických rozhodnutí a ekonomických fluktuací v jiných zemích. Politici v těchto malých zemích často ukazují na fluktuaci světové ekonomiky jakožto na viníka ekonomických problémů doma“ (Miller a Listhaug 1984: 316). Tím samozřejmě přenášejí odpovědnost na někoho jiného, a pokud s nimi voliči souhlasí, nemusí nutně stav domácí ekonomiky ovlivnit jejich volbu či znovuzvolení stávajících vládních stran apod. Navíc vládnoucí strany ve státech s rozsáhlým sociálním zabezpečením, jakými jsou skandinávské země, nemusí být příliš ohroženy krátkodobým poklesem makroekonomických ukazatelů a vrtochy trhu, protože proti nim jsou jejich voliči dobře zabezpečeni (Pacek, Radcliff 1999).

2.5.2.6. Skandály politiků a politických stran

Mnozí badatelé (Bowler, Karp 2004; Chanley, Rudolph, Rahn 2000) ukázali, že politické skandály hrají nezanedbatelnou roli „v erodujících postojích k vládě a politickým institucím obecně“ (Bowler, Karp 2004: 271) a dále konstatují, že skandály nejsou zdaleka jediným důvodem klesajícího zájmu o politiku a také poklesu důvěry v politické instituce. Dodávají ovšem, že kdyby se politikům dařilo způsobovat méně skandálů, klesající důvěru v politické instituce by to asi nezastavilo zcela, ale rozhodně by se jednalo o krok správným směrem. Všechny skandály ovšem nepůsobí stejným způsobem a stejně intenzivně, asi nejdůležitějším faktorem, který to ovlivní, je jejich načasování, třeba s ohledem na termín voleb. Čím šířeji jsou konkrétní skandály medializovány a čím blíže jsou termínu voleb, tím spíše jejich výsledky ovlivní. Skandály bývají v nemálo případech spojeny s korupčním chováním, které je natolik specifické, že mu řada autorů věnuje samostatnou pozornost.

2.5.2.7. Korupční chování

Politických skandálů nalezneme celou řadu, ale asi ty nejčastější a obvykle nejzávažnější bývají spojeny s korupčním chováním politiků či celých politických stran, což výrazně ovlivňuje také názor na ně a důvěru v ně. Jak jsme již zmiňovali, důvěra v politické instituce je důležitá pro jejich legitimitu. Pokud lidé věří, že s nimi např. vláda jedná podle pravidel a v jejich zájmu, mají tendenci jí důvěřovat, respektovat ji a vyhovět jejím nařízením. Tím podporují její legitimitu. Pokud ovšem

dochází ze strany těchto institucí či jejich představitelů ke korupčnímu chování (nebo jsou z něj přinejmenším podezřelí), dochází k poklesu důvěry a vzniká nerovnost, především ekonomická, mezi představiteli moci na straně jedné a občany na straně druhé (Uslaner 2009). Pokud někdo zneužije své postavení ve prospěch svých osobních zájmů, může dojít k zásadnímu narušení principu demokratické vykazatelnosti, rovnosti a otevřenosti (Dahl 1971). Podle Andersona a Tverdove (2003) představuje korupce zásadní problém pro udržitelnost demokratického vývoje, obzvláště v případě, že přítomnost vysoké míry korupce ve společnosti je dlouhotrvající. Za zmínku také stojí jejich zjištění, že lidé, kteří volili stávající vládu, jsou shovívavější ke korupčnímu chování jejich představitelů, než ti, kteří volili opozici. Problém korupčního chování je o to větší, že podle Richeye (2010) vede vysoká míra korupce nejen k erozi politické důvěry, ale také důvěry generalizované. Lidé jednoduše přenášejí nedůvěru, kterou chovají ke korumpujícím a korumpovaným politikům, na všechny své spoluobčany. A dodává k tomu, že situaci takové hluboké nedůvěry je obtížné změnit, neboť vládnoucí elity z korupce obvykle profitují a nemají zájem o zásadní změnu.

Částečně odporující Richeyho (2010) tvrzením jsou zjištění Morrise a Klesnera (2010) o souvislosti korupčního chování, interpersonální důvěry a politické důvěry v Mexiku. Ti zmiňují především souvislost mezi nízkou důvěrou v politiky a politické instituce a vnímanou korupcí a s tím spojenou skepsi o nápravě tohoto stavu. Naproti tomu však tvrdí, že v Mexiku vnímaná korupce ani institucionální důvěra nesouvisí s důvěrou interpersonální.

Gerring a Thacker (2004) pak spojují míru korupce s převažujícím typem vlády a s formou demokracie a na základě provedených analýz se domnívají, že větší sklon ke korupci lze nalézt ve státech s federálním uspořádáním, než ve státech unitárních a spíše v prezidentské než parlamentní demokracii. Důvodem pro vyšší míru korupce je více hierarchická struktura federací, kde je více příležitostí ke korupci a méně ochranných prvků před zneužitím moci v prezidentských systémech.

2.5.3. Sjednocující přístup Rose a Mishlera

Doposud jsme se v rámci celé kapitoly 4 věnovali dvěma převládajícím přístupům k problematice politické důvěry: socio-kulturnímu a institucionálnímu. Při pohledu na tyto přístupy musí každého pozorného čtenáře napadnout myšlenka, že oba přístupy jsou navzájem komplementární, že každý z nás má určité dispozice k důvěře či nedůvěře, ale ty samy o sobě nevysvětlí rozdíly v politické důvěře. Záleží také na tom, zda nám konkrétní osoba, skupina či právě politická instituce dá svými činy důvod důvěřovat či ne.

Stejný přístup k této problematice zvolili také Rose a Mishler (2001) a pokusili se o syntézu obou přístupů. Jejich nový přístup, podle kterého hrají svoji role v otázce důvěry, jak vliv socializace v raném věku, tak zkušenosti získané vlivem činnosti těchto institucí během dospělosti, nazvali modelem celoživotního učení (life-time learning model). Tento přístup umožňuje srovnat vliv socio-kulturních a institucionálních faktorů. Primárně jsou názory občanů ovlivněny kulturními hodnotami, které získali během socializace v prostředí, ve kterém vyrůstali na základě „předpolitických" zkušeností. Následně tyto zkušenosti promítnou na politické instituce a mají vliv na individuální úroveň hladiny důvěry. Tyto počáteční predispozice k důvěře jsou potom během celého života neustále konfrontovány a přehodnocovány a vyvíjejí se na základě zkušeností s politickou realitou. Aktuální výkonnost institucí působí na všechny, a proto ovlivňuje spíše celkovou hladinu důvěry ve společnosti.

Míra důvěry se tedy může, ale také nemusí, odvíjet od poznatků či zkušeností s institucemi. Z předchozích tvrzení je zřejmé, že nelze očekávat, že míra důvěry je jednou provždy dána. Naše očekávání se budou s největší pravděpodobností vyvíjet v čase na základě našich zkušeností a na základě jednání těchto institucí. Na druhou stranu, nikdo si neutváří názor na tyto instituce jakožto tabula rasa, bez hodnot a postojů, které jsme si osvojili a na jejichž základě nahlížíme na svět kolem sebe. Proces utváření názorů na instituce tedy bude ovlivněn internalizovanými hodnotami a postoji, které jsme získali ještě předtím, než jsme si názor na instituce začali utvářet.

2.6. Politická důvěra – vývoj u nás a ve světě

2.6.1. Politická důvěra – vývoj ve světě, zejména v USA a v Evropě

Trendu převažujícího poklesu důvěry v politické a státní instituce si všímali badatelé v USA již od začátku 70. let 20. století (Finifter 1970; Miller 1974; Keele 2007) a s určitým zpožděním přibližně od přelomu 80. a 90. let také v západní Evropě (např. Norris 1999 a 2011; Magalhães 2006; Schyns a Koop 2010) či Austrálii (Bean 2001). Avšak v Evropě se nejednalo o trvalý trend, ale spíše střídání období poklesu a růstu, navíc tato období nebyla synchronizována napříč státy, v každé zemi mělo střídání trendů poklesu a růstu svůj individuální průběh (Torcal 2006).

Russell Dalton (2005) spojuje pokles důvěry v politické instituce ve všech vyspělých demokraciích s probíhajícími sociálními změnami. Zatímco dříve ve vyspělých demokraciích důvěřovali a podporovali vládu lidé, kteří z rozvoje demokracie profitovali především – vzdělaní, s úspěšnou kariérou, dobře placenou prací, s vysokou životní úrovní – dnes to již neplatí. Mladí lidé s kvalitním

vzděláním, kteří by měli profitovat z demokratického režimu především, vykazují vysokou míru politického cynismu. To představuje vážný problém, neboť tito lidé často představují či budou představovat názorové lídry a z jejich okruhu by se měli rekrutovat budoucí lídři političtí. Tato situace ještě posiluje negativní vnímání jakéhokoliv činu, který je spojován s politickými institucemi a jejich představiteli.

Komplexní přehled možných příčin nedůvěry ve vládu v USA je shrnut v knize *Why People Don't Trust Government* (Nye, Zelikow, King 1997). Může se jednat o rozsah vládnutí, kdy vláda spravuje a zasahuje do příliš mnoha aspektů života, i takových, které by měly zůstat spíše soukromými. A na druhou stranu se může měnit vnímání a očekávání občanů o tom, co by vláda měla vlastně dělat. Z ekonomického hlediska může pokles důvěry, jejž zažívá USA a další vyspělé demokracie v některých případech již od 60. let 20. století, souviset také s postupným zpomalováním tempa ekonomického růstu. Celý západní svět zažíval největší hospodářský rozkvět zejména v letech po druhé světové válce. Zároveň globální rozvoj ekonomiky a levné pracovní síla v jihovýchodní Asii ovlivnily cenu práce ve vyspělých demokraciích, která nemohla být již tak vysoká, aby zůstala konkurenceschopná. V opačném případě firmy přemisťovaly výrobu do Asie. Zejména lidé s nízkými příjmy, kterých se to dotklo nejvýrazněji, z toho mohou vinit své vlády.

Jak však upozorňují Torcal a Montero (2006) nedostatek důvěry v politické instituce nemusí nutně znamenat také nedostatečnou podporu demokracie ze strany široké veřejnosti. Spíše naznačuje, že existuje zásadní rozdíl mezi zájmy občanů a činy těch, kteří je reprezentují. Skutečnost, že mezi nedůvěru politickým institucím a nedůvěru v demokratický systém nelze automaticky vkládat znaménko rovná se, potvrzují také texty dalších autorů (např. Citrin 1974).

2.6.2. Politická důvěra v postkomunistických zemích

Jiná situace panuje v postkomunistických zemích střední a východní Evropy, jejíž občané z velké části nebyli socializováni v demokratické zemi a chybí jim dlouhodobá zkušenost s fungováním demokracie, která je pro občany velké části západní Evropy a USA naopak zcela samozřejmá (Mishler, Rose 1997; Campbell 2004; Letki 2004; Macek, Marková 2004; Denters, Gabriel a Torcal 2007; Mueller 2009). Výsledkem této situace je obvykle nižší míra důvěry jak generalizované, tak politické (Mueller 2009).

Letki (2004) zdůrazňuje, že zapojení občanů do politiky (ať už se jedná o účast ve volbách, diskuse o politice, členství v politických stranách…) a možnost brát politiky k zodpovědnosti je zásadní pro důvěryhodnost institucí. Bohužel obého je v postkomunistické Evropě nedostatek. Nízkou míru

zapojení občanů spojuje s nízkou hladinou sociálního kapitálu ve společnosti ovlivněnou slabou občanskou společností a nízkou mírou sociální důvěry a v neposlední řadě také s odkazem na spolupráci s komunistickým režimem. Občané si v jeho rámci osvojovali antidemokratické hodnoty a postoje. Po pádu komunistického režimu došlo ke vzniku demokratických institucí, ale chyběla zde demokratická politická kultura, kterou si občané museli osvojit, do které se museli až následně socializovat. Z toho plyne nutnost podpory a konsolidace transparentních a efektivních demokratických struktur pro podporu politické participace občanů.

Přetrvávající cynismus občanů vůči politickým i dalším občanským institucím je dle Mishlera s Rosem (1997) odkazem padlých komunistických režimů. Komunistické režimy sice vytvořily celou řadu občanských institucí, avšak tyto instituce vytvářely zcela jiné postoje a podporovaly osvojování zásadně jiných hodnot, než by bylo žádoucí pro správné fungování občanské společnosti. Nebylo možno zakládat libovolné občanské spolky a sdružení a členství v nabídce těch existujících, povolených státním aparátem, bylo „povinně volitelné“. Macek a Marková (2004) v této souvislosti hovoří o hluboké demoralizaci občanů, naučené bezmoci, nedemokratickém způsobu uvažování a nedůvěře vůči jakýmkoliv institucím. To vše vedlo k odcizení občanů od státu a přetrvávajícímu cynismu vůči výše zmíněným institucím. To bylo prostředí, ve kterém byl nezanedbatelný podíl občanů dnešních demokratických zřízení socializován. Proto není divu, že u velké části z nich dodnes nedůvěra, skepse či cynismus přetrvává a jen s obtížemi se rodí skutečná občanská společnost, protože zde chybí demokratické tradice, na které by bylo možné navazovat. Tento obtížný vývoj potvrzují (dle Macek, Marková 2004) také data z výzkumů New Democracies Barometer (1991, 1992, 1993/1994, 1995, 1998), New Russia Barometer (1992) či výzkumy World Bank.

Přesto dnešní postkomunistické státy nejsou pouze země cyniků, řada lidí dokázala svoji nedůvěru odložit. Navíc nezanedbatelná část občanů se již narodila do nové demokratické společnosti a nemohla získat v takové míře „špatné“ postoje a hodnoty, jako ti, kteří byli ovlivněni předchozím režimem. To vše dohromady vytváří mix občanů s různými zkušenostmi, vyrůstajícími v různých dobách a režimech. Vytváří se nové občanské instituce, občané si zvykají na demokratické zřízení a jeho politické instituce. Porozumění těmto odlišnostem a faktorům a procesům, které míru důvěry v politické instituce, jakožto jeden z klíčových prvků pro fungování demokratické správy věcí veřejných, v postkomunistické části Evropy ovlivňují, je podstatné pro budování demokracie. Při tomto porozumění je však důležité si uvědomit, že každá postkomunistická země má svá historická specifika, jež nebyla zcela vymazána či zapomenuta přes veškerou snahu totalitních režimů o dosažení homogenity v myšlení a komunikaci či potlačení lokálních tradic (Macek, Marková 2004). A právě tato specifika vyplula po pádu postkomunistických režimů opět na povrch a začala opět

ovlivňovat chod společnosti (např. nacionalismus, náboženství). Podle výše uvedených autorů tedy nemůžeme východní blok brát jako blok doslova, jedná se spíše o skupinu různorodých států s vlastní historií, kulturou a symboly, jež ovlivňují ve společnosti míru politické důvěry a demokracie.

2.6.3. Politická důvěra v České republice

Situace v České republice se po roce 1989 příliš nelišila od ostatních postkomunistických zemí, také zde převládala relativně nízká hladina důvěry občanů v politické instituce. Uvedenému tématu však nebyla věnována v České republice věnována zásadnější pozornost. Pozornost se tomuto tématu dostalo jen v několika statích často v souvislosti s konceptem sociální důvěry (Sedláčková 2004, 2005, 2012; Ryšavý 1999, 2001, 2002 a 2004; Rakušanová, Řeháková 2006; Sedláčková, Šafr 2008 a 2012; Lyons 2013).

2.7. Využité metody a datové zdroje

Jak již bylo zmíněno, tato práce vychází ze sekundární analýzy dat z reprezentativních výběrových šetření občanů České republiky. K analýze těchto dat byly využity následující metody vícerozměrné induktivní statistiky, zejména lineární regrese a logistické regrese. Podrobnosti, kdy a jak těchto metod užít lze najít např. v pracích Zvárové (2001), Zváry (2001), Řehákové (2000), Rimarčíka (2007) či Norušis (2004). Naprostá většina statistických kalkulací byla provedena pomocí programu SPSS.

K jednotlivým analýzám bylo využito několik datových zdrojů. Tím nejdůležitějším byla data z výzkumů prováděných v rámci projektu *Naše společnost* Centrem pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, v.v.i.[11] Tato šetření se uskutečňovala a stále uskutečňují s přibližně měsíční periodicitou, s výjimkou dvou letních prázdninových měsíců, zpravidla desetkrát ročně na vzorku alespoň 1000 respondentů starších 15 let vybraných pomocí kvótního výběru. V analýzách byla využita data sebraná v období let 1997 až 2009.

Druhým důležitým zdrojem bylo výběrové šetření *Sociální kapitál v krajích ČR*. Výběrové šetření bylo součástí řešení Projektu *Sociální kapitál jako faktor ovlivňující regionální disparity a regionální rozvoj* podpořeného Ministerstvem pro místní rozvoj ČR. Sběr dat provedlo Centrem pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, v.v.i v Ústeckém kraji a Kraji Vysočina v listopadu 2009. Vzorek obsahuje 1036 respondentů celkem, z toho 510 v Ústeckém kraji a 526 v Kraji Vysočina. Sběr byl

[11] Do roku 2000 Centrum vystupovalo pod názvem Institut pro výzkum veřejného mínění (IVVM) a náleželo pod Český statistický úřad.

proveden ve dnech 9. až 23. listopadu 2009, respondenti byli vybráni pomocí kvótního výběru dle následujících kvót: velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání.

3. Testování modelu celoživotního učení

Cílem, který budeme sledovat v této kapitole, je identifikace faktorů, jež pomáhají vysvětlit individuální rozdíly v míře důvěry ve vybrané politické instituce České republiky – vládu, Poslaneckou sněmovnu PČR, Senát PČR, krajská zastupitelstva a obecní zastupitelstva – a zjistit, jak významně se konkrétní faktory uplatňují ve vypočtených modelech důvěry ve zkoumané instituce.

Jako teoretický rámec pro toto zkoumání využijeme model celoživotního učení amerických výzkumníků Williama Mishlera a Richarda Rose (viz Mishler, Rose 2001), který spojuje socio-kulturní a institucionální přístupy při vysvětlování důvěry v instituce.

3.1. Úvodem

Jedním z klíčových aspektů fungování demokracie, ale i společenského života obecně, je hladina důvěry ve společnosti, a to jak v sociální rovině důvěry mezi lidmi, tak v rovině institucionální, tedy důvěry v nejrůznější společenské, veřejné a politické instituce. Důvěra mezi lidmi je důsledkem toho, že jsou lidé ve vzájemných vztazích a sdílejí společné normy a hodnoty, a z toho vyplývají jejich očekávání ve vztahu k druhým. Důvěra v lidi, ve skupiny lidí i v společenské instituce usnadňuje jednání ve společnosti a spolupráci mezi jejími členy. V poslední době se pozornost sociálních věd zaměřuje stále více právě na důvěru institucionální. Tato vertikální důvěra je jednou ze základních složek sociální soudržnosti a zajišťuje legitimitu zastupitelské vládě, proto se klesající hladina důvěry ve vládu v mnohých vyspělých zemích stává středem vzrůstajícího zájmu. Existence institucionální důvěry je klíčová jak ve společnostech procházejících demokratickou transformací, tak v západních vyspělých demokraciích, které jsou sužovány zvyšující se nespokojeností občanů s fungováním demokracie. Jelikož institucionální důvěra spojuje občany s institucemi, které jsou určeny k tomu, aby je reprezentovaly, zvyšuje jak legitimitu, tak efektivitu demokratické vlády. Zvláště důležitá je v nově vznikajících demokratických režimech, například postkomunistických státech střední a východní Evropy, kde předchozí komunistické režimy důvěru občanů neměly (Campbell 2004; Grosskopf 2008; Lühiste 2006; Mishler, Rose 2001; Newton, Norris 2000; Ryšavý 2001).

Jaké jsou tedy kořeny institucionální důvěry? Navzdory významu, který je tomuto společenskému jevu připisován, neexistuje na poli sociálních věd shoda o základních faktorech, které formování institucionální důvěry mohou vysvětlit. Zatímco na jedné straně je v rámci vytváření důvěry v instituce zdůrazňována důležitost kulturních faktorů a sociálně strukturních charakteristik jednotlivců působících v rámci socializace, na straně druhé je to samotný výkon daných institucí, který má zásadní vliv na formování důvěry v ně. Ústřední otázkou tohoto příspěvku tudíž je, jaké faktory ovlivňují

hladinu institucionální důvěry, přesněji řečeno důvěry v instituce politické, v České republice.

3.2. Cíle analýzy a hypotézy

Primárním cílem jednotlivých analýz je zjistit, zda výši institucionální důvěry v České republice ovlivňuje sociokulturní zázemí jedince, v souladu s tvrzeními kulturní teorie, či spíše vlastní výkon zkoumaných institucí, jak očekávají teorie institucionální. Kromě tohoto primárního cíle budeme sledovat také několik cílů dílčích.

Prvním z dílčích je zjištění souvislosti mezi úrovní důvěry v politické instituce a individuálními sociodemografickými a socioekonomickými charakteristikami obyvatel České republiky. Tak je možné odhalit souvislost mezi důvěrou a sociokulturním zázemím jedince. Druhým dílčím cílem je analýza souvislosti úrovně důvěry v politické instituce se subjektivním vnímáním výkonu těchto institucí - spokojeností s politickou situací a stranickými preferencemi (Lühiste 2006). A konečně třetím a posledním z těchto cílů je testování vlivu prostředí na respondenty, konkrétně kontextu prostředí obcí a regionů, ve kterých žijí.

Jelikož použitá data neumožňují testovat hypotézu celoživotního učení v celku, tak jak ji uvedli Rose a Mishler (2001), budeme v naší analýze testovat dvě hypotézy vycházející z institucionálního a kulturního vidění problematiky, za použití nepřímých indikátorů vycházejících z výše uvedených teorií.[12] Pokud se ukáže, že jsou platné obě, budeme moci také v českých podmínkách usuzovat na platnost modelu celoživotního učení, kdy je institucionální důvěra zároveň endogenní a exogenní proměnnou. Předpokládáme tedy, že na hladinu institucionální důvěry jednotlivce má v mikro rovině vliv jak výkon institucí, přesněji řečeno subjektivní vnímání tohoto výkonu, tak jeho sociokulturní zázemí představované generalizovanou důvěrou, spokojeností se životem a několika socioekonomickými proměnnými v souladu s teoriemi.[13]

---

[12] Timothy Cook a Paul Gronke ve své stati (Cook and Gronke 2002) uvádějí seznam individuálních proměnných, zjištěných při průzkumu relevantní literatury, u nichž byla zjištěna souvislost mezi důvěrou ve vládu či v politické instituce. Tyto proměnné se uplatnily v analýzách Abramsona (1983), Alforda (2001), Brehma a Rahnové (1997), Citrina a Greena (1986), Lipseta a Schneidera (1987), Mishlera a Rose (1997), Newtona a Norrisové (2000), Norrisové (1999) a Uslanera (2001). Jednalo se o následující proměnné: *Pohlaví, rasa, vzdělání, interpersonální důvěra, vnímání ekonomické situace obecně i individuální, radikální ideologie, stranická identifikace, míra ztotožnění se s politickou stranou, extremismus a náboženské vyznání*.

[13] Problematickou skupinu tvoří některé socioekonomické proměnné (např. pozice v zaměstnání, vzdělání, věk, rodinný stav), které mohou být chápany jak jako charakteristiky určující socio-kulturní zázemí, tak jako vlastnosti, jež mají určující vliv na subjektivní vnímání výkonu institucí, či jinak řečeno ovlivňují zkušenosti, které může jedinec s jednotlivými institucemi udělat. Přes tuto nejednoznačnost však byly v analýze využity

Zvláště se v našich analýzách zaměříme na kontextové proměnné, které je z hlediska modelu celoživotního učení možné zařadit mezi proměnné, které mohou měřit jak vliv socio-kulturních faktorů, neboť nám umožní popsat prostředí, v němž se odehrávala socializace jedince, tak do určité míry vliv institucionální, pokud bychom vztahovali jedince k prostředí, ve kterém aktuálně žije a prožívá zkušenost s politickým prostředím a performancí institucí. Jelikož naše data neumožňují identifikovat prostředí (město, obec, region), ve kterém respondenti vyrůstali, tak se soustředíme pouze na vliv prostředí, ve kterém respondent aktuálně žije. Na druhou stranu dle censu 2011 má 48,7 %[14] občanů trvalé bydliště v obci svého narození, tedy s největší pravděpodobností se přibližně polovina respondentů v analýzách také socializovalo v prostředí stejném, v jakém nyní žijí.[15]

Jak vyplynulo z mnoha předchozích výzkumů (např. Agnew, 1996; Dahl, Tufte 1973; Kostelecký 2005; Kostelecký, Čermák 2004; Larsen 2002), také kontext prostředí, ve kterém lidé žijí (např. obec či region), může mít vliv na jejich politické chování, názory, postoje či hodnoty, bez ohledu na, jaké je jejich postavení v sociální struktuře. V českém prostředí Kostelecký s Čermákem (2004) dokázali, že existují v čase relativně stabilní rozdíly v politickém chování obyvatel odlišných regionů, které nelze vysvětlit pouze odlišnou socioekonomicku a demografickou strukturou obyvatel těchto regionů, ale také vlivem teritoriálního kontextu.

Z tohoto důvodu byla do regresních modelů zařazena proměnná určující příslušnost respondenta ke konkrétnímu regionu soudržnosti (NUTS 2).[16] Kromě této proměnné byla zařazena proměnná velikost obce, ve které respondent žije, protože i velikost sídla hraje roli při vysvětlování politických postojů a chování občanů, např. volební účasti, která klesá s rostoucí velikostí obcí (více Kostelecký 2005).

Hypotéza 1 – vliv institucionálního výkonu: Existuje souvislost mezi důvěrou v politické instituce a subjektivním vnímáním výkonu institucí, který je reprezentován spokojeností s politickou situací - lidé nespokojení s politickou situací budou méně důvěřovat všem politickým institucím. Důvěra v instituce je ovlivněna také politickým názorem - politickými preferencemi, tedy tím jaký lidé mají postoj k politickému složení dané instituce (lidé

tyto proměnné (s výjimkou proměnné rodinný stav) jako indikátory socio-kulturního vlivu (srovnej Hudson 2006).

[14] Viz výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 dostupné na http://www.czso.cz/sldb2011/.

[15] Podíl osob, které žijí ve stále stejném kraji či regionu soudržnosti (NUTS 2) je ještě vyšší.

[16] Do modelu nebylo možno zařadit jakožto vysvětlující proměnnou příslušnost k menší územní jednotce, neboť datové soubory, jež jsme měli k dispozici, nebyly za menší územní jednotky (např. kraje) reprezentativní.

podporující levicové strany budou více důvěřovat institucím řízeným stranami levice a vice versa). Důvěra v instituce souvisí také s rodinným stavem, lidé svobodní budou mít vyšší hladinu důvěry než lidé ženatí/vdané a rozvedení, kteří mají více zkušeností s jednáním s institucemi. Výkonnost institucí je také spojena s výkonností celé ekonomiky, jak na makroúrovni, kupříkladu jak občané vyhodnocují výkonnost celého státu, tak na mikroúrovni, kdy občané vyhodnocují třeba životní situaci své vlastní domácnosti.

Hypotéza 2 – vliv socio-kulturního zázemí: Úroveň institucionální důvěry přímo souvisí s úrovní důvěry generalizované[17] a s životní spokojeností. Zároveň hladina institucionální důvěry souvisí s následujícími individuálními charakteristikami: pohlaví, věk, vzdělání, socioekonomické postavení (pozice v zaměstnání a subjektivní vnímání životní úrovně) a náboženské vyznání. Lze očekávat, že muži, starší lidé, lidé s nižším vzděláním a nezaměstnaní budou institucím důvěřovat méně.

Hypotéza 3 – vliv prostředí: Očekáváme také vliv proměnných určujících příslušnost respondenta ke konkrétnímu regionu soudržnosti (NUTS 2)[18] a proměnná velikost obce, ve které respondent žije, protože kontext regionu i velikost sídla hraje roli při vysvětlování politických postojů a chování občanů. Lze očekávat, že najdeme rozdíly v politických postojích občanů podle velikosti obce, míra důvěry bude spíše klesat se stoupající velikostí obce, podobně jako volební účast. Zda nalezneme rozdíly mezi jednotlivými regiony soudržnosti, zůstává otázkou, neboť diferencují území České republiky do malého počtu území (konkrétně osmi) a představují tak již relativně velké a homogenní celky. Vhodnější by bylo využít větší množství menších územních celků, ale bohužel data využitá k výpočtům jsou reprezentativní pouze za NUTS 2. Přesto lze očekávat, že například hlavní město Praha, které samo o sobě tvoří jednu velikostní kategorii obce a celý region soudržnosti, je sídlem vlády, Poslanecké sněmovny a Senátu a je ekonomicky nejvýkonnějším regionem v České republice, bude odlišné od ostatních obcí či regionů.

V podkapitole 3.6. bude také popsán vývoj institucionální důvěry ve sledované instituce v čase, což nám pomůže znovu, ale jiným způsobem, ověřit platnost hypotéz. Tento postup může například

[17] Jelikož v souboru, na němž je prováděna klíčová analýza, není k dispozici proměnná generalizovaná důvěra (otázka na ní nebyla v šetřeních pravidelně pokládána), byla využita proměnná spokojenost se životem (srovnej Uslaner, Badescu 2003, Newton, Norris 2000).

[18] Do modelu nebylo možno zařadit jakožto vysvětlující proměnnou příslušnost k menší územní jednotce, neboť datové soubory, jež jsme měli k dispozici, nebyly za menší územní jednotky (např. kraje) reprezentativní.

odhalit případnou souvislost hladiny důvěry s vnímáním výkonu institucí např. v situaci, kdy bude možné spojit pokles hladiny důvěry v čase s průběhem aktuální politické krize.

3.3. Zdroje dat

K jednotlivým analýzám bylo využito několik datových zdrojů. Tím nejdůležitějším byla data z výzkumů prováděných v rámci projektu *Naše společnost* Centrem pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. (dále jen CVVM). Projekt *Naše společnost* je projektem kontinuálního výzkumu veřejného mínění. CVVM obvykle každoročně provádí v rámci projektu 10 výběrových šetření.[19] Součástí všech prováděných šetření jsou vždy otázky na důvěru v politické instituce a samozřejmě nezbytné otázky, jež umožňují charakterizovat respondenta z pohledu jeho postavení v sociodemografické a ekonomické struktuře. Data z 10 dotazníkových šetření, uskutečněných v letech 2004 a 7 šetření v roce 2007, byla agregována do 1 souboru o 17821 respondentech.[20] Takto rozsáhlý soubor umožnil podrobně analyzovat vztahy mezi důvěrou v politické instituce a individuálními charakteristikami respondentů.

3.4. Rozdíly v důvěře podle vybraných sociodemografických a postojových proměnných

V následující části textu se seznámíme s rozložením postoje důvěry v politické instituce v české populaci na základě výběrových šetření z let 2004 a 2007. Nejprve bude popsána samotná proměnná *důvěra v politické instituce* a poté bude testována její souvislost s dalšími sociodemografickými proměnnými a některými dalšími postoji.

Samotná otázka na důvěru v politické instituce, která byla pokládána ve výzkumech v letech 2004 a 2007 zněla: „Řekněte prosím, důvěřujete: vládě, Poslanecké sněmovně, Senátu, svému krajskému zastupitelstvu, svému obecnímu zastupitelstvu?“ Pro každou politickou institucí bylo možné vybrat z následujících variant odpovědí: Rozhodně *důvěřuje*, *spíše důvěřuje*, *spíše nedůvěřuje*, *rozhodně nedůvěřuje* a *neví*.

Tato ordinální proměnná[21] byla pro potřeby analýz transformována z 5 do 3 kategorií odpovědí, konkrétně *důvěřuje*, *nedůvěřuje* a *neví či se nevyjádřil*.

---

[19] V roce 2007 bylo uskutečněno 9 šetření, z důvodu srovnatelnosti dat jich bylo využito jen 7, neboť ve zbývajících dvou šetřeních nebyla položena otázka na důvěru ve vládu.

[20] 10465 respondentů v roce 2004 a 7356 v roce 2007.

[21] Pomineme-li kategorii *neví či se nevyjádřil*, kterou nelze zařadit na žádné konkrétní místo na pomyslné škále

3.4.1. Bivariační analýzy závislosti důvěry v politické instituce na vybraných proměnných

Cílem následujících bivariačních analýz je zjistit, zda existují rozdíly v míře důvěry mezi respondenty s odlišnými sociodemografickými charakteristikami či s odlišnými postoji. Proměnné, jejichž souvislost s důvěrou v politické instituce byla testována, byly vybrány v souladu s testovanými hypotézami.

Jelikož zkoumané závislosti mezi proměnnými obvykle nebyly lineární, využili jsme při popisu závislostí $\chi 2$ testu ke zjištění, zda mezi dvěma znaky existuje prokazatelný vztah (Zvárová 2001) a poté byl využit asymetrický koeficient nejistoty (Zvára 2001), pomocí kterého jsme měřili míru asociace mezi závislou důvěrou a ostatními nezávislými proměnnými. Ukázalo se, že všechny využité proměnné významně diferencují míru důvěry v politické instituce na hladině významnosti $\alpha=0,05$.[22] K popsání konkrétních souvislostí potom bylo využito adjustovaných reziduí (znaménkového schématu), které měří statistickou významnost odchylek v jednotlivých políčkách kontingenční tabulky. Před tím, než přistoupíme k popisu souvislostí mezi důvěrou a vybranými proměnnými, popíšeme rozložení důvěry v našem datovém souboru. Výsledky jsou uvedeny v tabulce 3.1.

či by se mohla nacházet za určitých okolností ve středu této škály, avšak pro účely následujících analýz nebude využita jakožto středová kategorie.

[22] S výjimkou souvislosti mezi pohlavím a důvěrou ve vládu v roce 2007 a souvislosti mezi otázkou na příslušnost ke katolické církvi a důvěrou ve vládu, Poslaneckou sněmovnu a Senát v roce 2007, kdy uvedené souvislosti významné nejsou.

Graf 3.1: Podíly důvěřujících podle roku a politické instituce (v %)

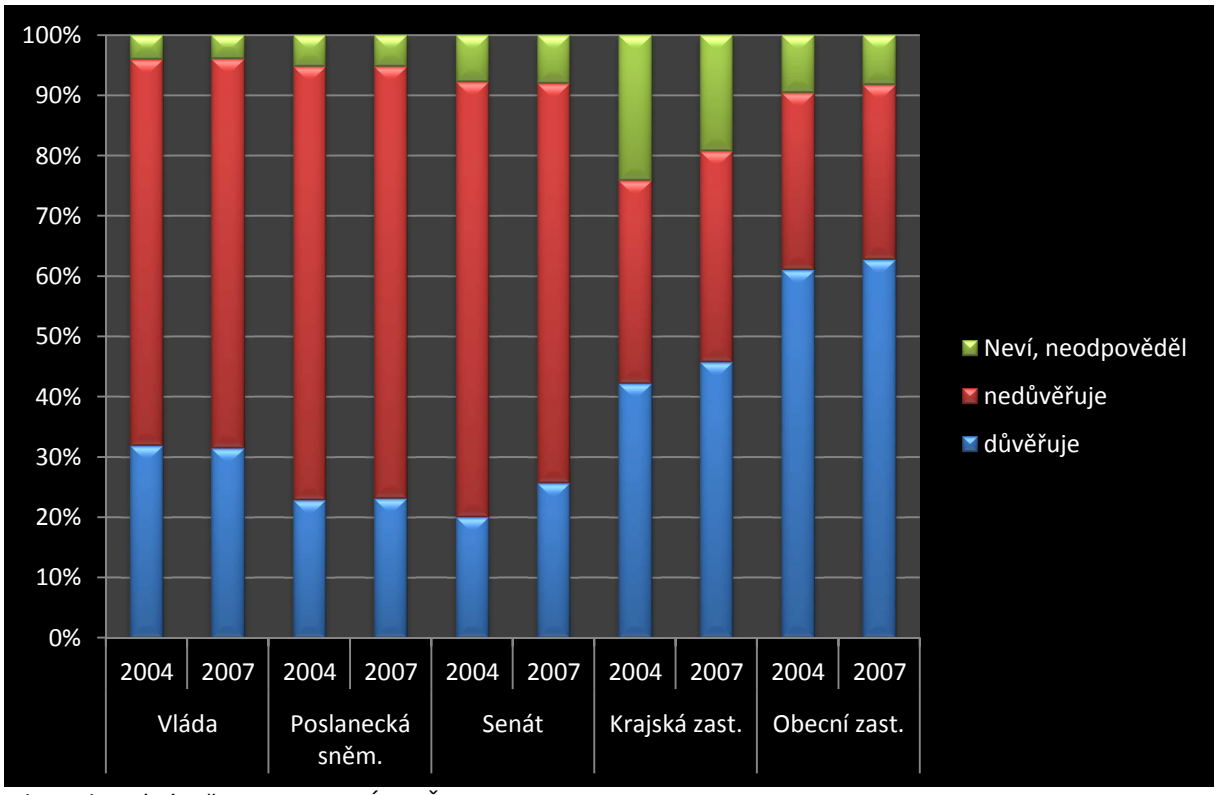

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Nejvyšší míru důvěry vykazovala v obou zkoumaných letech obecní zastupitelstva s podílem důvěřujících respondentů přes 60 % následovaná krajskými zastupitelstvy, kterým důvěřovalo mezi 40 a 50 % respondentů. Na třetím místě se umístila vláda s podílem důvěřujících lehce převyšujícím 30 %. Nejméně respondentů důvěřovalo Poslanecké sněmovně a Senátu. V roce 2004 vykazoval vůbec nejnižší míru důvěry Senát a v roce 2007 Poslanecká sněmovna. Konkrétní hodnoty rozložení důvěry v obou zkoumaných letech lze najít v tabulce 1 přílohy. V následujících tabulkách jsou znázorněny vztahy mezi důvěrou v politické instituce a vybranými proměnnými. A k nim jsou v komentářích uvedeny výsledky testů provedených na kontingenčních tabulkách.

Tabulka 3.1: Podíly důvěřujících v závislosti na věkových skupinách (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Věkové skupiny	15 - 29	37,0	40,0	28,6	29,6	24,9	31,8	44,6	50,1	60,0	63,5
	30 - 44	27,8	35,7	20,4	25,5	18,6	27,6	43,1	50,5	61,8	65,9
	45 - 59	29,1	26,0	19,7	20,0	17,3	22,6	40,9	42,2	60,1	60,6
	60+	33,3	23,3	22,2	17,8	18,9	20,1	39,9	39,7	62,9	61,2

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Při sledování vztahů mezi věkovými kategoriemi a důvěrou v politické instituce lze odhalit celou řadu souvislostí. Ukázalo se, že míra důvěry v politické instituce s výjimkou obecních zastupitelstev byla jak v roce 2004, tak 2007 signifikantně vyšší u mladých mezi 15 a 29 lety. Zároveň bylo v této věkové skupině významně více těch, kteří nedokázali vyjádřit, zda důvěřují, či ne, žádné ze sledovaných politických institucí.

Míra důvěry v instituce působící na celostátní úrovni (vláda, Poslanecká sněmovna a Senát) byla u lidí ve věkových kategoriích 30 až 44 let závislá na roce sběru dat. Zatímco v roce 2004 občané mezi 30 a 44 lety důvěřovali významně méně, v roce 2007 bylo těch, kteří důvěřovali, významně více. Jedním z možných vysvětlení této proměny mohlo být stranické složení uvedených institucí. Tento předpoklad bude testován v podkapitole 3.6.2. Celostátně působícím politickým institucím důvěřovali významně méně v obou sledovaných letech lidé ve věku 45 až 59 let.

Lidé staří 60 a více let vždy důvěřovali významně méně krajským zastupitelstvům a v roce 2007 také vládě, Poslanecké sněmovně a Senátu.

Tabulka 3.2: Podíly důvěřujících v závislosti na pohlaví (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Pohlaví	žena	33,5	31,7	24,2	24,0	20,6	26,0	42,8	47,1	63,1	64,8
	muž	30,2	31,2	21,5	22,7	19,5	25,3	41,7	44,4	58,9	60,6

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Porovnáme-li pohlaví podle důvěry v politické instituce, zjistíme, že ženy vždy buď důvěřovaly významně více než muži, nebo přinejmenším byly zastoupeny významně méně mezi těmi, kteří nedůvěřují.

Tabulka 3.3: Podíly důvěřujících v závislosti na vyznání (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Katolík ano x ne	římskokatolické	36,2	33,0	25,4	22,7	22,5	26,9	44,7	49,0	65,6	67,5
	ostatní	30,4	30,7	22,0	23,6	19,2	25,1	41,4	44,2	59,5	60,6

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Z analyzovaných kontingenčních tabulek vyplývá, že lidé katolického vyznání vždy významně více důvěřovali politickým institucím, s výjimkou Poslanecké sněmovny a Senátu v roce 2007, ve srovnání se skupinou lidí s jiným vyznáním či bez vyznání.

Tabulka 3.4: Podíly důvěřujících v závislosti na vzdělání (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Vzdělání	VOŠ, bakalářské a VŠ	30,7	43,5	23,7	28,9	25,9	37,0	48,3	56,1	64,8	66,8
	střední s maturitou	30,2	34,4	20,6	23,4	20,5	27,9	45,2	50,3	61,3	65,0
	střední bez maturity a vyučení	30,3	26,9	21,5	21,8	16,7	21,9	40,0	42,8	60,9	61,7
	(neúplné) základní	37,4	29,1	27,8	22,6	22,5	23,0	39,7	39,7	59,5	59,9

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Odlišný vztah lze nalézt mezi důvěrou a vzděláním v závislosti na roku sběru. V roce 2004 nelze vztah mezi sledovanými proměnnými snadno popsat, lidé se základním vzděláním důvěřovali významně častěji institucím s celostátní působností, kterým naopak středoškoláci důvěřovali významně méně. Vyučení důvěřovali všem zkoumaným institucím významně méně. Vysokoškoláci důvěřovali

významně častěji Senátu a krajským i obecním zastupitelstvům, naopak vládě důvěřovali významně méně.

Naproti tomu v roce 2007 byl vztah snadno popsatelný, lidé s vysokoškolským a středoškolským vzděláním důvěřovali významně častěji, lidé s nižším než středoškolským vzděláním s maturitou naopak významně méně často. Také tato změna mezi roky 2004 a 2007 může souviset se změnou stranického složení uvedených institucí.

Tabulka 3.5: Podíly důvěřujících v závislosti na rodinném stavu (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Rodinný stav	svobodný, svobodná	37,1	38,4	28,9	29,0	26,1	31,5	44,2	49,6	59,0	62,4
	ženatý, vdaná	31,0	31,2	20,8	23,0	17,9	25,9	43,1	47,2	63,9	64,4
	vdovec, vdova	31,4	26,5	23,7	19,3	18,9	20,4	36,8	39,8	59,7	63,6
	rozvedený, rozvedená	23,5	21,8	17,6	16,1	16,5	16,4	37,6	35,7	52,9	55,5

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

U rodinného stavu lze z kontingenčních tabulek vysledovat jako nejvýraznější trend, že v obou sledovaných letech u všech institucí rozvedení lidé důvěřovali obvykle nejméně a svobodní naopak nejvíce s výjimkou obecních zastupitelstev, kdy se krom rozvedených zbylé kategorie od sebe příliš nelišili. Všechny popsané odlišnosti jsou významné.

Podle pozice v zaměstnání (či možná ještě lépe postavení na trhu práce)[23] jsou obvykle nejvíce důvěřující kategorií studenti a učni, nejméně vždy důvěřují nezaměstnaní. Zároveň lze studující a nezaměstnané považovat za dvě názorově nejstabilnější skupiny, bez ohledu na instituci a čas. Každá z těchto skupin představuje extrém. Nezaměstnaní jsou vždy významně více zastoupeni mezi těmi, kteří nedůvěřují, a významně méně mezi těmi, kteří důvěřují. Naproti tomu studenti a učni vždy významně více důvěřují, či alespoň významně méně často nedůvěřují. Zajímavé je, že tato skupina představuje také nejvíce nerozhodnou skupinu podle pozice v zaměstnání, jejich zastoupení mezi skupinou, která nechtěla nebo nebyla schopna odpovědět na otázku důvěry v politické instituce, je vždy signifikantně vyšší.

[23] Přesto se budeme v dalším textu používat výraz pozice v zaměstnání, aby byl v souladu s terminologií, kterou používá CVVM.

Tabulka 3.6: Podíly důvěřujících v závislosti na pozici v zaměstnání (v %)

Proměnná		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Pozice v zaměstnání	student, učeň	42,5	46,4	33,7	35,9	29,8	38,7	46,2	53,2	60,0	65,8
	nepracující důchodce	32,7	22,7	21,6	16,5	17,5	19,4	38,9	39,0	62,1	61,3
	v domácnosti/na mateřské dov.	29,7	32,6	22,8	23,5	22,5	28,1	45,7	48,4	64,1	67,9
	podnikatel se 3 a více zaměstnanci	27,2	56,1	28,3	43,0	28,3	45,6	53,8	64,9	58,2	70,2
	samostatně činný 1 - 2 zaměst.	29,6	34,7	21,6	29,8	23,0	33,9	53,1	50,8	62,0	59,7
	samostatně činný bez zaměst.	28,2	38,1	20,6	26,2	20,2	31,1	45,5	45,0	61,4	62,6
	vyšší odborný zaměstnanec	29,1	41,7	21,5	27,6	23,5	34,1	47,1	56,3	63,3	66,5
	nižší odborný zaměstnanec	30,0	34,7	19,0	24,0	19,8	27,1	41,9	49,9	62,5	67,2
	řadový úředník	32,9	34,3	24,9	26,0	20,0	28,0	46,9	48,2	64,3	61,2
	provozní pracovník ve službách a obchodě	35,2	29,1	25,0	22,3	19,9	23,8	44,0	47,4	60,9	63,2
	dělník vyučený v oboru práce	29,1	26,4	20,8	19,6	15,1	18,2	39,5	42,5	62,6	61,8
	dělník nevyučený v oboru práce	27,2	20,0	17,9	17,5	14,1	15,2	32,0	35,4	56,1	57,3
	fyzicky pracující člen zem. družstva/zem. dělník	40,5	23,7	32,9	27,1	21,5	23,7	39,2	44,1	60,8	57,6
	vedoucí, řídící pracovník	28,8	52,0	19,7	38,7	18,8	44,7	49,5	61,3	65,4	71,3
	nezaměstnaný	19,9	16,5	14,5	15,4	10,8	13,5	29,8	32,0	48,1	47,7

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Nepracující důchodci jsou skupinou s nízkou mírou důvěry, ve všech případech, kromě vlády a obecních zastupitelstev v roce 2004, vždy důvěřovali významně méně nebo významně více nedůvěřovali.

Zajímavou skupinou jsou podnikatelé se třemi a více zaměstnanci, kteří důvěřovali významně více všem celostátním institucím a krajským zastupitelstvům v době, kdy vedoucí silou v těchto institucích byla pravice, tedy v roce 2007. Podobné tendence lze nalézt také mezi vyššími odbornými pracovníky či vedoucími nebo pracovníky.

Tabulka 3.7: Podíly důvěřujících v závislosti na volebních preferencích (v %)[24]

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Stranické preference	bez odpovědi	43,1	22,6	32,2	17,6	27,4	17,4	45,3	34,1	60,9	52,0
	ČSSD	61,7	14,9	35,9	15,4	23,5	13,4	46,6	41,9	67,6	63,5
	ODS	25,3	65,1	23,5	40,8	23,1	49,7	53,8	66,7	67,7	73,2
	KDU-ČSL	43,5	46,7	29,7	32,9	31,0	39,0	49,5	56,4	69,0	74,0
	Strana zelených	27,4	39,3	20,5	28,7	21,6	34,8	40,5	54,7	56,8	67,0
	žádná	14,7	13,0	8,7	12,0	6,1	13,0	19,1	33,3	40,2	51,9
	jiné výroky	26,3	31,9	13,9	22,2	16,0	22,2	37,1	29,2	54,6	55,6
	neví	27,4	26,0	18,8	20,7	17,8	23,5	33,8	40,6	55,8	60,6
	jiné strany	24,8	24,3	15,7	19,4	20,9	27,1	37,8	50,7	59,3	66,7
	KSČM	19,6	10,4	13,3	11,8	7,8	9,1	29,1	29,9	54,5	56,4

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Z tabulky 3.7 je zřejmé, že mezi příznivci politických stran (a nejen jimi) nelze nalézt žádnou skupinu příznivců, která by stabilně, bez ohledu na rok a instituci důvěřovala ze všech nejvíce. Ovšem, kdybychom se zaměřili na to, která skupina důvěřuje nejméně, tak se zřetelně vydělují dvě skupiny – příznivci KSČM a lidé, kteří odmítají volit jakoukoliv stranu.

Přestože míry důvěry ve skupinách příznivců kolísají podle roku či instituce, pohled do kontingenčních tabulek na hodnoty adjustovaných reziduí nám pomohl nalézt určitý řád ve zjištěných mírách důvěry. Kromě již zmíněných skupin příznivců KSČM a odpůrců všech politických stran, které důvěřují významně méně, lze také identifikovat skupinu příznivců KDU-ČSL, kteří důvěřují vždy významně více.

Příznivci ČSSD důvěřují významně častěji všem politickým institucím v roce 2004, kdy ČSSD byla nejsilnější stranou ve vládě a Poslanecké sněmovně. Příznivci ODS v tomto roce vládě a Poslanecké sněmovně významně častěji nedůvěřovali, avšak zbylým zkoumaným politickým institucím, Senátu a krajským zastupitelstvům spolu s obecními, důvěřovali v obou letech významně častěji. Příznivci

[24] Jako voliči jednotlivých stran jsou charakterizováni lidé podle odpovědi na otázku: „Představte si, že by příští týden byly volby do Poslanecké sněmovny. Pokud byste k volbám šel, kterou stranu byste volil?“

poslední sledované strany, Strany zelených, důvěřovali významně častěji všem institucím v roce 2007, kdy byla tato strana zastoupena také ve vládě.

Tabulka 3.8: Podíly důvěřujících v závislosti na postoji ke spokojenosti s životem (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Spokojenost se životem	Spokojen	37,6	40,0	28,0	29,6	25,5	32,8	50,0	53,4	66,8	69,2
	ani spokojen, ani nespokojen	28,4	23,8	18,4	16,4	14,5	18,7	35,3	39,9	58,1	58,3
	Nespokojen	17,0	12,6	11,7	11,5	9,4	11,1	25,5	27,5	45,6	47,2

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Tabulka 3.8 ukazuje, že míra důvěry klesá úměrně míře spokojenosti se životem. Lidé spokojení se svým životem vždy důvěřovali významně více, naopak lidé nespokojení spolu s lidmi, kteří se nedokázali rozhodnout, zda jsou spokojení či ne, důvěřovali vždy významně méně.

Tabulka 3.9: Podíly důvěřujících v závislosti na postoji ke spokojenosti s politickou situací (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Spokojenost s politickou situací	spokojen	65,9	76,7	53,9	59,8	40,9	60,1	63,7	72,7	75,7	76,4
	ani spokojen, ani nespokojen	42,3	45,5	30,5	32,2	26,0	34,3	50,0	55,0	67,8	67,8
	nespokojen	17,4	14,0	10,7	10,3	11,4	13,6	33,4	35,8	54,7	57,6

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Částečně odlišná závislost platila pro spokojenost s politickou situací. Zde ve všech případech důvěřovali významně více nejen lidé spokojení, ale také lidé s neutrálním postojem, významně méně důvěřovali pouze lidé nespokojení s politickou situací.

Tabulka 3.10: Podíly důvěřujících v závislosti na subjektivní životní úrovni domácnosti (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Subjektivní životní úroveň domácnosti	velmi dobrá	40,2	59,2	40,7	48,0	36,4	50,8	56,6	68,4	70,7	72,8
	spíše dobrá	38,5	43,0	28,2	30,6	26,4	36,0	51,8	55,9	67,3	69,7
	ani dobrá, ani špatná	30,8	27,7	20,9	20,8	18,3	22,3	39,9	44,4	60,3	63,1
	spíše špatná	23,5	16,2	16,8	12,7	11,4	11,3	30,9	29,2	52,9	50,9
	velmi špatná	14,2	14,7	9,8	11,6	5,5	10,7	20,0	20,5	40,6	41,1

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Také podle subjektivní životní úrovně domácnosti byla důvěra jednoznačně diferencována. Lidé velmi a spíše spokojení s životní úrovní vždy významně více důvěřovali. Naopak lidé zařazení do zbylých třech kategorií, velmi a spíše nespokojení spolu s těmi, kteří se zařadili do neutrální kategorie, důvěřovali významně méně.[25]

Tabulka 3.11: Podíly důvěřujících v závislosti na velikostní skupině obce (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Velikostní skupina obcí	0 až 799 obyvatel	38,8	33,7	29,2	23,5	21,9	27,4	43,8	54,8	71,2	73,0
	800 až 1 999 obyvatel	30,1	27,7	22,8	23,0	19,1	26,3	44,1	46,1	73,9	72,1
	2 000 až 4 999 obyvatel	32,8	29,9	22,6	22,9	18,9	20,1	43,9	43,6	67,5	66,3
	5 000 až 14 999 obyvatel	32,0	34,8	25,5	26,8	25,1	27,9	46,2	44,8	65,1	66,6
	15 000 až 29 999 obyvatel	29,1	26,8	20,5	21,7	16,1	21,9	37,6	42,7	54,6	60,2
	30 000 až 79 999 obyvatel	29,7	32,8	20,6	23,2	18,1	26,9	38,9	43,5	52,1	58,1
	80 000 až 999 999 obyvatel	31,3	30,4	18,2	20,4	17,2	25,3	47,7	50,4	56,6	55,0
	1 000 000 a více obyvatel	29,9	34,5	22,6	24,8	22,9	29,3	33,4	38,0	45,8	50,6

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

[25] Významná nebyla pouze hodnota adjustovaných reziduí pro neutrální kategorii u důvěry v obecní zastupitelstva v obou sledovaných letech.

Stabilně vysokou, ačkoli ne vždy nejvyšší, míru důvěry jsme zjistili u obyvatel nejmenších obcí do 800 obyvatel a také v obcích mezi 5 a 15 tisíci obyvateli. Naopak nejčastěji mají nejnižší míru důvěry obyvatelé obcí mezi 15 a 30 tisíci obyvateli. Podrobnější pohled na adjustovaná rezidua v kontingenčních tabulkách nám odhalil, že zmiňované trendy jsou signifikantní.

Zajímavé také je, že jednu z nejvyšších měr důvěry v krajská zastupitelstva vykazují obyvatelé měst mezi 80 tisíci a milionem obyvatel. Do této kategorie v drtivé většině patří krajská města. Pohled na tabulku 3.11 také odhaluje, že míra důvěry v obecní zastupitelstva stoupá úměrně klesající velikosti obce a tento trend je významný.

Tabulka 3.12: Podíly důvěřujících v závislosti na regionech soudržnosti - NUTS 2 (v %)

		Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
NUTS 2	Praha	29,9	34,5	22,6	24,8	22,9	29,3	33,4	38,0	45,8	50,6
	Střední Čechy	31,0	27,7	22,3	22,5	20,1	21,8	34,2	34,7	60,4	60,5
	Jihozápad	33,7	31,4	22,5	26,5	19,3	24,5	44,3	51,3	64,2	66,3
	Severozápad	31,7	35,5	25,3	21,4	22,8	26,4	40,9	46,8	57,9	64,7
	Severovýchod	30,4	30,3	21,9	20,0	18,7	26,2	41,8	46,4	62,6	68,9
	Jihovýchod	34,4	31,9	25,1	25,1	21,7	26,2	46,3	50,3	64,8	63,7
	Střední Morava	32,1	29,6	21,4	23,2	17,7	27,3	47,3	48,5	69,0	67,0
	Moravskoslezsko	31,4	31,0	21,5	23,1	17,3	23,3	47,3	48,0	61,9	59,2

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Na základě zkoumání odlišností v míře důvěry v politické instituce v jednotlivých regionech soudržnosti je možné konstatovat, že je obtížné nalézt jakékoli trendy. Analýza pomocí adjustovaných reziduí ukazuje, že regionem s vysokou mírou důvěry je NUTS 2 Jihovýchod, kde je důvěra ve většině případu významně vyšší. Dále se zdá, že v moravských regionech soudržnosti je častěji významně vyšší hladina důvěry v krajská zastupitelstva, která je významně naopak nižší v Praze[26] a Středních Čechách. V Praze byla také v obou sledovaných letech významně nižší důvěra v obecní zastupitelstva[27] a významně vyšší v Senát.

[26] V Praze je krajským zastupitelstvem míněn magistrát hl. m. Prahy.
[27] Na území hl. m. Prahy jsou míněna zastupitelstva městských částí.

Často je v odborných textech využívána jakožto vysvětlující proměnná také generalizovaná (případně interpersonální) důvěra (např. Zmerli, Newton, Montero 2007). Tato proměnná však nebyla pokládána v dostupných výzkumech CVVM pravidelně, ale jen v několika případech, proto nemohla být zahrnuta do použitých datových souborů, které vznikly sloučením výzkumů provedených během jednoho kalendářního roku. Souvislost sociální důvěry s institucionální důvěrou podporuje vysvětlení pomocí socio-kulturních teorií.

Proto byla otestována souvislost důvěry v politické instituce s generalizovanou důvěrou, alespoň v několika dostupných datových souborech, které se svým časovým zařazením blížily rokům 2004 nebo 2007. To umožnila otázka, zda respondent důvěřuje většině lidí v zemi, která byla položena ve třech výzkumech během roku 2004 (v roce 2007 ani jednou). Prokázalo se, pomocí Kendallova Tau B koeficientu, že existuje statisticky významná souvislost, která ovšem není příliš velká. Např. u výzkumu ze září 2004 se hodnota koeficientu pohybovala mezi institucemi od 0,19 (Senát) do 0,27 (Poslanecká sněmovna). Přesto tento výsledek podporuje předpoklad vlivu socio-kulturního zázemí na vznik důvěry v instituce.

3.4.2. Shrnutí bivariačních analýz

V bivariačních analýzách kontingenčních tabulek si lze povšimnout jednoho zásadního momentu a tím je skutečnost, že zatímco některé trendy souvislostí mezi vysvětlujícími proměnnými a důvěrou v politické instituce jsou v čase stálé, jiné se chovají odlišně v roce 2004 a v roce 2007. Zároveň jsou mnohé proměnné mezi sebou určitým způsobem provázané.

Kupříkladu mladí lidé, studenti a učni a také svobodní obvykle více důvěřují. Je zřejmé, že ve většině případů se jedná o jedny a ty samé respondenty. Neboť více než čtyři pětiny svobodných a plných 99 % studentů a učňů v našem datovém souboru je mladší 30 let. Zároveň jsou tyto skupiny ukázkou trendu, který je platný v obou sledovaných letech. V obou sledovaných letech také platí, že ženy důvěřují více než muži, katolíci více než nekatolíci a nezaměstnaní méně než kdokoliv jiný. Tato stálost trendů u uvedených proměnných naznačuje, že nemůžeme vyloučit platnost socio-kulturní teorie při vysvětlování důvěry v politické instituce.

Stálá v čase je také souvislost mezi důvěrou a postojovými proměnnými, kde důvěra rostoucí spolu se spokojeností se životem potvrzuje také socio-kulturní teorie. Ovšem důvěra rostoucí spolu se spokojeností s politickou situací a hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti podporuje spíše teorie institucionální.

Platnost institucionálních teorií podporuje také většina proměnných, které se mění mezi roky 2004 a 2007. Tyto změny, jak se zdá, souvisí do značné míry se zařazením respondentů do skupiny příznivců jednotlivých politických stran. Obvykle příznivci jednotlivých politických stran důvěřují významně více v situacích, když je jejich strana „u moci“ či je významně zastoupena v konkrétní politické instituci. To platí zejména pro ODS, jejíž příznivci důvěřovali vládě a Poslanecké sněmovně významně více v roce 2007, kdy měla většinu ve vládě i nejsilnější zastoupení v Poslanecké sněmovně. V Senátu i krajských zastupitelstvech byla nejsilnější stranou v letech 2004 i 2007, což se odrazilo v míře důvěry jejích příznivců. Dominance ČSSD ve vládě i nejsilnější pozice v Poslanecké sněmovně v roce 2004 se s největší pravděpodobností odrazilo také v míře důvěry jejích příznivců ve všechny sledované politické instituce, všem příznivci ČSSD důvěřovali významně více. Vliv *volebních preferencí* spolu se *spokojeností s politickou situací* nám potvrzuje, že nemůžeme zamítnout ani institucionální teorie.

Politické preference tedy souvisí s důvěrou v politické instituce, znamená to, že lidé vnímají tyto instituce optikou toho, s jakou stranou sympatizují, a zda je tato strana v danou chvíli vládnoucí, či opoziční. Pokud názory prezentované představiteli stran jsou občanům blízké, potom i jejich vnímání výkonu instituce, ve které se daná strana výrazněji podílí na moci, je pozitivnější, než kdyby se nepodílela. Politické preference jsou však do jisté míry funkcí postavení jednotlivce v sociální struktuře, např. lidé zámožní dávají častěji přednost pravicovým stranám, nezaměstnaní levicovým. V situacích, kdy zámožní lidé vyrůstali v zámožných rodinách a nezaměstnaní v chudých s nezaměstnaným rodičem či oběma, můžeme předpokládat, že takové prostředí se odrazilo také na jejich politické socializaci. Tuto propojenost nám dokumentuje pohled na elektorát jednotlivých stran. Při zkoumání struktury voličů v námi zkoumaném souboru se ukázalo, že volit ODS se nápadně častěji rozhodují zejména lidé se středoškolským či vysokoškolským vzděláním, ve věku 30 až 44 let, kteří náležejí mezi podnikatele, odborné či vedoucí pracovníky.[28]

Naproti tomu ČSSD je častěji volbou lidí vyučených a středoškoláků, obvykle dělnické profese či důchodců, většinou starších 45 let. Avšak „sociální demokracie oslovuje všechny významné sociodemografické skupiny obyvatelstva“ a „lze jen obtížně vystopovat tzv. typického voliče“ (Kunštát 2007). Lze ji proto považovat z tzv. „catch-all party“.

[28] ODS získává nezanedbatelné množství voličů i mezi vyučenými či důchodci, ale tito lidé si nevybírají ODS nějak významně častěji v porovnání s ostatními stranami. Naopak si ji vybírají významně méně často, avšak přesto tvoří nezanedbatelnou část elektorátu ODS proto, že tvoří velkou část celého elektorátu v ČR. A takto by bylo možné pokračovat i u dalších stran, avšak tato analýza se zaměřuje pouze na skupiny, které si danou stranu vybírají nápadně častěji než strany ostatní, tedy typické.

Mezi důchodci a staršími lidmi se vzděláním středoškolským bez maturity najdeme významně častěji voliče KDU-ČSL. Ti jsou však charakterizováni především příslušností k římskokatolické církvi (Červenka 2006b). Katolíci tvořili v letech 2004 a 2007 více než 63 % resp. 78 % příznivců KDU-ČSL ve zkoumaném datovém souboru. Voliči KSČM jsou nápadně častěji lidé se základním vzděláním, nezaměstnaní, důchodci či nekvalifikovaní dělníci. Strana zelených je častěji vybírána mladými lidmi, studenty a učni. Toto složení stranických elektorátů je v souladu s některými dřívějšími výzkumy (např. Kunštát 2006, 2007).

Vliv prostředí se uplatňoval zejména u proměnné velikost obce, která je důležitá zejména u důvěry v obecní zastupitelstva, ale nejen u nich. Vliv regionů soudržnosti již tak velký nebyl.

Analýzy kontingenčních tabulek nám ukázaly celou řadu souvislostí mezi důvěrou v politické instituce a vysvětlujícími proměnnými. Avšak otázky, na které nám tyto analýzy nebyly schopny odpovědět, zní třeba: „Co má větší vliv na míru důvěry, naše vzdělání či volební preference? Pohlaví nebo příslušnost ke konkrétnímu regionu, v němž bydlíme?“ Proto jsme v dalším kroku přistoupili k provedení multivariačních analýz, abychom zjistili, zda naše závěry obstojí i v nich, a co nám řeknou o zdrojích důvěry.

3.5. Multivariační modely důvěry

V předchozí podkapitole byly popsány míry asociace mezi vybranými proměnnými a důvěrou v politické instituce, nicméně tyto statistiky neodhalují, které z uvedených proměnných mají zásadní vliv na úroveň důvěry v politické instituce a které naopak zcela okrajový. Za tímto účelem jsme přistoupili k vytvoření multinomiálních logistických regresních modelů, vždy jeden model pro každou z pěti institucí v obou zkoumaných letech, celkem jsme tedy vytvořili deset modelů. Jako závislá proměnná byl využit postoj, zda respondent důvěřuje v danou politickou instituci.

Shrnutí základních charakteristik všech deseti modelů je uvedeno v tabulce 3.13. Z hodnot ukazatelů je zřejmé, že dostupná data byla obecně relativně vhodnější pro vysvětlení důvěry v instituce na národní úrovni a méně pro instituce na úrovni subnacionální.

Jako vysvětlující proměnné byly využity proměnné, jejichž souvislost s důvěrou jsme zkoumali v předchozí podkapitole věnované bivariačním analýzám, rozložení těchto nezávisle proměnných ve zkoumaném datovém souboru jsou uvedena v tabulce 2. přílohy .[29]

[29] Proměnná generalizovaná důvěra v modelu chybí, neboť otázka na ni nebyla v naprosté většině případů pokládána v šetřeních použitých jako datový zdroj pro náš model.

Tabulka 3.13: Vybrané charakteristiky vypočtených multinomiálních logistických regresních modelů za sledované politické instituce v letech 2004 a 2007

	Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
N	9783	6957	9783	6957	9783	6957	9783	6957	9783	6957
Nagelkerke R^2	0,291	0,412	0,243	0,271	0,189	0,281	0,162	0,203	0,166	0,147
Podíl správně zařazených	72,7%	77,0%	76,1%	76,6%	74,2%	72,3%	51,8%	56,4%	64,5%	64,7%

Zdroj: Vlastní výpočty a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

V tabulkách 3. a 4. přílohy jsou uvedeny výsledky multinomiálních logistických regresních modelů pro všech pět zkoumaných politických institucí za roky 2004 a 2007. Jakožto referenční kategorie byla v modelech užita kategorie *nedůvěřuje*, k níž byly vztaženy kategorie *důvěřuje* a kategorie *neví či nevyjádřil se*. V prvním kroku přistoupíme ke srovnání kategorie *důvěřuje* s referenční kategorií *nedůvěřuje*. Ve druhém kroku budeme srovnávat kategorie *neví či nevyjádřil se* s referenční kategorií *nedůvěřuje*. Pro naši analýzu je důležité především srovnání kategorie důvěřuje s kategorií nedůvěřuje, které odhaluje rozdíly mezi respondenty, kteří důvěřují a těmi, kteří nedůvěřují.

Nejprve tedy budeme sledovat odlišnosti mezi kategorií *důvěřuje* a kategorií *nedůvěřuje* (podkapitoly 3.6.1. až 3.6.5. a tabulka 3. přílohy) a poté zmíníme odlišnosti mezi kategorií *neví, neodpověděl* a kategorií *nedůvěřuje* (podkapitola 3.6.6. a tabulka 4. přílohy).

3.5.1. Spokojenost s politickou situací

Jak se ukázalo, ve všech modelech, bez ohledu na rok či politickou instituci, se nejvýrazněji a zároveň signifikantně uplatňovala proměnná spokojenost s politickou situací. Tedy proměnná spojená s vnímáním výkonu zkoumaných institucí. Linek (2010) naznačuje, že spokojenost s politickou situací je spojena s důvěrou v Poslaneckou sněmovnu a především s důvěrou ve vládu, neboť časové řady těchto proměnných spolu v čase velmi těsně korelují.[30] Toto vysvětlení podporují také výsledky našich modelů, kdy z pěti zkoumaných politických institucí se *spokojenost s politickou situací* uplatňuje nejvýrazněji právě v modelech důvěry ve vládu a v Poslaneckou sněmovnu, kde

[30] Hodnota Pearsonova korelačního koeficientu mezi časovými řadami *spokojenosti s politickou situací* a *důvěrou v Poslaneckou sněmovnu* činila 0,65 za období 1997až 2006. Za stejné období pro časové řady *spokojenosti s politickou situací* a *důvěrou ve vládu* byla vypočtena hodnota koeficientu dokonce 0,85 (Linek 2004: 124)

spokojenost respondenta s politickou situací znamená 8 až 12krát větší šanci důvěřovat uvedeným institucím ve srovnání s respondenty nespokojenými s politickou situací. U ostatních politických institucí - Senátu, krajských a obecních zastupitelstev - již není vliv této proměnné tak velký, ale stále se jedná o proměnnou, která se, spolu s volebními preferencemi, uplatňuje v modelech nejvýrazněji.

Také respondenti, kteří nedokáží posoudit, zda jsou s politickou situací spokojeni či nespokojeni, mají ve všech modelech za léta 2004 a 2007 významně větší šanci na důvěru ve srovnání s respondenty, kteří spokojeni nejsou. Z toho vyplývá, že i lidé, kteří nedokáží vyjádřit či nemají svůj vlastní názor[31] na politickou situaci, dokážou formulovat svůj postoj k politickým institucím. Tato skutečnost naznačuje, že vyjádření důvěry může být spojeno i s jinými faktory, než je výkonnost institucí, zejména v případě vlády a Poslanecké sněmovny.

3.5.2. Volební preference

Kromě proměnné *spokojenost s politickou situací* se ve všech modelech významně uplatnila proměnná *politické preference*. Avšak zatímco vliv spokojenosti s politickou situací se neliší bez ohledu na rok zkoumání a politickou instituci (stále v modelech platilo: čím vyšší spokojenost, tím vyšší šance důvěřovat politickým institucím), vliv politických preferencí respondentů se uplatňoval v jednotlivých zkoumaných letech odlišným způsobem.

3.5.2.1. Vztah volebních preferencí a důvěry ve vládu a v Poslaneckou sněmovnu

Při podrobnějším zkoumání souvislosti mezi politickými preferencemi a důvěrou ve vládu či Poslaneckou sněmovnu zjistíme, že respondenti, kteří jsou příznivci stran zastoupených ve vládní koalici v daném volebním období, mají vždy větší šanci na důvěru, než příznivci stran, které ve vládní koalici zastoupeni nejsou. V roce 2004 byly ve vládě zastoupeny dvě politické strany, ČSSD a KDU-ČSL,[32] a v roce 2007 se vláda skládala ze zástupců ODS, KDU-ČSL a Strany zelených.

Příznivci ČSSD, nejsilnější politické strany ve vládě i Poslanecké sněmovně v roce 2004, měli v tomto roce přibližně pětkrát vyšší šanci důvěřovat vládě a asi dvaapůlkrát větší šanci důvěřovat Poslanecké sněmovně, než referenční skupina příznivců KSČM. Oproti tomu příznivci druhé nejsilnější strany ve sněmovně, opoziční ODS, měli v roce 2004 přibližně stejnou šanci důvěřovat vládě jako příznivci KSČM a zároveň měli významně větší šanci důvěřovat Poslanecké sněmovně než příznivci KSČM, ale tato šance byla stále poloviční ve srovnání s šancemi příznivců ČSSD.

[31] Samozřejmě je zde také možnost, že ani nechtějí vyjádřit svůj názor.
[32] Voliči třetí strany ve vládní koalici, US-DEU, nejsou uvedeni zvlášť, ale zahrnuti pod položkou jiné strany.

Naproti tomu, v roce 2007 se situace obrátila. V této době byla nejsilnější stranou ve sněmovně i vládě ODS a nejsilnější opoziční stranou ve sněmovně ČSSD. Tato situace se odrazila v šancích důvěřovat zmiňovaným dvěma institucím u příznivců obou stran.

Zatímco šance příznivců ODS důvěřovat vládě byly osmapůlkrát vyšší a důvěřovat Poslanecké sněmovně 2,25krát vyšší ve srovnání s příznivci KSČM, příznivci opoziční ČSSD se ve svých šancích na důvěru ve vládu i sněmovnu od příznivců KSČM významně nelišili.

Příznivci zbylých dvou stran zastoupených v regresních modelech, Strany zelených a KDU-ČSL, měli významně vyšší šanci důvěřovat vládě i sněmovně v letech, kdy byly součástí vládní koalice. U příznivců KDU-ČSL se jednalo o roky 2004 i 2007 a u příznivců Strany zelených o rok 2007.

3.5.2.2. Vztah volebních preferencí a důvěry v Senát

Pro důvěru v Senát platí, že příznivci ODS, Strany zelených, KDU-ČSL a ostatních, již podrobněji nerozlišených stran, měli významně větší šanci důvěřovat ve srovnání s příznivci KSČM v letech 2004 i 2007. Příznivci ČSSD měli významně větší šanci pouze v roce 2004. V roce 2007, kdy nebyli zastoupeni ve vládě a nebyli nejsilnější stranou ani v Poslanecké sněmovně ani v Senátu, se jejich šance důvěřovat nelišila od příznivců KSČM. Nejvyšší šanci důvěřovat Senátu měli v obou sledovaných letech příznivci KDU-ČSL a v roce 2007 také ODS,[33] tedy příznivci dvou stran, které patřily stabilně mezi 3 nejsilněji zastoupené v Senátu. Tato skutečnost poukazuje na existenci efektu vítěze také v případu Senátu.

3.5.2.3. Vztah volebních preferencí a důvěry v krajská zastupitelstva

Příznivci KSČM měli významně menší šanci na důvěru v krajská zastupitelstva ve srovnání se všemi ostatními politickými stranami zastoupenými v regresních modelech v obou sledovaných letech. Nejvyšší šanci na důvěru měli v roce 2004 a také v roce 2007 příznivci ODS a KDU-ČSL, tedy stran, které se podělily o všechny posty hejtmanů jak v krajských volbách 2000, tak 2004. Také tato skutečnost nasvědčuje existenci efektu vítěze.

3.5.2.4. Vztah volebních preferencí a důvěry v obecní zastupitelstva

Nejmenší vliv volebních preferencí lze dohledat u důvěry v obecní zastupitelstva. Pokud měli příznivci ODS, ČSSD či KDU-ČSL významně větší šanci na důvěru ve srovnání s příznivci KSČM, nepřekročila tato hodnota 1,67násobek šancí příznivců KSČM.

V tomto případě, i kdyby se uplatňoval efekt vítěze, půjde jen těžko dohledat jeho vliv, neboť z dat nelze dohledat, jaké strany jsou nejsilnější v jednotlivých obecních zastupitelstvech obcí, z nichž se

[33] Tato změna ve srovnání s rokem 2004 by mohla být synergickým efektem skutečnosti, že v roce 2007 byla ODS nejen nejsilnější stranou v Senátu, ale také ve vládě a Poslanecké sněmovně.

rekrutovali naši respondenti. Jestliže mají v roce 2004 příznivci ODS, ČSSD a KDU-ČSL a v roce 2007 příznivci ODS a Strany zelených významně vyšší šanci na důvěru, není jisté, zda nejsou příznivci těchto stran ovlivněni složením vládní koalice v obou letech a obecně více nedůvěřují celému demokratickému systému.[34]

3.5.2.5. Shrnutí problematiky volebních preferencí

Výsledky regresních modelů podporují tezi o existenci tzv. efektu vítěze,[35] kdy příznivci konkrétní strany či osoby (politika) mají tendenci projevovat vyšší důvěru straně, kterou volili, či kterou podporují.[36] Na existenci efektu vítěze můžeme usuzovat u důvěry ve vládu, Poslaneckou sněmovnu, Senát a pravděpodobně také v krajská zastupitelstva. U důvěry v zastupitelstva obecní nelze efekt vítěze z dostupných dat prokázat.

Ve všech modelech měli nejmenší šanci na důvěru příznivci KSČM, tedy strany, která ačkoliv je pravidelně zastoupena v politických institucích na všech úrovních s výjimkou vlády, nemá přístup k řízení těchto institucí. Nízká šance na důvěru u jejích voličů by potom mohla být odrazem jejich frustrace a z ní plynoucího negativní postoje k politickým institucím, v nichž strana získávající pravidelně nemalé množství mandátů nemá šanci podílet se na jejich vedení, nebyla ani zastoupena ve vládě.

Spolu s voliči KSČM vykazovali často významně menší šanci na důvěru také respondenti, kteří uvedli, že by nevolili žádnou stranu. V několika případech byla jejich šance důvěřovat dokonce významně nižší než u příznivců KSČM. To v jejich případě ukazuje na celkově negativní postoj nejen vůči politickým stranám, ale také vůči institucím, v nichž jsou strany zastoupeny a vůči politickému dění vůbec. To potvrzuje i nízká úroveň spokojenosti těchto respondentů s politickou situací v roce 2004 (4,6 %), resp. 2007 (7,8%).[37]

3.5.3. Sociodemografické proměnné

V regresních modelech však nelze pominout ani vliv některých dalších sociodemografických proměnných, zejména se jedná o pohlaví a vyznání. Ukázalo se, že katolíci a ženy mají významně vyšší šanci důvěřovat politickým institucím. Vyšší důvěra žen v některých modelech stojí za zmínku i

[34] Nabízela se také hypotéza, zda v případě ODS, nehraje roli také skutečnost, že tato strana ovládala řadu radnic ve velkých městech včetně Prahy a pokud by respondenti z velkých měst tvořili významně větší část vzorku, mohlo by to ovlivnit výsledky. Avšak tato hypotéza nenašla oporu v datech. Ukázalo se, že respondenti z různě velkých obcí jsou ve vzorku zastoupeni relativně rovnoměrně (viz tabulka 2. přílohy).
[35] V anglicky psané literatuře „Winner Effect“.
[36] Více k tématu efektu vítěze viz podkapitola 2.5.2.1.
[37] Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. a vlastní výpočty.

díky skutečnosti, že souvislost pohlaví a důvěry v politické instituce (ale i důvěry obecně) se ve výzkumech postkomunistických zemí většinou nepotvrzuje (Newton, Norris 2000; Sedláčková 2004).

V některých modelech se uplatnily také proměnné vzdělání a rodinný stav, není ale možné najít žádný systematický vzorec jejich uplatnění.[38] Ten nelze najít ani u proměnné postavení v zaměstnání.

3.5.4. Další postojové proměnné

Rozhodně nelze pominout vliv dalších postojových proměnných, spokojenosti se životem a subjektivního hodnocení životní úrovně vlastní domácnosti, které se významně uplatnily v regresních modelech. První z nich může ukazovat na určitý životní optimismus či naopak skepsi, druhá odráží vnímání ekonomické situace vlastní domácnosti, nahrazuje tím také otázku na výši příjmu domácnosti, a do jisté míry se v ní může odrážet také vnímání ekonomického vývoje celého státu.

Ukázalo se, že míra spokojenosti se životem významně ovlivňuje míru důvěry v politické instituce. Respondenti spokojení se životem mají významně větší šanci důvěřovat, než ti, kteří spokojeni nejsou. Stejnou souvislost potvrdili ve svém výzkumu také Zmerli, Newton a Montero (2007: 60). Ti ovšem, poukazují na skutečnost, že spokojenost s životem výrazněji determinuje důvěru sociální, než důvěru v politické instituce.

Vztah mezi hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti a důvěrou v politické instituce se ukázal jako významný pro všechny instituce v roce 2004, kdy vládla levicová vláda, a v roce 2007 pouze u důvěry v krajská a obecní zastupitelstva. Lidé spokojení s životní úrovní měli významně větší šanci důvěřovat, než ti nespokojení. Ukazuje to na určitý vliv egotropní ekonomické evaluace.[39]

3.5.5. Proměnné určující kontext prostředí

Posledními proměnnými, které se uplatnily v modelu, byly proměnné kontextové. Kromě důvěry v Senát v roce 2004 vždy měli respondenti z nejmenších obcí do 800 obyvatel významně větší šanci

[38] Konkrétní roky a instituce, kdy se vliv sociodemografických proměnných uplatňuje lze dohledat v tabulce 3 přílohy.

[39] Pojem egotropní volby se pojí s ekonomickou motivací při rozhodování voliče, který politický subjekt volit. Egotropní je míněna volba, kdy se volič rozhodne volit na základě vlastní ekonomické zkušenosti tak, jak se domnívá, že je pro něj nejvýhodnější z hlediska osobní finanční situace, (ne)zaměstnanosti atd. Oproti tomu, pokud volič volí na základě makroekonomické situace a volí politický subjekt, který je podle něj bude po ekonomické stránce nejlépe spravovat stát jako celek, bez ohledu na voličovu osobní ekonomickou situaci, jedná se o volbu sociotropní. (Více viz Fiorina 1978 či Rogers, Tyszler 2012.)

důvěřovat v porovnání s respondenty z obcí na 1 milion obyvatel, tedy Prahy. Ve srovnání s Prahou měli také významně větší šanci, s výjimkou jediné kategorie v roce 2004, důvěřovat krajským zastupitelstvům občané z obcí všech velikostních kategorií. To naznačuje, že občané Prahy mají menší šanci důvěřovat svému krajskému zastupitelstvu (tedy Magistrátu hl. m. Prahy)[40], než obyvatelé ostatních krajů ČR.

Také občané z menších obcí především do 2 tisíc obyvatel mají významně větší šanci důvěřovat svému obecnímu zastupitelstvu ve srovnání s Pražany. Tento poměr šancí na důvěru v obecní zastupitelstva klesá úměrně s rostoucí velikostí obce.

Při analyzování rozdílu mezi regiony soudržnosti se ukázalo, že neexistuje žádný snadno popsatelný trend, kromě výše uvedené odlišnosti Prahy, která představuje zároveň největší velikostní kategorii obce, kraj a také jeden celý region soudržnosti NUTS 2. Jediný trend, který by zde měl být zmíněn, je skutečnost, že občané z moravských regionů soudržnosti mají větší šanci důvěřovat svým krajským zastupitelům, než občané těch českých.

3.5.6. Srovnání kategorií *neví či neodpověděl* s kategorií *nedůvěřuje*

Doposud jsme se při interpretaci modelů zabývali pouze srovnáním kategorií *důvěřuje* a *nedůvěřuje*, nyní přistoupíme ke srovnání referenční kategorie nedůvěřuje s kategorií *nevím, neodpověděl*. Ukázalo se, že i zde hrála nezanedbatelnou roli proměnné spokojenost s politickou situací a částečně i politické preference. Lidé spokojení s politickou situací a příznivci vládnoucích politických stran měli větší šanci na zařazení do kategorie nevím, neodpověděl, než do kategorie nedůvěřuji. Ovšem podíl respondentů, kteří zvolili v otázce důvěry kategorii *nevím, neodpověděl,* tvoří s výjimkou důvěry v krajská zastupitelstva jen nepatrný zlomek celkového počtu odpovědí (viz tabulka 1. přílohy), proto se touto kategorií nebudeme dále zabývat. Více o uplatnění kategorie *nevím, neodpověděl* v modelech lze nalézt v tabulce 3. přílohy.

3.5.7. Shrnutí výsledků multinomiálních logistických regresních modelů

V logistických modelech se významně uplatnily obě skupiny proměnných, jak proměnné podporující socio-kulturní explanaci důvěry, tak i proměnné podporující explanaci institucionální, případně vliv kontextu prostředí, proto nelze odmítnout ani jednu z nastolených hypotéz. Přesto je možné říci, že nejvýrazněji se uplatňuj proměnné reprezentující subjektivní vnímání institucionálního výkonu. Abychom mohli, alespoň v malém přiblížení, orientačně, posoudit odděleně vliv institucionálního

[40] Zůstává otázkou, co obyvatelé Prahy chápou jako své krajské či své obecní zastupitelstvo, zda tak chápou správně magistrát hl.m. Prahy a zastupitelstva městských částí, či ne.

výkonu a vliv kultury, byly vypočteny také modely, ve kterých byly na místě vysvětlujících proměnných použity buď proměnné indikující souvislost s institucionální performancí, nebo proměnné socio-kulturní.[41]

Při postupném budování modelů se ukázalo, že ve většině případů se výrazněji uplatňovaly modely, kde byly použity pouze proměnné vysvětlující vliv institucionálního výkonu, oproti modelům kde byly použity pouze proměnné vysvětlující socio-kulturní vliv (viz tabulka 3.14).[42]

Tabulka 3.14: Srovnání Nagelkerkova R^2 v modelech úplných a modelech neúplných s institucionálními a socio-kulturními proměnnými

Nagelkerke R2	Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Úplný model	0,291	0,412	0,243	0,271	0,189	0,281	0,162	0,203	0,166	0,147
Institucionální model	0,271	0,391	0,219	0,246	0,159	0,256	0,125	0,156	0,083	0,078
Socio-kulturní model	0,094	0,147	0,113	0,115	0,123	0,135	0,096	0,121	0,127	0,117

Zdroj: Vlastní výpočty a výzkum Naše společnost, CVVM 2004 a 2007.

Výrazný vliv institucionální performance je nejvýraznější zejména u důvěry ve vládu a Poslaneckou sněmovnu, ale není již tak jednoznačný u zbývajících třech institucí. U krajských zastupitelstev institucionální model má jen nepatrně vyšší hodnoty Nagelkerkova R^2 a u zastupitelstev obecních je má dokonce nižší.[43]

Zdá se tedy, že při vysvětlování důvěry v lokální a regionální politické instituce hraje faktor institucionální performance menší roli, než u institucí s celostátní působností. Tento fakt bude pravděpodobně ovlivněn také skutečností, že lidé často vědí méně o činnosti těchto institucí a také

[41] Proměnné byly použity v souladu s jejich vymezením v hypotézách v podkapitole 3.1. Pouze proměnná rodinný status byla zahrnuta do obou modelů, neboť v některých situacích může ukazovat na vliv jedné skupiny proměnných a v jiných situacích na vliv skupiny druhé. Obdobným způsobem tuto proměnnou ve svých modelech použila např. Lühiste (2006).

[42] Je nutné upozornit, že statistika Nagelkerkova pseudo R^2 je, stejně jako statistika R^2 v OLS regresi, závislá na počtu vysvětlujících proměnných, čím více jich vstupuje do modelu, tím vyšší je podíl vysvětlené variance. Ale v tomto konkrétním případě je vidět, že institucionální modely s 3 vysvětlujícími proměnnými (celkem je v modelu 16 dummy proměnných) dosahují vyšších hodnot pseudo R^2 než modely sociokulturní se 7 vysvětlujícími proměnnými (30 dummy proměnných).

[43] Tento výsledek ovšem může být částečně ovlivněn větším počtem sociokulturních proměnných vstupujících do modelů.

se o ně méně zajímají ve srovnání s celostátními institucemi, o jejichž činnosti dovídají denně z médií.

Na to můžeme usuzovat z výsledků některých výzkumů. Např. v roce 2004, čtyři roky po zavedení krajských samospráv, celých 52 % respondentů nedokázalo posoudit, zda se jejich zavedení osvědčilo (Horáková, Stachová 2004). A v roce 2008 totéž nedokázalo posoudit stále ještě 38 % respondentů (Veselský 2008). V případě obecních zastupitelstev je možné, že osobní informace a interakce se zvolenými zastupiteli mohou ovlivňovat důvěru způsobem, který nejsme schopni zachytit v našich modelech (např. osobní sympatie, jiné kanály informací o činnosti zastupitelstev než masmédia apod.).

3.6. Úroveň důvěry v politické instituce a její vývoj v čase

Analýza vývoje hladiny důvěry v jednotlivé politické instituce v čase nám může pomoci odpovědět na otázku, nakolik souvisí důvěra s aktuálním výkonem instituce. Předpokládali jsme, že vývoj důvěry v čase byl ovlivněn výkyvy ve zmiňované výkonnosti institucí a v takovém případě, není možné vyloučit vliv institucionální performance. Pro uvedenou analýzu byly využity časové řady dat z tiskových zpráv CVVM. Porovnávané číselné hodnoty důvěry jsou procentuálním vyjádřením podílu těch, kteří zcela či spíše důvěřují zkoumané politické instituci.[44]

Tabulka 3.15: Průměrné hodnoty úrovně důvěry v politické instituce (v %) a jejich rozptyl za období leden 2001 až prosinec 2008

		Spokojenost s politickou situací	Důvěra ve vládu	Důvěra v Poslaneckou sněmovnu	Důvěra v Senát	Důvěra v krajská zastupitelstva	Důvěra v obecní zastupitelstva
N	Validní	78	72	77	78	78	57
	Chybějící	0	6	1	0	0	21
Průměr		**18,8**	**35,6**	**25,4**	**23,2**	**40,3**	**61,9**
Směrodatná odchylka		9,53	7,15	4,44	2,6	6,91	2,22
Rozptyl		**90,74**	**51,14**	**19,74**	**6,76**	**47,76**	**4,93**
Minimum		7,0	13,6	14,6	17	28,3	56,8
Maximum		39,8	50,9	39,7	28,3	49,5	65,8

Zdroj: Vlastní výpočty a výzkum Naše společnost, CVVM, 2001-2008.
Pozn.: Průměry ukazují procentuální podíl těch, kteří odpověděli zcela, či spíše důvěřuji. Velikost N je závislá na datu, odkdy se velikost důvěry v konkrétní instituci sleduje. Proměnná *důvěra v krajská zastupitelstva* je sledována od ledna 2001 a důvěra v obecní zastupitelstva od února 2003.

[44] Dopočet do 100% tvoří ti, kteří zcela či spíše nedůvěřují a také ti, kteří nevědí.

Výsledky uvedené v tabulce 3.15 potvrzují, že existují rozdíly mezi úrovní důvěry v různé politické instituce, nejen ve zkoumaných letech 2004 a 2007, ale také v průměru za delší zkoumané období. Navíc se ukázalo, že vývoj úrovně důvěry je u jednotlivých politických institucí odlišný (viz také graf 3.2). Dle vypočtených hodnot rozptylu můžeme soudit, že vláda zdaleka nejčastěji podléhá velkým výkyvům v závislosti na vývoji politické situace v ČR. I když se velikost hladiny důvěry v ni pohyboval většinou mezi 30 % a 40 %, byly mezi roky 2001 a 2008 zaznamenány i hodnoty 14 % či 51 %. Absolutně nejnižší hodnoty dosáhla vláda v šetření, které proběhlo na konci dubna 2005, kdy vrcholila krize vlády premiéra Stanislava Grosse a „bylo již zřejmé, že Stanislav Gross z funkce premiéra pravděpodobně odejde“ (Horáková 2005). V tomto měsíci byla také zaznamenána nejnižší úroveň důvěry v Poslaneckou sněmovnu. Naopak nejvyšší úrovně důvěry ve vládu bylo dosaženo v prosinci 2002, několik měsíců po nástupu koaličního kabinetu Vladimíra Špidly, tedy nedlouho poté, co ČSSD zvítězila v červnových volbách (Kunštát 2002b).

Důvěra v krajská zastupitelstva se od roku 2004, kdy krajská zastupitelstva ukončila své první funkční období a začala druhé, pohybuje mezi 40 a 50 % bez výraznějších výkyvů. Stabilně nejvyšší úroveň důvěry občanů vykazují obecní zastupitelstva. Po celou dobu sledování se hladina důvěry pohybovala mezi 57 a 66 %. Občané tedy nejen nejvíce důvěřují obecním zastupitelstvům, ale navíc tato důvěra podléhá nejmenším výkyvům v čase, srovnáme-li rozptyly hodnot u jednotlivých typů důvěry, tak jak jsou uvedeny v tabulce 3.15.

Do další analýzy vývoje v čase byla zařazena také proměnná spokojenost s politickou situací. Jak je možné vidět v grafu 3.2, vývoj křivky v čase, která ukazuje podíl těch, kteří jsou zcela či spíše spokojeni s politickou situací, je nápadně podobný především křivkám hladiny důvěry ve vládu a Poslaneckou sněmovnu. Že tato podobnost není náhodná, nám potvrdí výpočet Pearsonova korelačního koeficientu mezi spokojenosti s politickou situací a důvěrou ve vládu (0,71) a důvěrou v Poslaneckou sněmovnu (0,67).[45] Je tedy možné potvrdit, že existuje souvislost mezi spokojeností s politickou situací a důvěrou v uvedené politické instituce.

[45] Obě hodnoty jsou statisticky významné na hladině α=0,01. Korelace s časovými řadami u zbylých třech politických institucí, Senátu, krajských zastupitelstev a obecních zastupitelstev, nepřesáhla hodnotu 0,1, v případě krajských zastupitelstev byla dokonce záporná.

Graf 3.2: Vývoj úrovně důvěry v politické instituce v čase za období leden 2001 až prosinec 2008

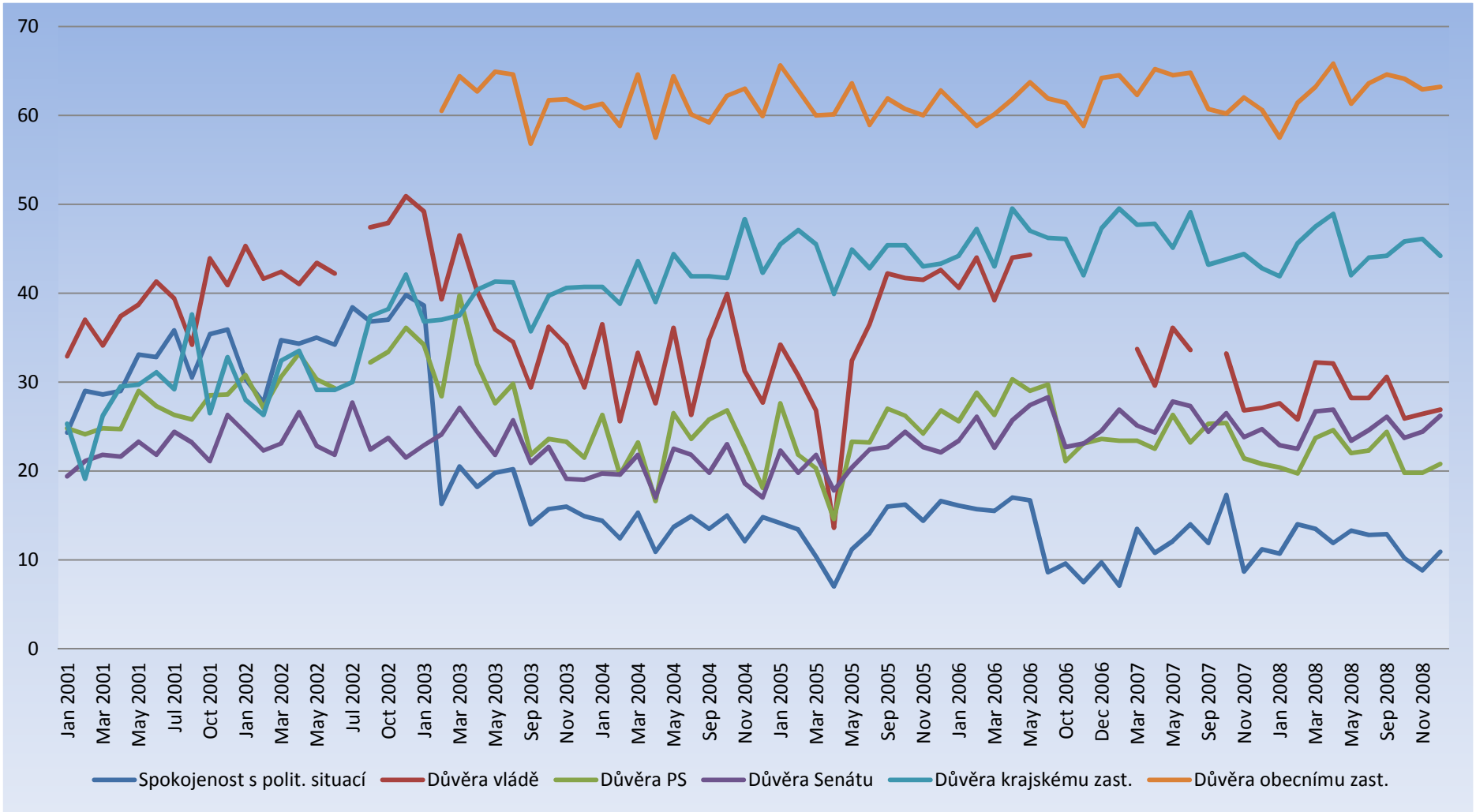

Zdroj: Naše společnost, CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2001-2008.

Pozn. Jednotlivé křivky v grafu vždy ukazují podíl (v %) těch, kteří odpověděli zcela, či spíše důvěřuji. Důvěra v krajská zastupitelstva je sledována od ledna 2001, v obecní zastupitelstva od února 2003.

Abychom zjistili, jak mají k sobě blízko proměnné jednotlivých ukazatelů a jejich vývoj v čase, byla pro větší názornost dále využita metoda shlukové analýzy.[46] Výsledky shlukové analýzy jsou graficky znázorněny pomocí dendrogramu v grafu 3.3.

Graf 3.3: Klastrový model vzdáleností mezi časovými řadami důvěry v politické instituce – leden 2001 až prosinec 2008

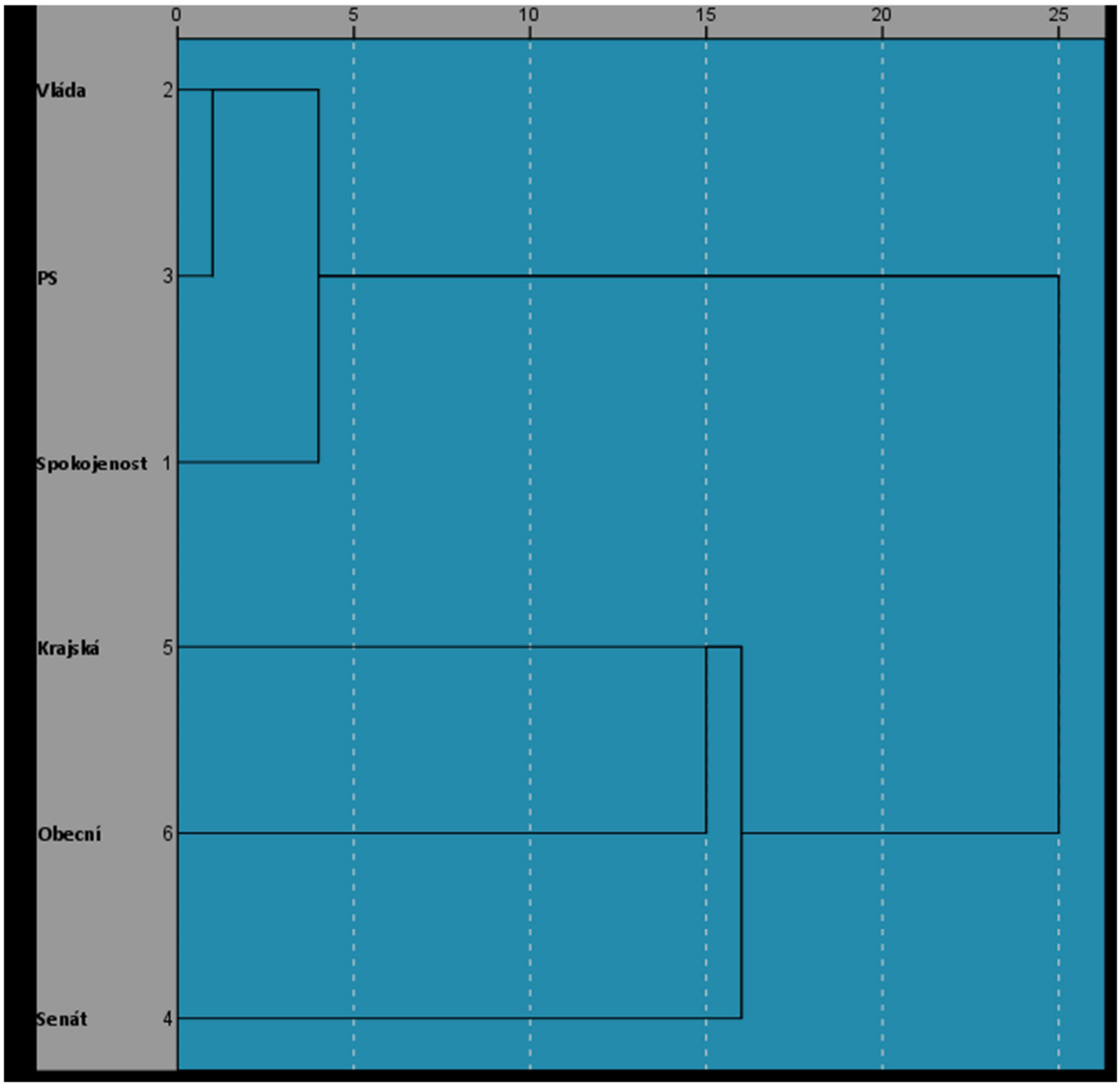

Zdroj: Naše společnost, CVVM, 2001-2008.

[46] Jednalo se o hierarchickou shlukovou analýzu, metodu between-scale linkage, vzdálenost mezi proměnnými měřena jako druhá mocnina eukleidovské vzdálenosti. Cílem bylo vytvořit shluky podobných proměnných, za tímto účelem byly proměnné transformovány pomocí Z-skorů, neboť bez této transformace by procedura k sobě přiřazovala proměnné, které dosahují podobných hodnot a ne ty, které mají podobný vývoj v čase. Obdobnou klasifikaci proměnných jsme dostali i v situacích, kdy byly pro srovnání použity odlišné metody, např. faktorová analýza, která nebyla zahrnuta do finální verze tohoto textu.

Z grafu je zřejmé, že se vytvořily dvě skupiny proměnných s podobným vývojem hodnot v čase. První skupinu tvoří časové řady důvěry ve vládu a důvěry v Poslaneckou sněmovnu spolu s časovou řadou spokojenosti s politickou situací, tuto souvislost už naznačily také výše uvedené hodnoty korelačních koeficientů. Druhou skupinu tvoří časové řady důvěry v krajská a obecní zastupitelstva spolu se Senátem. Průběh vývoje uvedených časových řad již není tak blízký, jako u první skupiny.[47] Na základě uvedených skutečností můžeme říci, že vývoj spokojenosti s politickou situací souvisel ve zkoumaném období především s institucemi, jež působí na celostátní úrovni.

Specifické je postavení Senátu. Vysvětlením může být v jeho případě skutečnost, že v očích respondentů není tak důležitým aktérem v politickém dění[48] a proto souvislost důvěry v něj v čase s vývojem spokojenosti s politickou situací a se dvěma zbylými celostátními institucemi je menší a Senát potom podléhá menším výkyvům v čase, stejně jako tomu je u důvěry v krajská a v obecní zastupitelstva. Druhým, komplementárním vysvětlením, může být skutečnost, že se Senát svým charakterem blíží více ke krajským zastupitelstvům, které reprezentují zájmy regionů stejně, jako je reprezentují zvolení senátoři.[49] Možná zde hraje roli také skutečnost, že volby do krajských zastupitelstev se vždy konaly ve stejném termínu se senátními volbami a voličům se z tohoto pohledu částečně může překrývat vnímání těchto institucí.

Ve zmiňované druhé skupině k sobě mají nejblíže časové řady důvěry v krajská a obecní zastupitelstva. Důvěra v tyto dvě politické instituce podléhá nejmenším výkyvům v čase. Důvod je možné hledat, mimo jiné, v tom, že na rozdíl od důvěry v ostatní politické instituce, kdy se jedná o důvěru v jednu politickou instituci, tak v případě obecních a krajských zastupitelstev se jedná o konglomerát důvěr v tisícovky obecních zastupitelstev (potažmo 14 zastupitelstev v případě zastupitelstev krajských), a případná nespokojenost občanů v jedné či několika málo obcích (krajích) jen velmi těžko ohrozí a významně ovlivní celkovou hladinu důvěry. Případně se odchylky v míře důvěry za jednotlivá zastupitelstva navzájem částečně kompenzují.

Výsledky uvedené v této kapitole podporují předpoklad, že institucionální důvěra nepochybně závisí na subjektivním vnímání výkonu dané instituce. To, že se výrazně liší hladina důvěry mezi jednotlivými institucemi, a rovněž vývoj důvěry v jednotlivé instituce se mění v čase a podléhá

---

[47] Hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu se u těchto tří časových řad důvěry pohybovala mezi 0,4 a 0,5, avšak stále byly statisticky významné na hladině α=0,01.

48 Viz např. ve výzkumu CVVM z roku 2006 (Červenka 2006a) 62% respondentů zcela či spíše souhlasí s výrokem, že senát je zbytečné vyhazování peněz a 59% s výrokem, že senát je zbytečný.

49 Jak se ukazuje z výzkumů CVVM, 45 % respondentů souhlasilo s výrokem, že senátoři hájí zájmy regionů oproti 37 % nesouhlasících (Červenka 2006a). Další výzkum (Červenka, Stachová 2004) ukazuje, že u krajských zastupitelů je pro občany důležitým kvalifikačním předpokladem dobrá znalost krajských problémů, což považovalo za zcela nebo spíše důležité 93% respondentů.

značným výkyvům způsobeným politickými událostmi, podporuje předpoklady institucionální teorie. Důvěra je do značné míry endogenní kategorií, která je úzce svázána se zkoumanými politickými institucemi. Otázkou zůstává, jak tuto spokojenost mohou ovlivňovat individuální dispozice (např. životní optimismus), ale právě změna úrovně důvěry v čase naznačuje, že spokojenost s politickou situací není spojena pouze s individuálními dispozicemi.

3.7. Závěr

V souladu s institucionální hypotézou se potvrdila souvislost institucionální důvěry se spokojeností s politickou situací i s politickými preferencemi politických stran. Na druhou stranu se potvrdila i souvislost důvěry s některými proměnnými reprezentujícími socio-kulturní zázemí, zejména s pohlavím, náboženským vyznáním a subjektivní životní úrovní. To znamená, že nemůžeme odmítnout ani socio-kulturní hypotézu. Formování důvěry ve společnosti, důvěry v lidi, či důvěry ve společenské instituce je bezesporu velmi složitý proces, který lze do důsledku jen těžko odhalit, tím méně pouze prostřednictvím kvantitativních metod sociologického výzkumu a za použití nepřímých indikátorů institucionálního výkonu a socio-kulturního zázemí. Nelze jednoznačně tvrdit, že důvěra v instituce je výlučně kategorií exogenní nebo endogenní. Z výše uvedených analýz vyplývá, že důvěra je bezpochyby odrazem fungování zkoumaných institucí, přesněji řečeno individuálního, subjektivního vnímání tohoto výkonu, ale i kulturního zázemí jedince a jeho postavení v sociální struktuře.

Především souvislost institucionální důvěry a pohlaví a náboženského vyznání poukazuje na to, že jistou roli ve formování důvěry hraje sociální a kulturní prostředí individua, neboť ženy obecně důvěřují politickým institucím více než muži a katolíci důvěřují více než ostatní lidé. Pohlaví a náboženské vyznání jsou charakteristiky, které formují postoje individua již od raného věku a lidé získají díky těmto charakteristikám určitou hladinu důvěry.

Pro institucionální teorii hovoří fakt, že politické instituce dosahují různých úrovní důvěry a vývoj hladin důvěry v jednotlivé politické instituce v čase není synchronní mezi institucemi na různých úrovních samosprávy. Tj. instituce na různých úrovních (republikové, krajské a obecní) ve stejném čase nepodléhají stejným souběžným výkyvům, ať již se jedná o vzestup či pokles důvěry. Lze nalézt souvislost jejího vývoje s různými politickými událostmi, které na výkyvy mají vliv. Dalším důkazem tvrzení, že hladina politické důvěry je určena vnímáním fungování těchto institucí, je prokázaná úzká souvislost důvěry a spokojenosti s politickou situací.[50] Také silný vztah mezi politickými

[50] Není však jasné, nakolik se vyjádřená míra důvěry v politické instituce překrývá s vyjadřovanou spokojeností s politickou situací. Zdá se, že v případě důvěry ve vládu a Poslaneckou sněmovnu chápou respondenti

preferencemi a důvěrou ukazuje na individuální vnímání výkonu institucí, jež je úzce spojeno právě s politickými postoji. Vláda politické strany, se kterou lidé sympatizují, spíše uspokojí jejich potřeby, a tak jí budou pravděpodobněji důvěřovat.

Do určité míry specifický je kontext prostředí, který na jedince působí jak v rané fázi jejich socializace, tak také během celého jejich života, nelze pominout, ani kde jsme vyrůstali ani kde žijeme nyní. Jak velké je sídlo, kde žijeme, v jakém kraji se nachází. Každé prostředí má svoji specifickou historii, kulturní prostředí či tradice, které nelze pominout a jež musí nevyhnutelně ovlivňovat naše myšlení a jednání.

Na základě popsaných skutečností nelze jednoznačně říci, jak přesně na individuální hladinu důvěry působí kulturní a sociální faktory na straně jedné a faktory vlastní zkoumaným institucím na straně druhé.[51] Není ani snadné od sebe odlišit vliv těchto dvou skupin faktorů, neboť vnímání výkonu institucí může být do jisté míry odrazem zázemí jedince. Dalšímu poznání vztahů mezi individui a politickými institucemi by jistě napomohlo, kdyby byly k dispozici údaje o jednotlivcích a proměnách jejich důvěry v politické instituce v čase.

Je možné shrnout, že problematika důvěry lidí v politické instituce je mnohem rozsáhlejší, než se možná na první pohled zdá, a zároveň že data analyzovaná v tomto textu neumožňují její zkoumání v plné šíři. Přestože analýza dat přinesla množství odpovědí, nastolila také další otázky. Ze zjištění uvedených výše je možné konstatovat, že závěry vypovídající o situaci v Česku mají blízko k modelu celoživotního učení Mishlera a Rose (Mishler, Rose 2001), jelikož byl odhalen jak vliv socio-kulturních faktorů, tak vliv faktorů vlastních zkoumaným institucím. K podobným výsledkům, tedy platnosti jak kulturní tak institucionální hypotézy docházejí i někteří další autoři zkoumající zdroje důvěry v instituce (srovnej Hudson 2006; Lühiste 2006). Ve formování důvěry v České republice hrají roli jak sociokulturní faktory formující jednice v jeho životě, tak zkušenosti s institucemi nasbírané v průběhu života, tedy naplněná či nenaplněná očekávání, které lidé od těchto institucí mají.

důvěru a spokojenost jako do jisté míry ekvivalentní otázky.

[51] Pomineme-li nyní faktory prostředí.

4. Proměny důvěry v politické instituce v čase a efekt vítěze

4.1. Úvodem

Občané České republiky jsou každodenně konfrontováni s rozhodnutími, která byla učiněna na úrovni vlády, Poslanecké sněmovny případně Senátu, nejčastěji buď prostřednictvím médií, či zprostředkovaně s důsledky těchto rozhodnutí při jednání s dalšími institucemi veřejné správy které tyto rozhodnutí implementují a řídí se jimi při jednání s občany (více k této problematice např. Rothstein 2004).

To, jak občané vnímají tato rozhodnutí, se mimo jiné odráží také v míře jejich důvěry ve výše zmíněné instituce. Pokud jsou občané s prezentací institucí a jejich rozhodnutími spokojeni, jejich důvěra v ně se obvykle zvyšuje, pokud spokojeni nejsou, důvěra klesá.

Výzkumníci zabývající se problematikou důvěry objevili celou řadu faktorů, které ovlivňují míru důvěry v politické instituce. Například Chanley, Rudolph a Rahn (2000) se ve své práci zabývali, jak vnímání činnosti vlády USA ovlivňuje míru důvěry v ni. Ukázalo se, že klíčové pro míru důvěry a její vývoj v čase je, jak občané vnímají ekonomickou výkonnost Spojených států, jak aktuální a naléhavý se jim zdá problém kriminality a také politické skandály měly svůj odraz ve vývoji důvěry ve vládu. Lze předpokládat, že tyto determinanty důvěry lze s určitými omezeními testovat také v českém politickém prostředí při analýzách důvěry v ústavní instituce.

Tato kapitola se zaměřuje na další z mnoha aspektů, jež mohou být zkoumány při studiu a analýzách důvěry v politické instituce, a tím je souvislost mezi politickými preferencemi voličů a důvěrou ve vybrané ústavní instituce.

4.2. Efekt vítěze

Stranická identifikace je jedním z faktorů, které mohou souviset či mít vliv na důvěru v konkrétní instituci. Příkladem mohou být dvě rozdílné situace: volby buď vyhraje moje oblíbená politická strana či je nevyhraje. Tento fakt se samozřejmě odrazí v úrovni mé důvěry. V prvém případě totiž vyhrála strana, se kterou se mohu ztotožnit. V případě opačném je mé ztotožnění s vítěznou stranou obtížnější a bude více závislé na výkonnosti instituce samé.

Tohoto tématu se dotýká výzkum Andersona a LoTempia (2002), kteří se zabývali takzvaným „winner effect“(efekt vítěze) ve volbách v USA. Efekt vítěze označuje situaci, kdy lidé, kteří volili

vítězného kandidáta či stranu ve volbách vykazují následně pozitivnější hodnocení a vyšší hladinu důvěry vůči instituci, ve které daný kandidát působí, či ve které je vítězná strana zastoupena. Anderson a LoTempio zkoumali důvěru ve vládu na základě toho, zda občané volili vítěznou stranu v kongresu či vítězného prezidentského kandidáta. Ukázalo se, že nejvíce důvěřují vládě ti, kteří volili vítěznou stranu i vítězného prezidentského kandidáta. Nejméně naopak ti, kteří ani v jedné z uvedených voleb nevolili vítěze.

Ke stejnému závěru o vlivu stranických preferencí či politické orientace v českém prostředí došli také Čermák a Stachová (2010) a Sedláčková se Šafrem (2008). Čermák se Stachovou zkoumali, jaké jsou determinanty důvěry v politické instituce. Podle jejich zjištění občané inklinují spíše k tomu, aby důvěřovali institucím, v jejichž řízení se uplatňují strany, které preferují. Typicky se jedná o vítěznou stranu ve volbách do Poslanecké sněmovny či strany zastoupené ve vládě.

Tato kapitola rozvádí zjištění Čermáka a Stachové. Ústředním tématem je, jak již bylo zmíněno, důvěra ve vybrané ústavní instituce v České republice. Těmi jsou míněny pro potřeby tohoto textu vláda, Poslanecká sněmovna a Senát. Cílem textu je ukázat, jak se v čase mění souvislost mezi volebními preferencemi voličů a jejich míra důvěry v ústavní instituce.

Právě onen rozměr vývoje či dynamiky v čase zásadně odlišuje tento text od textu Čermáka a Stachové, kteří vytvořili pro každou zkoumanou instituci logistické regresní modely, kde důvěra byla závisle proměnnou a proměnné ukazující na vliv buď kultury či institucionální performance byly vysvětlujícími proměnnými. Tyto modely zachycovaly pouze dva časové okamžiky, jeden byl v roce 2004, druhý v roce 2007. V prvním byla u moci vláda sestavené ČSSD, v druhém případě se jednalo o vládu sestavenou ODS. Ukázalo se, že v případě vlády, Poslanecké sněmovny i Senátu v prvním zkoumaném roce více důvěřovali voliči ČSSD, v druhém voliči ODS.

Citovaná studie tedy ukázala, že v letech 2004 a 2007 se uplatňoval efekt vítěze, na co však nedokázala odpovědět, byla otázka, zda se efekt vítěze uplatňuje i v jiných letech a pokud se nějakým způsobem mění v čase, tak podle jakého vzoru. Odpověď na tuto otázku je cílem následujících analýz.

4.3. Datové zdroje

Pro následující analýzy byla použita data získaná v rámci pravidelných výběrových šetření, prováděných Centrem pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, v.v.i.[52] Tato šetření se

[52] Do roku 2000 Centrum vystupovalo pod názvem Institut pro výzkum veřejného mínění (IVVM) a náleželo

uskutečňovala a stále uskutečňují s přibližně měsíční periodicitou, s výjimkou dvou letních prázdninových měsíců, tedy obvykle 10krát ročně. V analýzách byla využita data sebraná v období let 1997 až 2009. Jelikož se ustavující schůze Senátu PČR konala až na konci roku 1996, konkrétně ve dnech 18. až 20. prosince 1996, první šetření důvěry v Senát, které uskutečnil IVVM v době od 2. do 7. ledna 1997, následovalo tedy téměř bezprostředně po této události. Díky všem výše zmíněným skutečnostem máme velice detailní představu o vývoji důvěry již od samého počátku existence Senátu.

Otázka na důvěru měla ve většině dotazníků následující znění až do lednového výzkumu 2002: „*Důvěřujete těm, kteří dnes řídí společnost?*" Od únorového výzkumu 2002 zněla otázka následovně: "*Řekněte prosím, důvěřujete*". Poté následovala nabídka institucí, na důvěru v něž byl respondent dotazován, včetně Senátu, Poslanecké sněmovny a vlády. Nabízená škála odpovědí byla vytvořena takto: *rozhodně důvěřuje, spíše důvěřuje, spíše nedůvěřuje, rozhodně nedůvěřuje* a *neví*.

Tato škála odpovědí byla pro analytické účely sloučena do kategorií *důvěřuje*, *nedůvěřuje* a *neví či neodpověděl*.

4.4. Popis vývoje důvěry v ústavní instituce v čase

Než přistoupíme ke zkoumání vlivu stranických preferencí na důvěru, shrneme si krátce vývoj míry důvěry v čase. To nám pomůže vyhodnotit, zda existují nějaké opakující se vzory ve vývoji důvěry v čase. V grafu číslo 1 jsou vidět časové řady vyjadřující podíl těch, kteří důvěřovali sledovaným ústavním institucím a také podíl lidí spokojených s politickou situací. Proměnná *spokojenost s politickou situací* reprezentuje, podle Čermáka a Stachové (2010), subjektivní vnímání výkonu institucí a úzce souvisí s důvěrou - lidé nespokojení s politickou situací budou méně důvěřovat všem politickým institucím.

Co vyjadřují respondenti svojí odpovědí na otázku, jak jsou spokojeni s politickou situací? Tuto otázku si klade Linek (2010, 124), který využíval ve svých analýzách stejné datové soubory. Je to spokojenost s vládou či s celkovou situací či s tím, jak režim funguje? Naznačuje, že se zřejmě jedná o první případ a dokumentuje to těsnou korelací mezi vývojem důvěry ve vládu a spokojeností s politickou situací v letech 1995 až 2006.

Z grafu 4.1 je zřejmé, že jednotlivé časové řady důvěry v instituce jsou si svým průběhem dosti podobné. Ze tří sledovaných institucí jsou si nejpodobnější časové řady důvěry ve vládu a důvěry v Poslaneckou sněmovnu (Pearsonův korelační koeficient 0,471). O něco nižší je korelace mezi

pod Český statistický úřad.

důvěrami v Poslaneckou sněmovnu a Senátem (0,407) a nejnižší mezi, ale stále statisticky významná je mezi Senátem a vládou (0,204). Zároveň vývoj časové řady spokojenosti s politickou situací signifikantně koreluje s vývojem časových řad důvěry ve vládu (0,421) a důvěry v Poslaneckou sněmovnu (0,578).

Podíváme-li se na vývoj časových řad podrobněji a budeme hledat nějaké pravidelnosti, či ustálené vzorce v jejich vývoji (např. podle data konání jednotlivých voleb do PS či Senátu), zjistíme, že velmi podobné vzorce vývoje se opakují v časových úsecích následujících po jmenování jednotlivých vlád.

Časové řady důvěry v ústavní instituce ve většině případů (funkčních období jednotlivých vlád) dosahují maximálních hodnot krátce po jmenování nové vlády a poté následuje pokles v následujících měsících.

Pro ilustraci těchto trendů vývoje byly vypočteny lineární regresní modely závislosti důvěry v ústavní instituce a spokojenosti s politickou situací na čase, jejichž výsledky jsou shrnuty v tabulce 4.4. Hodnoty standardizovaných beta koeficientů ukazují směrnice hypotetických přímek, kterými bychom proložili vývoj časových řad důvěry a spokojenosti pro jednotlivé vlády. Pro funkční období první vlády premiéra Topolánka nebyla k dispozici ucelená řada dat, která by byla dostatečná pro výpočet regresního modelu. Vývoj důvěry i spokojenosti v období vlády premiéra Zemana měl tvar písmene V, podíl důvěřujících ústavním institucím nejprve klesal do září 1999 a poté začal opět stoupat. Proto byly pro období jeho vlády vypočteny vždy dva modely vývoje spokojenosti s politickou situací a také důvěry pro každou ústavní instituci.

Tabulka 4.1: Seznam předsedů vlády, funkčních období jejich vlád a stran, jichž byli členy v těchto období

Premiér	Václav Klaus	Josef Tošovský	Miloš Zeman	Vladimír Špidla	Stanislav Gross	Jiří Paroubek	Mirek Topolánek	Mirek Topolánek	Jan Fischer
Od-do	4.7.1996-2.1.1998	2.1.1998-17.7.1998	22.7.1998-12.7.2002	15.7.2002-4.8.2004	4.8.2004-25.4.2005	25.4.2005-4.9.2006	4.9.2006-9.1.2007	9.1.2007-8.5.2009	8.5.2009-13.7.2010
Strana	ODS	bez stranické příslušnosti	ČSSD	ČSSD	ČSSD	ČSSD	ODS	ODS	bez stranické příslušnosti

Zdroj: www.vlada.cz a cs.wikipedia.org

Tabulka 4.2: Počty mandátů získaných jednotlivými stranami ve volbách do Poslanecké sněmovny

	1996	1998	2002	2006
ČSSD	61	74	70	74
KDU-ČSL	18	20		13
Koalice KDU-ČSL, US-DEU			31	
KSČM	22	24	41	26
ODA	13			
ODS	68	63	58	81
SPR-RSČ	18			
SZ				6
US		19		
Celkem	200	200	200	200

Zdroj: Web ČSÚ (www.volby.cz).

Tabulka 4.3: Počty křesel v Senátu podle navrhující strany a roku voleb do Senátu

	1996	1998	1999*	2000	2002	2003*	2004*	2004	2006	2007*	2008
ČSSD	25	23	23	15	11	10	10	7	12	13	29
ODS	32	28	27	22	26	26	27	36	41	41	35
KSČM	2	4	4	3	3	3	3	2	2	3	3
KDU-ČSL	13	14	14	19	14	15	16	14	10	10	7
Ostatní	9	12	13	22	27	27	25	22	16	14	7
Úhrnem	81	81	81	81	81	81	81	81	81	81	81

Zdroj: Web ČSÚ (www.volby.cz).

Pozn.: Hvězdičkou jsou označeny termíny doplňovacích voleb. Počty křesel náležejících senátorům z jednotlivých stran jsou spočteny podle navrhující strany s výjimkou roku 1998, kdy byli k senátorům KDU-ČSL přičteni také senátoři zvolení za 4KOALICI, kteří byli členy KDU-ČSL.

Graf 4.1: Podíl těch, kteří důvěřují Vládě, Poslanecké sněmovně a Senátu a podíl těch, kteří jsou spokojeni s politickou situací – vývoj od ledna 1997 do listopadu 2009 (%)

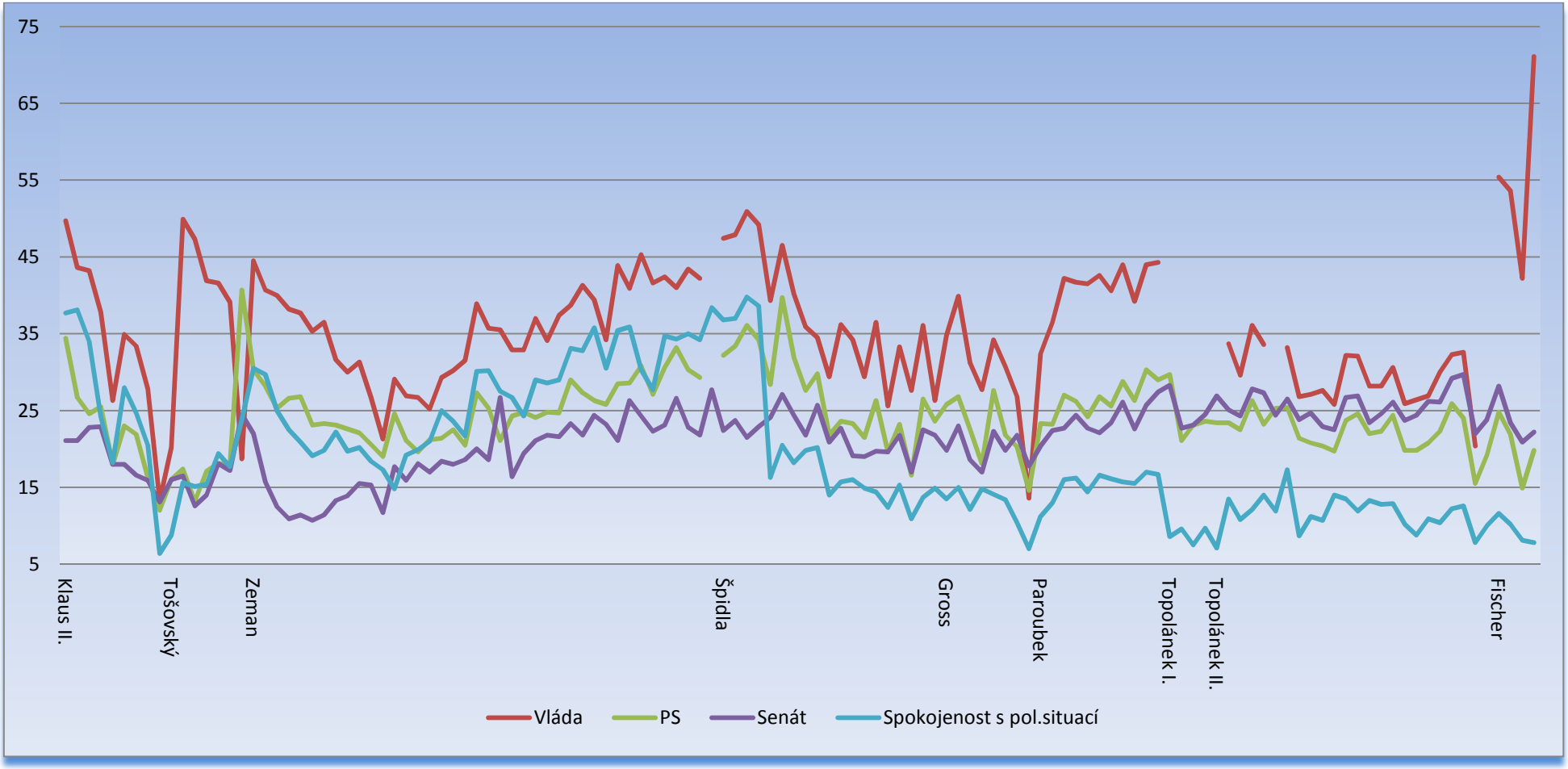

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Pozn.: Osa X grafu tvoří časovou osu, na níž jsou vyznačeny počátky jednotlivých Vlád ČR podle jednotlivých předsedů vlády. Dopočet do 100% tvoří ti, kteří nedůvěřují (resp. nejsou spokojeni) a ti, kteří neví či se nevyjádřili.

Tabulka 4.4: Porovnání standardizovaných beta koeficientů v regresních rovnicích závislosti důvěry v politické instituce na čase a spokojenosti s politickou situací na čase

	Klaus II.	Tošovský	Zeman do 99/09	Zeman od 99/10	Špidla
Důvěra ve vládu	-0,868**	-0,198	-0,953**	0,854**	-0,855**
Důvěra v PS	-0,863**	0,674	-0,975**	0,896**	-0,799**
Důvěra v Senát	-0,912**	0,661	-0,300	0,743**	-0,543*
Spokojenost s pol. situací	-0,819**	0,900**	-0,975**	0,896**	-0,823**
	Gross	Paroubek	Topolánek II.	Fischer	
Důvěra ve vládu	-0,780*	0,779**	-0,453*	0,258	
Důvěra v PS	-0,670	0,820**	-0,412*	-0,771	
Důvěra v Senát	-0,149	0,759**	-0,022	-0,897	
Spokojenost s pol. situací	-0,704	0,802**	-0,190	-0,991**	

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.
Pozn.: ** označuje signifikaci koeficientu na 99% hladině významnosti, * na hladině 95%.

Je zřejmé, že důvěra ve všechny ústavní instituce měla klesající trend ve funkčních obdobích premiérů Klause, Špidly, Grosse, Topolánka a v první etapě funkčního období premiéra Zemana. Zcela opačný vývoj byl zaznamenán ve funkčním období premiéra Paroubka. Ve všech uvedených funkčních obdobích existovala, až na několik výjimek, signifikantní korelace navzájem mezi časovými řadami důvěry v ústavní instituce a také tyto časové řady signifikantně korelovaly s časovou řadou spokojenosti s politickou situací.[53] Můžeme tedy říci, že trend postupného poklesu míry důvěry v ústavní instituce, který následoval po prudkém vzestupu na začátku funkčního období jednotlivých vlád, se potvrdil u pěti z osmi uvedených premiérů. Trend poklesu následovaný trendem vzestupu u funkčního období premiéra Zemana je specifický, je třeba si však uvědomit, že po prudkém poklesu důvěry, který lze spojovat s tzv. opoziční smlouvou, měly zkoumané instituce dostatek času na získání důvěry zpět, neboť Zeman jako jediný premiér vydržel ve zkoumaném období po celé čtyři roky.

Naopak vzestup ve funkčním období premiéra Paroubka lze spojovat se specifickou situací krize důvěry v ústavní instituce, kdy byla již potřetí během jednoho volebního období Poslanecké

[53] Výjimky se týkaly časová řady důvěry v Senát, která nekorelovala signifikantně se spokojeností s politickou situací ve funkčních obdobích premiérů Špidly, Grosse a Topolánka. U premiéra Grosse navíc byla nesignifikantní také korelace s důvěrou ve vládu.

sněmovny sestavena stejnou stranou již třetí vláda s třetím premiérem. Jeho startovní pozice tedy nebyla záviděníhodná a je možné s určitou nadsázkou říci, že míra důvěry v takové situaci už nemohla klesat, ale jen se zvyšovat.

Zcela specifická je situace ve funkčních obdobích úřednických vlád premiérů Tošovského a Fischera, kdy byl zaznamenán značný rozdíl mezi mírou důvěry ve vládu na straně jedné a zbylými dvěma ústavními institucemi a spokojeností s politickou situací na straně druhé. V obou případech míra důvěry ve vládu výrazně převyšovala míru důvěry ve zbylé dvě instituce a také míru spokojenosti s politickou situací. Avšak zatímco v prvém případě byl trendem postupný nárůst míry důvěry v Poslaneckou sněmovnu a Senát a spokojenosti s politickou situací, v případě druhém se jednalo o pokles.

Skutečnost, že se vývoj časových řad důvěry ve vládu a spokojenosti s politickou situací v roce 2009 zcela rozchází, naznačuje, že Linkův (2010: 124) výše uvedený názor na to, jak interpretovat postoj spokojenost s politickou situací, nemusí platit za všech okolností. Zatímco důvěra v úřednickou vládu premiéra Fischera strmě stoupala k nejvyšším hodnotám zaznamenaným za celé sledované období 1997 až 2009, spokojenost s politickou situací klesala. Tato skutečnost naznačuje, že by mohlo být vhodnější spojovat spokojenost s politickou situací spíše s celkovou situací případně s fungováním stávajícího režimu.

Shrneme-li poznatky této kapitoly, kde jsme si popsali vývoj časových řad důvěry v ústavní instituce a spokojenosti s politickou situací, můžeme říci, že jsme si definovali určité trendy, které se opakují v čase. Tyto trendy se liší podle funkčních období jednotlivých vlád a právě tato funkční období nám poslouží v dalších analýzách, kde se zaměříme na souvislosti mezi důvěrou v politické instituce a volebními preferencemi občanů.

4.4.1. Analýza důvěry v ústavní instituce

Cílem následujících analýz je ověřit, zda se vliv stranických preferencí bude uplatňovat u všech sledovaných ústavních institucí. Budeme testovat, zda příznivci vítězné strany ve volbách do Poslanecké sněmovny, jež sestavila vládu, důvěřují ve větší míře vládě a Poslanecké sněmovně než voliči nejsilnější opoziční strany. A zároveň budeme testovat, zda důvěra Senátu je odrazem jeho aktuálního stranického složení.

Na základě zkušeností z dalších výzkumů (Anderson, LoTempio 2002; Lühiste 2006; Čermák, Stachová 2010) očekáváme, že bude možné zaznamenat vliv efektu vítěze ve všech vybraných

časových okamžicích v období let 1997 až 2009, bez ohledu na to, jaká byla aktuální míra důvěry ve zkoumané instituce a také spokojenost s politickou situací v České republice.

Aby bylo možné ověřit uvedené předpoklady, byla vytvořena celá řada multinomiálních logistických regresních modelů. Tyto modely byly vypočteny z dat ze 17 různých datových souborů, které byly vytvořeny z výsledků výběrových šetření, jež byla provedena v letech 1997 až 2009. Okamžiky v čase, pro které byly vypočteny logistické modely, byly vybrány následujícím způsobem:

Z předchozích deskriptivních analýz časových řad důvěry v ústavní instituce za funkční období jednotlivých vlád v letech 1997 až 2009 bylo převzato rozčleněni vývoje důvěry do etap podle funkčních období jednotlivých vlád. Ze zkoumání byla vynechána pouze první vláda premiéra Topolánka, o níž jsme neměli k dispozici dostatek relevantních dat. U druhé vlády premiéra Klause byla k dispozici data o důvěře za všechny tři zkoumané ústavní instituce až od počátku roku 1997 a u vlády premiéra Fischera jsme měli k dispozici pouze data z pěti šetření uskutečněných v roce 2009.

V jednotlivých funkčních obdobích byla vybrána konkrétní výběrová šetření, vždy jedno v okamžiku, kdy se ústavní instituce těšily nejvyšší a jedno, kdy se těšily nejnižší míře důvěry u občanů. Pokud se tyto výše míry důvěry u různých institucí rozcházely, byly vybrány okamžiky, kdy měla nejvyšší a nejnižší míru důvěry vláda. K tomuto nesouladu mezi ústavními institucemi však došlo pouze u funkčního období premiéra Tošovského.

Rok a měsíc sběru datových souborů, které byly využity pro vytvoření logistických regresních modelů, jsou uvedeny v tabulce 4.5 spolu s rozložením důvěry v ústavní instituce. Pro období vlády Miloše Zemana, kdy se vývoj míry důvěry v ústavní instituce nejvíce odlišil od setrvalého sestupného či vzestupného trendu po celé funkční období, byla využita data pro logistické regresní modely hned ze tří výběrových šetření. V tomto specifickém případě ústavní instituce dosáhly po počáteční vysoké míře důvěry, nejnižší míry důvěry, již ve druhém roce jejího funkčního období a poté následoval opětný vzestup míry důvěry až na vrchol v roce čtvrtém.

Tabulka 4.5 – Rozložení důvěry v ústavní instituce v analyzovaných datových souborech

		Klaus		Tošovský		Zeman			Špidla	
		1997/01	1997/12	1998/02	1998/06	1998/09	1999/09	2002/01	2002/11	2004/02
Důvěra ve vládu	Důvěřuje	49,7	13,3	49,9	39,1	44,5	21,3	45,3	50,9	25,6
	Nedůvěřuje	47,4	80,2	39,9	56,6	44,9	74,7	49,5	44,8	69,6
	Neví či neodpověděl	2,9	6,4	10,3	4,3	10,6	4,0	5,2	4,3	4,8
		Gross		Paroubek		Topolánek II.		Fischer		
		2004/10	2005/04	2005/05	2006/05	2007/05	2008/02	2009/10	2009/11	
Důvěra ve vládu	Důvěřuje	39,9	13,6	32,4	44,3	36,1	25,8	42,2	71,1	
	Nedůvěřuje	56,5	83,2	60,7	51,3	59,7	71,7	53,5	23,3	
	Neví či neodpověděl	3,6	3,2	6,9	4,4	4,2	2,5	4,3	5,6	

		Klaus		Tošovský		Zeman			Špidla	
		1997/01	1997/12	1998/02	1998/06	1998/09	1999/09	2002/01	2002/11	2004/02
Důvěra v PS	Důvěřuje	34,4	12,0	17,4	18,1	30,3	19,0	30,8	36,1	19,6
	Nedůvěřuje	59,5	81,1	76,9	76,7	58,4	75,9	62,5	58,1	74,2
	Neví či neodpověděl	6,1	6,9	5,7	5,2	11,4	5,1	6,8	5,7	6,2
		Gross		Paroubek		Topolánek II.		Fischer		
		2004/10	2005/04	2005/05	2006/05	2007/05	2008/02	2009/10	2009/11	
Důvěra v PS	Důvěřuje	26,8	14,6	23,3	29,0	26,3	19,7	14,9	19,8	
	Nedůvěřuje	68,1	80,4	70,0	64,2	68,7	77,1	80,7	75,1	
	Neví či neodpověděl	5,0	5,0	6,7	6,8	4,9	3,2	44,4	5,1	

		Klaus		Tošovský		Zeman			Špidla	
		1997/01	1997/12	1998/02	1998/06	1998/09	1999/09	2002/01	2002/11	2004/02
Důvěra v Senát	Důvěřuje	21,1	13,1	16,5	17,2	22,0	11,7	24,3	21,5	19,6
	Nedůvěřuje	41,9	70,7	72,7	70,9	63,4	77,9	64,5	68,9	90,3
	Neví či neodpověděl	36,9	16,2	10,8	11,9	14,6	10,5	11,2	9,6	0,0
		Gross		Paroubek		Topolánek II.		Fischer		
		2004/10	2005/04	2005/05	2006/05	2007/05	2008/02	2009/10	2009/11	
Důvěra v Senát	Důvěřuje	23,0	17,8	20,4	27,4	27,8	22,5	20,9	22,2	
	Nedůvěřuje	68,0	72,9	71,0	64,1	64,5	70,8	72,5	71,3	
	Neví či neodpověděl	9,1	9,2	8,6	8,5	7,7	6,7	6,5	6,5	

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009).

Multinomiální logistické regresní modely se závisle proměnnými důvěry v jednotlivé ústavní instituce vycházejí z obdobných modelů a používají stejné vysvětlující proměnné, jež se významně uplatnily v modelech vytvořených Čermákem a Stachovou (2010). Aby bylo dosaženo co nejvyšší

míry srovnatelnosti mezi jednotlivými vypočtenými modely, bylo nutné přistoupit k určitým omezením, jež vyplývají ze skutečnosti, že některé proměnné nebyly sbírány ve všech výběrových šetřeních v letech 1997 až 2009. V průběhu let se proměňovala formulace otázek a nabízené možnosti odpovědí na tyto proměnné. Z tohoto důvodu některé proměnné nebyly do modelů zahrnuty vůbec (například víra). Někdy bylo nutné některé kategorie proměnných sloučit dohromady, aby bylo možné modely vytvořit (např. vzdělání a životní úroveň domácnosti). Ve vypočtených modelech našly nakonec uplatnění následující vysvětlující proměnné: *spokojenost s politickou situací*, *politické preference*, *subjektivní spokojenost s životní situací domácnosti*, *pohlaví*, *věk* a *vzdělání*. Referenční kategorií závisle proměnné byla kategorie *nedůvěřuje* a k ní se vztahovaly poměry šancí kategorií *důvěřuje* a *neví či neodpověděl*.

Důležitým rozhodnutím bylo omezení proměnné *politické preference* pouze na 3 kategorie: *ODS*, *ČSSD* a *ostatní preference či nevoliči*. Důvodem pro toto rozčlenění byla skutečnost, že celé sledované období let 1997 až 2009 bylo převážně omezeno jen na soupeření těchto dvou stran o získání co nejsilnějšího zastoupení v obou komorách parlamentu a sestavení vlády. Jedna z těchto dvou politických stran vždy sestavovala vládu a druhá byla nejsilnější stranou v opozici. Proto byly analýzy omezeny pouze na srovnání vlivu těchto dvou soupeřících stran. Při interpretaci výsledků je třeba si uvědomit, že volební preference obsažené v modelech nejsou skutečnou volbou respondentů v čase voleb, ale vyjádřením jejich názoru na to, koho by volili ve volbách do Poslanecké sněmovny, kdyby se konaly v příštím týdnu po datu konání konkrétního výběrového šetření.

Do prezentovaných výsledků analýz logistických regresních modelů důvěry v ústavní instituce byly zahrnuty pouze vypočtené šance na důvěru u proměnných *spokojenost s politickou situací* a *volební preference*. Důvodem pro toto rozhodnutí byla, krom snahy zkrátit text a zvýšit jeho přehlednost, také skutečnost, že ostatní proměnné se ve vypočtených modelech důvěry v ústavní instituce obvykle významně neuplatňovaly nebo byl jejich vliv menší, než výše uvedených proměnných, které nejvýznamněji přispívaly k podílu vysvětlené variance důvěry v instituce. Pokud se výrazněji uplatnily v logistických regresních modelech, bude to zmíněno přímo v textu. Zájemci o kompletní podobu logistických regresních modelů se s nimi mohou seznámit v příloze tohoto textu v tabulkách 6. až 13.

Tabulka 4.6 – Důvěra ve vládu. Poměr šancí těch, kteří důvěřují oproti těm, kteří nedůvěřují u vypočtených logistických regresních modelů pro nezávisle proměnné *spokojenost s politickou situací* a *volební preference*.

		Klaus II.		Tošovský		Zeman			Špidla	
		1997/01	1997/12	1998/02	1998/06	1998/09	1999/09	2002/01	2002/11	2004/02
Spokojenost s politickou situací	Spokojen	7,92	6,22	3,68	3,30	8,55	7,85	4,09	4,07	18,85
	Neví či se nevyjádřil	6,30	2,78	-	1,05	3,25	4,21	2,14	1,53	3,37
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Volební preference	ODS	11,30	29,26	,28	2,61	,11	,14	,16	,19	,18
	Ostatní preference	1,70	3,36	,79	1,25	,16	,13	,12	,24	,27
	ČSSD	*,09*	*,03*	*3,56*	*,38*	*9,28*	*7,17*	*6,22*	*5,40*	*5,44*
		Gross		Paroubek		Topolánek II.		Fischer		
		2004/10	2005/04	2005/05	2006/05	2007/05	2008/02	2009/10	2009/11	
Spokojenost s politickou situací	Spokojen	9,25	7,35	8,56	8,95	19,59	16,80	1,94	2,93	
	Neví či se nevyjádřil	3,69	2,92	3,40	3,86	3,82	4,09	2,32	2,31	
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	
Volební preference	ODS	,15	,19	,23	,16	6,78	8,40	,75	,79	
	Ostatní preference	,17	,21	,29	,22	1,94	2,15	,70	,82	
	ČSSD	*6,83*	*5,23*	*4,32*	*6,39*	*,15*	*,12*	*1,33*	*1,27*	

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.
Pozn.: Kategorie nespokojen u *spokojenosti s politickou situací* a ČSSD *u volebních preferencí* byly ve výpočtu použity jako referenční kategorie. Pro snadnější srovnání byly u *volebních preferencí* příznivců ČSSD dopočteny inverzní hodnoty (1/x) k poměru šancí vypočteného pro příznivce ODS. Důvodem je snadnější srovnání s ODS v modelech, kdy měli voliči ČSSD větší šanci důvěřovat. Slabě růžově jsou podbarveny hodnoty koeficientů, jež se v modelu neuplatnily statisticky významně.

Z tabulky 4.6 je zřejmé, že v modelech pro závisle proměnnou *důvěra ve vládu* je vliv volebních preferencí respondentů na vyjádření důvěry statisticky významný. Ve všech modelech, můžeme konstatovat, že vládnoucí strana[54] měla výrazně větší šanci na vyjádření důvěry od svých potenciálních voličů než od příznivců největší opoziční strany. Tomuto pravidlu se vymykaly pouze modely vypočtené z dat sebraných v době, kdy v čele státu stály úřednické vlády. U vlády premiéra Fischera nebylo rozdílu v šanci na důvěru mezi voliči ODS a ČSSD. Zajímavá situace nastala u úřednické vlády premiéra Tošovského, kdy na počátku jeho funkčního období, v době, kdy se těšila

[54] Tím je míněna strana, jež obsadila pozici předsedy vlády.

nejvyšší důvěře občanů, měla tato vláda významně větší šanci na důvěru od příznivců ČSSD a naopak na konci svého funkčního období, kdy míra důvěry v ni poklesla na nejnižší úroveň, měla významně větší šanci na důvěru u příznivců ODS.

Vládnoucí strana měla tedy vždy větší šance na důvěru u svých potenciálních voličů, avšak neméně důležitou informací, kterou se již z tabulky 4.6 nedozvíme a která nám uvedenou informaci zařadí do širšího kontextu, je rozložení volebních preferencí v čase výzkumu. Tato informace je uvedena v tabulce 4.7. Je zřejmé, že s poklesem či vzestupem míry důvěry ve vládu v celé populaci voličů klesá či stoupá také procento potenciálních voličů vládnoucí strany. To znamená, že voliči vládnoucí strany, kteří důvěřují v čase nejvyšší míry důvěry, nejsou identičtí s těmi, kteří důvěřují v čase nejnižší míry důvěry.

Vysokou šanci na důvěru si zachovávají vlády u občanů spokojených s politickou situací v porovnání s nespokojenými. Podíl spokojených občanů ovšem sleduje trendy vzestupu a poklesu podílu těch, kteří důvěřují vládě. Výjimkou jsou v tomto směru funkční období úřednických vlád, kdy podíl spokojených s politickou situací zůstává stabilní a relativně nízký v porovnání s podílem důvěřujících vládě.

Ze zbylých proměnných zahrnutých do modelů důvěry ve vládu se v 11 ze 17 případů významně uplatňovala proměnná subjektivní *hodnocení životní úrovně domácnosti*. Občané, kteří ji hodnotili jako dobrou, měli větší šanci důvěřovat oproti těm, kteří ji hodnotili jako špatnou. Vliv ostatních proměnných v modelech důvěry v ústavní instituce lze dohledat v příloze.

Tabulka 4.7 – Podíl těch, kteří byli spokojeni s politickou situací a rozložení volebních preferencí ve výzkumech, z nichž byly vypočteny logistické regresní modely (v %)

		Klaus II.		Tošovský		Zeman			Špidla	
		1997/01	1997/12	1998/02	1998/06	1998/09	1999/09	2002/01	2002/11	2004/02
Podíl spokojených s politickou situací		37,7	6,4	15,6	17,7	30,5	17,3	30,3	39,8	12,4
Rozložení volebních preferencí	ODS	20,9	13,4	8,2	12,6	18,5	14,1	16,4	20,3	28,9
	Ostatní preference	63,2	65,1	68,2	68,6	59,0	75,9	63,5	58,1	58,7
	ČSSD	15,9	21,5	23,6	18,8	22,5	10,0	20,1	21,6	12,4
		Gross		Paroubek		Topolánek II.		Fischer		
		2004/10	2005/04	2005/05	2006/05	2007/05	2008/02	2009/10	2009/11	
Podíl spokojených s politickou situací		15,0	7,0	11,2	16,7	12,1	14,0	8,1	7,8	
Rozložení volebních preferencí	ODS	25,0	27,7	26,9	20,3	23,7	19,0	19,6	19,9	
	Ostatní preference	58,5	63,1	58,9	62,1	56,8	55,4	53,2	54,7	
	ČSSD	16,5	9,2	14,2	17,6	19,5	25,6	27,2	25,4	

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.

Důvěra v Poslaneckou sněmovnu (viz tabulka 4.8) je podle vypočtených logistických regresních modelů spjatá s aktuálními volebními preferencemi občanů pouze v některých případech. Jedná se o závěr funkčního období vlády premiéra Zemana nedlouho před volbami do Poslanecké sněmovny 2002, kdy větší šanci důvěřovat měli poněkud překvapivě voliči ODS ve srovnání s ČSSD, která byla nejsilnější stranou ve sněmovně, a podle aktuálního průzkumu volebních preferencí se předpokládalo, že zvítězí v nadcházejících volbách (Kunštát 2002a). V období vlády premiéra Grosse již měla Poslanecká sněmovna významně větší šanci na důvěru u voličů ČSSD. A konečně během druhé vlády sestavené premiérem Topolánkem měli Poslanecké sněmovně významně větší šanci důvěřovat voliči ODS oproti voličům ČSSD.

Tabulka 4.8 – Důvěra v Poslaneckou sněmovnu. Poměr šancí těch, kteří důvěřují oproti těm, kteří nedůvěřují u vypočtených logistických regresních modelů pro nezávisle proměnné *spokojenost s politickou situací* a *volební preference*.

		Klaus II.		Tošovský		Zeman			Špidla	
		1997/01	1997/12	1998/02	1998/06	1998/09	1999/09	2002/01	2002/11	2004/02
Spokojenost s politickou situací	Spokojen	7,02	5,77	4,18	5,06	4,99	7,47	3,20	3,87	14,98
	Neví či se nevyjádřil	5,55	2,43	XXX	,84	2,60	4,67	1,86	1,13	3,82
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Volební preference	ODS	,80	1,21	,55	1,21	,90	,81	2,01	,80	,81
	Ostatní preference	,52	,82	,71	,73	,51	,46	,59	,64	,73
	ČSSD	*1,24*	*,83*	*1,81*	*,83*	*1,11*	*1,24*	*,50*	*1,26*	*1,24*
		Gross		Paroubek		Topolánek II.		Fischer		
		2004/10	2005/04	2005/05	2006/05	2007/05	2008/02	2009/10	2009/11	
Spokojenost s politickou situací	Spokojen	6,99	9,44	10,08	9,04	11,98	13,41	6,03	11,36	
	Neví či se nevyjádřil	4,09	2,53	3,41	3,50	3,44	3,47	3,07	3,03	
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	
Volební preference	ODS	,52	,38	,71	,64	1,73	1,84	1,38	1,21	
	Ostatní preference	,33	,39	,56	,58	1,39	1,15	,78	,60	
	ČSSD	*1,94*	*2,63*	*1,41*	*1,55*	*,58*	*,54*	*,72*	*,83*	

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.

Pozn.: Kategorie nespokojen u *spokojenosti s politickou situací* a ČSSD *u volebních preferencí* byly ve výpočtu použity jako referenční kategorie. Pro snadnější srovnání byly u *volebních preferencí* příznivců ČSSD dopočteny inverzní hodnoty (1/x) k poměru šancí vypočteného pro příznivce ODS. Důvodem je snadnější srovnání s ODS v modelech, kdy měli voliči ČSSD větší šanci důvěřovat. Slabě růžově jsou podbarveny hodnoty koeficientů, jež se v modelu neuplatnily statisticky významně.

Proměnná *spokojenost s politickou situací* ovlivňovala šanci na důvěru ze všech zastoupených proměnných nejvýrazněji. Podobně jako u důvěry ve vládu měli ve všech případech významně větší šanci důvěřovat lidé spokojení s politickou situací ve srovnání s těmi nespokojenými.

Po celou dobu existence Senátu nikdy nenastala situace, že by potenciální voliči ČSSD měli větší šanci na důvěru než potenciální voliči ODS (viz tabulku 4.9). Navíc pro všechny modely vypočtené z dat z výběrového šetření 2005/05 a mladších je typická nízká šance na důvěru u voličů ČSSD ve srovnání s voliči ODS. Tato doba se přibližně překrývá s obdobím výrazného posílení zastoupení ODS v Senátu (viz tabulka 3 přílohy).

Tabulka 4.9 – Důvěra v Senát. Poměr šancí těch, kteří důvěřují oproti těm, kteří nedůvěřují u vypočtených logistických regresních modelů pro nezávisle proměnné *spokojenost s politickou situací* a *volební preference*.

		Klaus II.		Tošovský		Zeman		Špidla		
		1997/01	1997/12	1998/02	1998/06	1998/09	1999/09	2002/01	2002/11	2004/02
Spokojenost s politickou situací	Spokojen	6,79	3,67	3,43	4,37	3,33	5,17	2,69	2,61	5,60
	Neví či se nevyjádřil	1,85	1,55	XXX	,44	2,71	2,19	2,57	,94	3,75
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Volební preference	ODS	1,04	1,87	1,45	2,07	1,61	1,43	1,45	1,73	1,13
	Ostatní preference	,71	1,08	,90	,97	1,30	,99	1,10	1,02	,98
	ČSSD	*,96*	*,54*	*,69*	*,48*	*,62*	*,70*	*,69*	*,58*	*,89*

		Gross		Paroubek		Topolánek II.		Fischer	
		2004/10	2005/04	2005/05	2006/05	2007/05	2008/02	2009/10	2009/11
Spokojenost s politickou situací	Spokojen	4,17	4,11	5,98	2,63	6,42	9,55	3,61	6,25
	Neví či se nevyjádřil	2,27	1,57	2,85	1,87	2,58	3,45	2,20	2,75
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.
Volební preference	ODS	,90	1,14	2,53	2,85	4,69	4,16	3,04	2,19
	Ostatní preference	,73	,86	1,28	1,36	2,43	1,53	1,24	,82
	ČSSD	*1,11*	*,87*	*,40*	*,35*	*,21*	*,24*	*,33*	*,46*

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.
Pozn.: Kategorie nespokojen u *spokojenosti s politickou situací* a ČSSD *u volebních preferencí* byly ve výpočtu použity jako referenční kategorie. Pro snadnější srovnání byly u *volebních preferencí* příznivců ČSSD dopočteny inverzní hodnoty (1/x) k poměru šancí vypočteného pro příznivce ODS. Důvodem je snadnější srovnání s ODS v modelech, kdy měli voliči ČSSD větší šanci důvěřovat. Slabě růžově jsou podbarveny hodnoty koeficientů, jež se v modelu neuplatnily statisticky významně.

Vliv proměnná *spokojenost s politickou situací* se významně a nejvýrazněji uplatnil také v tomto případě. Ve všech případech měli větší šanci důvěřovat lidé spokojení s politickou situací ve srovnání s těmi nespokojenými.

4.5. Shrnutí

Deskriptivní analýza vývoje důvěry v politické instituce v čase nám odhalila, že vývoje důvěry v čase v letech 1997 až 2009 významně korelují mezi všemi třemi sledovanými ústavními institucemi - vláda, Poslanecká sněmovna a Senát.[55] Ukázalo se, že při rozdělení časových řad na kratší úseky v čase podle funkčních období jednotlivých vlád je možné vysledovat určité trendy. Tyto trendy byly, s výjimkou funkčních období úřednických vlád, vždy stejné pro všechny tři ústavní instituce i spokojenost s politickou situací. Výrazně vyšší rozdíl v míře důvěry mezi vládou a zbylými dvěma ústavními institucemi a odlišný vývoj důvěry ve vládu v čase ve funkčních obdobích úřednických vlád lze spojovat s relativně nízkou spokojeností s politickou situací. K tomu přispívala také neschopnost dosáhnout konsensu o termínu voleb do Poslanecké sněmovny, které si dvě třetiny občanů přály (Kunštát 2009). Tato skutečnost zřejmě ovlivnila důvěru v obě komory Parlamentu.

Na deskriptivní analýzu navázala testování souvislosti mezí důvěrou v ústavní instituce a volebními preferencemi občanů. Cílem bylo zjistit, zda se tato souvislost mění v čase, podle toho, jak se mění míra důvěry ve zkoumané instituce. Proto byla vytvořena řada multinomiálních logistických regresních modelů, s jejichž pomocí se tato souvislost testovala. Tyto modely byly spočteny pro různé okamžiky v čase, kdy byla míra důvěry buď vysoká, nebo naopak nízká. Při rozhodování, jak tyto okamžiky v čase vybrat byla využita zjištění o podobnosti trendů ve vývoji důvěry u všech tří sledovaných institucí ve funkčních obdobích jednotlivých vlád. Modely byly vypočteny vždy pro okamžiky v každém funkčním období vlád, kdy byla důvěra nejnižší a kdy byla nejvyšší.

V modelech se ukázalo, že vláda měla vždy, s výjimkou vlád úřednických, větší šanci na důvěru od voličů, kteří by v případných volbách do Poslanecké sněmovny volili stranu, která byla nejsilněji zastoupena v aktuální vládě. Voliči nejsilnější strany ve vládě měli vždy nejméně čtyřikrát větší šanci důvěřovat vládě oproti voličům nejsilnější opoziční strany. Toto pravidlo platilo bez ohledu na celkovou míru důvěry ve vládu. S klesající důvěrou ve vládu klesal pouze podíl občanů, kteří by volili nejsilnější stranu v ní zastoupenou v případných volbách do Poslanecké sněmovny.

U důvěry v Poslaneckou sněmovnu se již vliv volebních preferencí neprojevoval tak silně. Ve 12 modelech ze 17 vypočtených nebyl rozdíl v šanci na důvěru mezi dvěma nejsilnějšími politickými stranami, bez ohledu na to, která z nich byla ve vládě a která v opozici. V případech, kdy byl mezi

[55] K obdobným závěrům došel Linek (2010) pro období 1995 až 2006.

ODS a ČSSD významný rozdíl, nedosahoval poměr šancí na důvěru zdaleka takových hodnot jako u vlády, byl nejvýše trojnásobný. Nabízí se dvě vzájemně se doplňující vysvětlení. Je třeba si uvědomit, že rozdíl v zastoupení mezi oběma nejsilnějšími stranami v Poslanecké sněmovně nebyl nikdy příliš velký (nanejvýše 12 mandátů) a žádná z nich nikdy neměla většinu ve sněmovně a musely se při hlasování spoléhat na spolupráci dalších stran v ní zastoupených. A výsledky také naznačují, že voliči velice přesně vnímají rozdíl mezi vládou a Poslaneckou sněmovnou v jejich pravomocích.

Objasnění rozdílu mezi voliči dvou nejsilnějších stran v šancích na důvěru v Senát je velmi obtížné. Je zřejmé, že voliči aktuálně preferující ČSSD neměli v žádném ze sledovaných výzkumů větší šanci na důvěru, než voliči ODS. Naopak, voliči ODS měli větší šanci důvěřovat ve srovnání s voliči ČSSD ve všech modelech, počínaje květnem 2005. Nabízí se několik možných vysvětlení. První vysvětlení ukazuje na skutečnost, že volební preference jsou sledovány podle fiktivních voleb do Poslanecké sněmovny, kdežto Senát je především institucí, do které volíme osobnosti. Podle Seidlové (2002) hrála při rozhodování občanů, koho budou volit do Senátu, roli ve 46 % případů především osobnost kandidáta, pro 40 % občanů byla důležitá i stranická příslušnost kandidáta a pouze 13 % občanů se rozhodovalo především podle stranické příslušnosti. K tomu byl Senát institucí, které občané v letech 1997 až 2006 důvěřovali nejméně ze všech tří ústavních institucí. Byl vnímán především jako zbytečná instituce, na kterou jsou zbytečně vynaložené finance (Červenka 2006a).

Je možné také druhé vysvětlení, které se vztahuje k období 2004 až 2009. Poukazuje na skutečnost, že od senátních voleb 2004 až do roku 2009 byla ODS přesvědčivě nejsilněji zastoupenou stranou v Senátu (v letech 2006 až 2008 měla dokonce nadpoloviční většinu). Tento trend vyšší důvěry voličů ODS byl možná také umocněn vzrůstajícím uznáním Senátu, pokud toto uznání budeme měřit mírou důvěry v něj. Od října 2006 měl Senát nepřetržitě, až do konce sledovaného období, vyšší míru důvěry než Poslanecká sněmovna.

Závěrem tedy můžeme říci, že v textu byla prokázána souvislosti důvěry v ústavní instituce a volebních preferencí, která je nejvýraznější u důvěry ve vládu, kde se nepochybně uplatňuje efekt vítěze. Určitá souvislost mezi volebními preferencemi a důvěrou byla prokázána v několika modelech také u Poslanecké sněmovny, ale zdá se, že se v modelech výrazněji, ve srovnání s modely důvěry ve vládu, uplatnila spokojenost s politickou situací, která je spojena svým vývojem v čase především s důvěrou v Poslaneckou sněmovnu. Situace Senátu je nejspecifičtější, neboť se zdá, že s narůstající důvěrou v něj v posledních letech narůstá jeho důležitost pro voliče dvou nejsilnějších stran (nebo přinejmenším voliče ODS). Zůstává otázkou, jestli se jedná o krátkodobý výkyv, způsobený získáním nadpoloviční většiny křesel senátory z ODS v letech 2006 až 2008 a poklesem důvěry v Poslaneckou sněmovnu, způsobenou pravděpodobně rychlým střídáním vlád již od roku

2004. Více možná napoví vývoj v dalších letech, bude zejména záležet na tom, zda si ODS udrží svoji pozici nejsilnější strany v Senátu, či ji ztratí na úkor ČSSD.

Graf 5.1: Podíl těch, kteří důvěřují svému krajskému zastupitelstvu, vládě či Poslanecké sněmovně – vývoj od ledna 2001 do června 2010 (%)

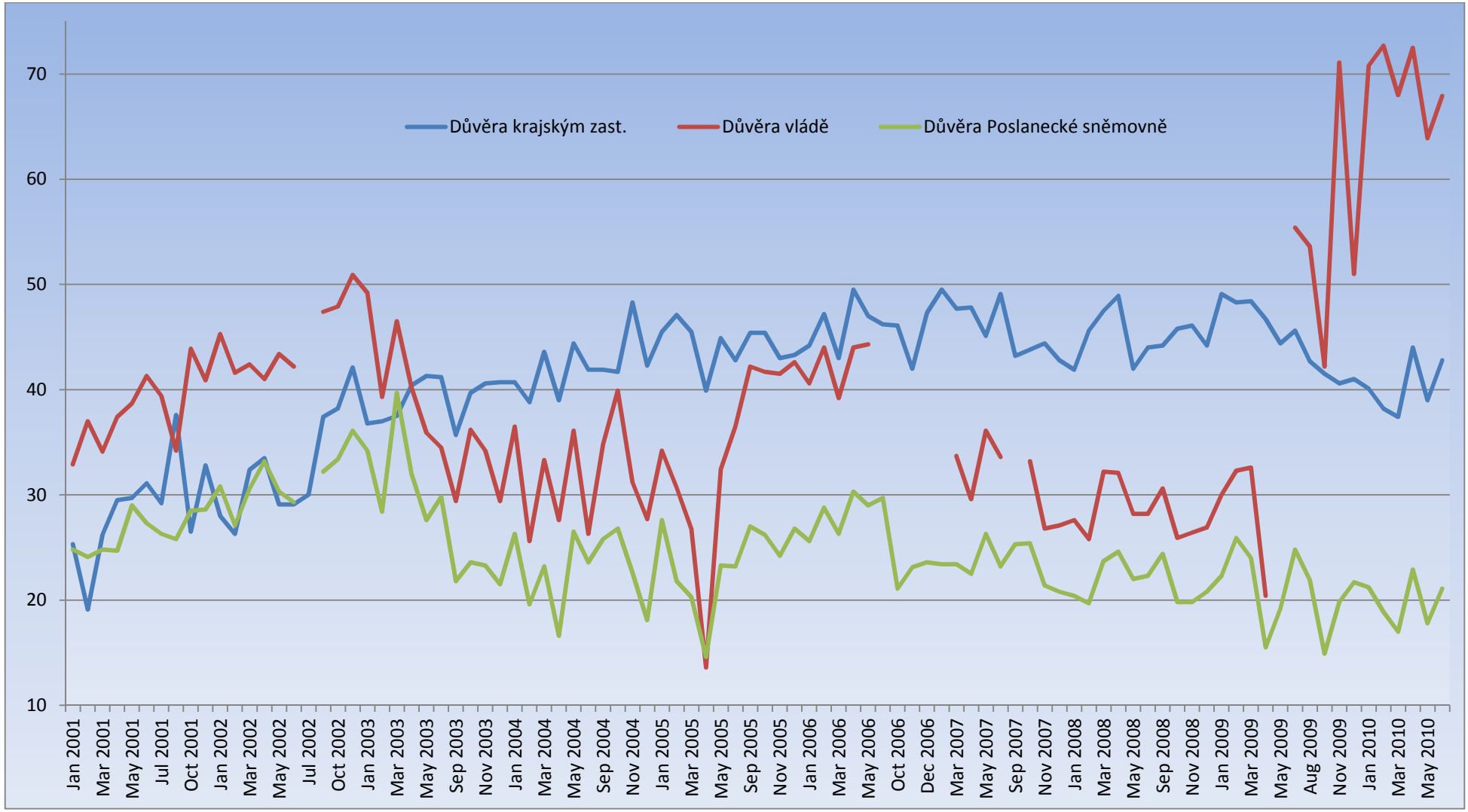

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Pozn.: Důvěra v obecní zastupitelstva byla sledována až od února 2003.

5. Krajská zastupitelstva a efekt vítěze

V předchozí kapitole jsme testovali, jak souvisí aktuální stranické preference voličů s jejich důvěrou. Tato kapitola přímo navazuje na tuto problematiku, ovšem místo vlády, Poslanecké sněmovny a Senátu zde budeme testovat vliv efektu vítěze na důvěru v krajská zastupitelstva, tedy instituce, které své pole působnosti mají vymezeno nikoli na celostátní, nýbrž regionální úrovni.

5.1. Datové zdroje

Pro tyto analýzy byla využita obdobná data jako u analýz vývoje důvěry ve vládu, Poslaneckou sněmovnu a Senát v čase. Jediné v čem se použitá data odlišují, je časový úsek, který byl analyzován. V rámci výběrových šetření, která byla realizována Centrem pro výzkum veřejného mínění v rámci projektu Naše společnost, byla položena otázka na důvěru v krajská zastupitelstva poprvé v lednu 2001, tedy krátce po prvních volbách do krajských zastupitelstev.[56] Tímto datem také začínají naše analýzy a končí listopadem 2009.

Otázka na důvěru měla následující znění: "*Řekněte prosím, důvěřujete svému krajskému/obecnímu zastupitelstvu?*". Nabízená škála odpovědí byla vytvořena takto: *rozhodně důvěřuje, spíše důvěřuje, spíše nedůvěřuje, rozhodně nedůvěřuje* a *neví*. Tato škála odpovědí byla pro analytické účely sloučena do kategorií *důvěřuje*, *nedůvěřuje* a *neví či neodpověděl*.

5.2. Vývoj v čase

V této podkapitole se soustředíme na popis vývoje míry důvěry v krajská zastupitelstva v čase a pro srovnání také ve vládu ČR a Poslaneckou sněmovnu PČR v období leden 2001 až červen 2010.

Jak je zřejmé z grafu 5.1, vývoj míry důvěry v krajská zastupitelstva se ve sledovaném období vyvíjel. Hodnoty míry důvěry kolísají v rozmezí 19 a 50 % se směrodatnou odchylkou 7,08 %. V grafu vidíme vzestup míry důvěry z hodnot okolo 20 % na počátku roku 2001 až na úroveň přesahující 40 % na konci prvního volebního období krajských zastupitelstev. Poté se hodnota míry důvěry oscilovala mezi 40 a 50 %, až na několik drobných výjimek, do konce sledovaného období.

Další charakteristiky vývoje míry důvěry v krajská zastupitelstva jsou uvedeny v tabulce 5.1, kde jsou také pro srovnání uvedeny hodnoty korelace mezi časovými řadami míry důvěry v krajská zastupitelstva na straně jedné a mírami důvěry ve vládu a Poslaneckou sněmovnu na straně druhé. Z grafu 5.1 je zřejmé, že jednotlivé časové řady důvěry v instituce se od sebe značně liší, podobný

[56] Ty se uskutečnily 12. listopadu 2000.

průběh mají všechny tři pouze od počátku sledovaného období až do přibližně března 2003. Ze tří znázorněných institucí si není žádná z možných dvojic časových řad důvěry signifikantně podobná. Naopak časové řady důvěry v krajská zastupitelstva a v Poslaneckou sněmovnu se od sebe signifikantně liší (Pearsonův korelační koeficient -0,272), mají tedy spíše opačný průběh trendů vzestupu a poklesu v čase.

Podíváme-li se na vývoj časových řad podrobněji a budeme hledat nějaké pravidelnosti, či ustálené vzorce v jejich vývoji (např. podle data konání jednotlivých voleb do krajských zastupitelstev či Poslanecké sněmovny či jednotlivých vlád)), zjistíme, že můžeme sledovat různé trendy za různě vymezená časová období (jejich vymezení je graficky znázorněno v tabulce 5.1, řádky 1. až 3.). Můžeme sledovat rozdělení podle funkčního období krajských zastupitelstev (řádek 1.), či rozdělení podle skutečnosti, jaká byla stranická příslušnost aktuálního premiéra (řádek 2.), nebo dle toho, jaká strana byla nejpočetněji zastoupena v Poslanecké sněmovně (řádek 3.), případně je možné takto vymezená období různě kombinovat. Výsledky uvedených analýz časových řad za různě uvedená období jsou graficky znázorněny v řádcích 4. až 9 tabulky 5.1. Pokud zůstaneme u korelací mezi časovými řadami (řádky 7. až 9.), zjistíme, že významně spolu korelovaly časové řady míry důvěry ve vládu a v Poslaneckou sněmovnu v obdobích, kdy stejná strana byla nejen zastoupena nejsilněji ve sněmovně, ale zároveň obsadila také premiérský post (2001 až 2006 ČSSD; 2006 až 2009 ODS). Významně spolu také souvisely časové řady míry důvěry v krajská zastupitelstva a v Poslaneckou sněmovnu v letech 2006 až 2010. V letech 2006 až 2008, měly obě uvedené řady měr důvěry podobný vývoj v čase, poté v roce 2008 v souvislosti s vládní krizí a nástupem úřednické vlády došlo k poklesu míry důvěry v obě uvedené instituce.

Trendy poklesu a vzestupu míry důvěry v krajská zastupitelstva je možné nalézt v tabulce 5.1 v řádcích 4. až 6. Z uvedených hodnot standardizovaných beta koeficientů spočtených pomocí lineární regrese lze vyčíst, že v letech 2001 až 2006 můžeme vidět u krajských zastupitelstev setrvalý trend růstu, který souvisí pravděpodobně se skutečností, že pro občany byly tyto instituce zcela nové a nedokázali si utvořit jednoznačný názor na činnost krajských zastupitelstev,[57] a proto na otázku důvěry odpovídali *nevím* či neodpovídali vůbec. Poté v krátkém mezidobí 2006 až 2008, kdy ODS obsadila premiérský post a byla nejsilnější stranou ve sněmovně i v krajských zastupitelstvech, se míra důvěry v krajská zastupitelstva vyvíjela bez jednoznačně identifikovatelného trendu, tedy ani neklesala ani nestoupala. Zlom spojený s trendem poklesu přišel až v roce 2008, kdy ČSSD ovládla krajská zastupitelstva a tento trend ještě akceleroval s nástupem neobvykle populární úřednické

[57] Viz. např. Horáková, Stachová 2004.

vlády premiéra Fischera, kdy míra důvěry v ni v čase stoupala a naopak klesala míra důvěra v ostatní politické instituce (viz podkapitola 4.4.) včetně krajských zastupitelstev.

Trend, který byl odhalen u většiny vlád v kapitole 4., tedy postupný pokles míry důvěry během funkčního období jednotlivých vlád ČR, nebyl v případě jednotlivých funkčních období krajských vlád odhalen. Je možné, že byl tento v prvním funkčním období zastřen seznamováním se s novou politickou institucí a poté byl ovlivňován postoji občanů k celostátním poltickým institucím. Vždyť volby do krajských zastupitelstev se konaly vždy v polovině funkčního období Poslanecké sněmovny a lidé prostřednictvím voleb do krajských zastupitelstev často vyjadřovali své sympatie či naopak nesouhlas s aktuální situací v Poslanecké sněmovně a s politikou vlády. Tato skutečnost se samozřejmě odrážela také na míře důvěry v krajská zastupitelstva.

Tabulka 5.1: Porovnání standardizovaných beta koeficientů v regresních rovnicích závislosti důvěry v krajská zastupitelstva na čase a korelace důvěry v krajská zastupitelstva s důvěrou ve vládu a v Poslaneckou sněmovnu

Číslo řádku	Datum sběru	leden 2001	říjen 2004	listopad 2004	květen 2006	září 2006	říjen 2008	listopad 2008	květen 2009	červen 2009	červen 2010
1.	Krajské zastupitelstvo	1. období-nejsilnější ODS		2. období-nejsilnější ODS				3. období-nejsilnější ČSSD			
2.	Vláda-strana premiéra	ČSSD				ODS				Úřednická	
3.	Poslanecká sněmovna-nejsilnější strana	ČSSD				ODS					
4.	Beta koef.-volební období KZ	0,857**		0,04				-0,783**			
5.	Beta koef.-strana premiéra a vítězná strana KZ	0,887**				-0,282		-0,027		-0,437	
6.	Beta koef.-nejsilnější strana PS					-0,538**					
7.	Korelace-KZ × vláda	-0,158				0,338				-0,311	
8.	Korelace-KZ × Poslanecká sněmovna	-0,160				0,473**					
9.	Korelace-vláda × Poslanecká sněmovna	0,869**				0,939**				0,152	

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2010) a vlastní výpočty.

Pozn.: ** označuje signifikaci koeficientu na 99% hladině významnosti, * na hladině 95%. Výpočty za jednotlivá období byly provedeny s omezeními na období sběru dat uvedenými v podkapitole 5.1. Srovnání s vývojem míry důvěry ve vládu, Poslaneckou sněmovnu a Senát je uvedeno v kapitole 3. a proto ji již nebudeme znovu uvádět.

5.3. Cíle a použité metody

Hypotézy, které budeme testovat v této kapitole, a také požité metody jsou obdobné jako v kapitole třetí. Budeme tedy testovat pomocí multinomiálních logistických regresních modelů, zda se vliv stranických preferencí uplatňuje také zde v analýzách důvěry v krajská zastupitelstva. Konkrétně budeme testovat, zda důvěra krajským zastupitelstvům je odrazem jejich aktuálního stranického složení. Bude samozřejmě třeba mít na paměti skutečnost, že v těchto analýzách neměříme důvěru v jednu konkrétní instituci, nýbrž v celou řadu těchto institucí, jak již bylo uvedeno výše.

Konkrétní výběrová šetření, která byla analyzována, byla vybrána podle následujícího klíče: Byla vždy vybrána šetření, v nichž byla zaznamenána nejvyšší a nejnižší míra důvěry v krajská zastupitelstva v rámci jednoho volebního období.[58] K nim byla přidána ještě tři výběrová šetření, kdy míra důvěry dosahovala v rámci vývoje v čase lokálních minim či maxim. Seznam vybraných šetření je uveden v tabulce 5.2.

Tabulka 5.2: Vybraná výběrová šetření využitá pro tvorbu multinomiálních logistických regresních modelů

	Volby		
	2000	2004	2008
Minimum	2001 / 02	2005 / 04	2010 / 03
Maximum	2004 / 05	2006 / 04 2007 / 01	2009 / 01
Ostatní	2001 / 09	2004 / 11 2008 / 01	

Zdroj: autor.

[58] Ve volebním období 2004 až 2008 byla dosaženo maximální hodnoty ve dvou různých výběrových šetřeních.

Tabulka 5.3: Získané posty hejtmanů podle navrhujících stran

	2000	2004	2008
ODS	10	12	
ČSSD			13
KDU-ČSL	3	1	
Celkem	13	13	13

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:%C4%8Ce%C5%A1t%C3%AD_hejtmani a Český statistický úřad (http://www.czso.cz).
Pozn.: Do tabulky nejsou zahrnuti primátoři hlavního města Prahy, které je administrativně zařazeno na úroveň krajů, avšak volby do zastupitelstva hlavního města Prahy se konají v termínu voleb obecních. Po celé sledované období 2000-2009 stáli v čele Prahy primátoři z ODS.

Tabulka 5.4: Zisky mandátů pro dvě největší strany ve volbách do krajských zastupitelstev

	2000	2004	2008
ODS	185	291	180
ČSSD	111	105	280
Ostatní	379	279	215
Celkem	675	675	675

Zdroj: Český statistický úřad (http://www.czso.cz).

5.4. Regresní modely důvěry v krajská zastupitelstva

Multinomiální logistické regresní modely se závisle proměnnými důvěry v krajská zastupitelstva vycházejí z obdobných principů jako modely v kapitole 4. Používají stejné vysvětlující proměnné, jež se významně uplatnily v modelech vytvořených Čermákem a Stachovou (2010). Ve vypočtených modelech našly nakonec uplatnění následující vysvětlující proměnné: *spokojenost s politickou situací*, *politické preference*, *subjektivní spokojenost s životní situací domácnosti*, *pohlaví*, *věk* a *vzdělání*. Referenční kategorií závisle proměnné byla kategorie *nedůvěřuje* a k ní se vztahovaly poměry šancí kategorií *důvěřuje* a *neví či neodpověděl*.

Stejně jako v předchozí kapitole byla proměnná *politické preference* překódována na 3 kategorie: *ODS*, *ČSSD* a *ostatní preference či nevoliči*. Důvodem pro toto rozčlenění byla skutečnost, že celé sledované období let 2001 až 2010 bylo omezeno z velké části na soupeření těchto dvou stran o získání co nejsilnějšího zastoupení ve všech krajských zastupitelstvech, když tyto strany nominovaly

do čela krajských zastupitelstev 35 hejtmanů z 39 možných a získaly 57 % ze všech zastupitelských mandátů (viz tabulky 5.3 a 5.4). Opět je třeba zdůraznit, že volební preference obsažené v modelech nejsou skutečnou volbou respondentů v čase voleb, ale vyjádřením jejich názoru na to, koho by volili ve volbách do Poslanecké sněmovny, kdyby se konaly v příštím týdnu po datu konání konkrétního výběrového šetření.

V tabulce 5.5 jsou představeny vybrané výsledky analýz logistických regresních modelů důvěry v krajská zastupitelstva. Do uvedené tabulky byly zahrnuty pouze vypočtené šance na důvěru u proměnných *spokojenost s politickou situací* a *volební preference*. Důvodem pro toto rozhodnutí byla, krom snahy zkrátit text a zvýšit jeho přehlednost, také skutečnost, že ostatní proměnné se ve vypočtených modelech důvěry v ústavní instituce obvykle významně neuplatňovaly nebo byl jejich vliv menší, než výše uvedených proměnných, které nejvýznamněji přispívali k podílu vysvětlené variance důvěry v instituce. Pokud se výrazněji uplatnili v logistických regresních modelech, bude to zmíněno přímo v textu. Zájemci o kompletní podobu logistických regresních modelů se s nimi mohou seznámit v příloze tohoto textu v tabulce 14.

Tabulka 5.5: Rozložení důvěry v krajská zastupitelstva v analyzovaných datových souborech (v %)

Volební období		2000	2000	2000	2004	2004
Sběr dat		2001 / 02	2001 / 09	2004 / 05	2004 / 11	2005 / 04
Důvěra v krajská zastupitelstva	Důvěřuje	19,1	27,6	44,4	48,3	39,9
	Nedůvěřuje	35,5	35,7	30,7	31,0	37,0
	Neví či neodpověděl	45,4	36,7	24,9	20,7	23,1
		2004	2004	2004	2008	2008
		2006 / 04	2007 / 01	2008 / 01	2009 / 01	2010 / 03
Důvěra v krajská zastupitelstva	Důvěřuje	49,5	49,5	41,9	49,1	37,4
	Nedůvěřuje	32,0	33,6	38,1	39,0	48,2
	Neví či neodpověděl	18,5	16,9	20,0	11,9	14,4

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Tabulka 5.6: Důvěra v krajská zastupitelstva. Poměr šancí těch, kteří důvěřují oproti těm, kteří nedůvěřují u vypočtených logistických regresních modelů pro nezávisle proměnné *spokojenost s politickou situací* a *volební preference*

Volební období		2000	2000	2000	2004	2004
Sběr dat		2001 / 02	2001 / 09	2004 / 05	2004 / 11	2005 / 04
Spokojenost s politickou situací	Spokojen	3,90	4,24	6,23	3,40	1,63
	Neví či se nevyjádřil	2,49	1,21	2,59	1,55	1,22
	Nespokojen	.	.	.	.	.
Volební preference	ODS	1,65	,56	1,52	,80	1,12
	Ostatní preference	,65	,54	,78	,53	,62
	ČSSD	*,60*	*1,78*	*,66*	*1,25*	*,89*
Volební období		2004	2004	2004	2008	2008
Sběr dat		2006 / 04	2007 / 01	2008 / 01	2009 / 01	2010 / 03
Spokojenost s politickou situací	Spokojen	2,69	3,28	3,15	3,31	2,35
	Neví či se nevyjádřil	2,23	1,94	2,42	2,08	2,03
	Nespokojen	.	.	.	.	.
Volební preference	ODS	1,75	1,10	1,51	,72	,96
	Ostatní preference	,68	,55	,66	,55	,57
	ČSSD	*,57*	*,91*	*,66*	*1,39*	*1,50*

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.
Pozn.: Kategorie nespokojen u *spokojenosti s politickou situací* a ČSSD *u volebních preferencí* byly ve výpočtu použity jako referenční kategorie. Pro snadnější srovnání byly u *volebních preferencí* příznivců ČSSD dopočteny inverzní hodnoty (1/x) k poměru šancí vypočteného pro příznivce ODS. Důvodem je snadnější srovnání s ODS v modelech, kdy měli voliči ČSSD větší šanci důvěřovat. Slabě růžově jsou podbarveny hodnoty koeficientů, jež se v modelu neuplatnily statisticky významně.

Při pohledu na výsledky modelů (viz tabulka 5.6) vidíme, že zejména v prvním volebním období 2000-2004 lidé spokojení s politickou situací důvěřovali výrazně více krajským zastupitelstvům. Je možné, že v době etablování těchto nových institucí mohly u lidí nespokojených s politickou situací vzbuzovat větší nedůvěru, než v následujících volebních obdobích. Ale i v následujících volebních obdobích lidé spokojení s politickou situací měli šanci důvěřovat signifikantně větší. Výjimkou byl v tomto směru sběr dat v dubnu 2005, kdy se lidé spokojení s politickou situací významně nelišili v šancích na důvěru od těch, kteří nebyli spokojeni či se nevyjádřili. V době zmíněného šetření byla obecně nízká spokojenost s politickou situací (viz tabulka 5.7) v období pádu vlády premiéra Grosse,

který byl již druhým premiérem, který musel během jednoho volebního období Poslanecké sněmovny odstoupit. Zdá se tedy, že všeobecné rozčarování z politické situace ovlivnilo také důvěru v krajská zastupitelstva, když v dubnu 2005 dosáhla svého minima v druhém volebním období krajských zastupitelstev.

Souvislost volebních preferencí voličů a důvěry v krajská zastupitelstva byla prokázána, přestože nebyla tak významná jako v případě důvěry ve vládu (viz kapitola 4.). Pouze v dubnu 2006 byl prokázán významný rozdíl mezi potenciálními voliči ČSSD a ODS, kdy šance důvěřovat byla u voličů ODS signifikantně vyšší. V době uvedeného šetření měla ODS zastoupení ve všech krajských vládách a měla obsazeny posty hejtmanů ve 12 ze 13 krajů a důvěra v krajská zastupitelstva dosáhla svého maxima ve volebním období 2004-2008. Zároveň se jednalo o období, kdy rostla důvěra ve všechny sledované politické instituce (viz grafy 4.1 a 5.1).

Tabulka 5.7: Podíl těch, kteří byli spokojeni s politickou situací a rozložení volebních preferencí ve výzkumech, z nichž byly vypočteny logistické regresní modely důvěry v krajská zastupitelstva (v %)

Volební období		2000	2000	2000	2004	2004
Sběr dat		2001 / 02	2001 / 09	2004 / 05	2004 / 11	2005 / 04
Podíl spokojených s politickou situací		29,0	30,5	13,7	12,1	7,0
Rozložení volebních preferencí	ODS	11,6	15,8	27,4	31,2	27,7
	Ostatní preference	76,4	68,5	60,9	57,5	63,0
	ČSSD	12,1	15,7	11,7	11,3	9,2
Volební období		2004,0	2004,0	2004,0	2008,0	2008,0
Sběr dat		2006 / 04	2007 / 01	2008 / 01	2009 / 01	2010 / 03
Podíl spokojených s politickou situací		17,0	7,1	10,7	10,4	8,3
Rozložení volebních preferencí	ODS	24,1	24,8	17,2	19,6	15,9
	Ostatní preference	55,1	58,5	58,8	53,2	63,8
	ČSSD	20,8	16,7	24,0	27,2	20,3

Zdroj: Výzkumy CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Ve většině testovaných modelů se u proměnné *volební preference* významně uplatňovala především varianta *ostatní politické strany*. Vždy, bez výjimky, se jednalo o situaci, kdy voliči ostatních stran měli menší šanci důvěřovat než voliči dvou nejsilnějších politických stran v parlamentu i krajských zastupitelstvech – ČSSD a ODS. To naznačuje určitou frustraci voličů stran, které nemají přístup k moci, nebo ho mají pouze omezený jako slabší partner v rámci povolebních koalicí.

Kromě proměnné *spokojenost s politickou situací* a *volební preference* se v modelech často významně uplatňovala také proměnná *spokojenost s životní úrovní domácnosti*. Lidé spokojení s životní úrovní své domácnosti měli významně vyšší šanci důvěřovat svému krajskému zastupitelstvu než lidé nespokojení. Na základě toho můžeme říci, že důvěru v krajská zastupitelstva významně ovlivňovala také evaluace vlastní ekonomické situace.

Tabulka 5.8: Vybrané charakteristiky vytvořených multinomiálních logistických regresních modelů důvěry v krajská zastupitelstva: Nagelkerkovo pseudo R2 a podíl správně predikovaných hodnot

		Důvěra krajským zast.	
		Nagelkerkovo R^2	Správně zařazených
2000	2001 / 02	0,140	49,8%
	2001 / 09	0,134	47,4%
	2004 / 05	0,129	50,4%
2004	2004 / 11	0,118	50,4%
	2005 / 04	0,073	46,4%
	2006 / 04	0,157	55,9%
	2007 / 01	0,134	54,5%
	2008 / 01	0,144	51,3%
2008	2009 / 01	0,085	54,2%
	2010 / 03	0,116	53,1%

Zdroj: Výzkumy CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.
Poznámka: Pro výpočet multinomiálního logistického regresního modelu bylo využito procedury NOMREG ve statistickém softwaru SPSS 18.0. -2LogLikelihood testová charakteristika vypočtená pro všechny modely ukázala, že se všechny významně liší na hladině významnosti 0,001 od regresních modelů, které obsahují pouze konstantu.

5.5. Závěr

Pomocí deskriptivních analýz vývoje důvěry v krajská zastupitelstva jsme odhalili, že vývoj důvěry v čase v letech 2001 až 2010 příliš nesouvisí s vývojem časových řad míry důvěry ve vládu a s důvěrou v Poslaneckou sněmovnu koreluje významně až od roku 2006. Souvislost s mírou důvěry ve vládu v čase je pravděpodobně také omezena skutečností, že s výjimkou období září 2006 až říjen 2008 byla v čele vlády jiná politická strana než strana, která současně ovládala většinu krajských zastupitelstev. Naproti tomu o vývoji míry důvěry v krajská zastupitelstva sice můžeme říci, že

kopíruje trendy vývoje míry důvěry v Poslaneckou sněmovnu, ale hladina důvěry je u krajských zastupitelstev výrazně výše. Hladina důvěry v krajská zastupitelstva je tedy ovlivněna postoji společnosti k politickým institucím obecně (především Poslanecké sněmovně), ale stále si tuto hladinu udržuje na relativně vysoké úrovni.

Při rozdělení časových řad na kratší úseky v čase podle jednotlivých funkčních období krajských zastupitelstev je možné vysledovat určité trendy. Prvním trendem byl růst míry důvěry v krajská zastupitelstva po celé první funkční období 2000-2004[59] a tento trend vzestupu pokračoval až do poloviny druhého funkčního období, tedy až do roku 2006. Po zbytek sledovaného období (2006-2010) docházelo k mírnému poklesu míry důvěry. Vzestup v prvém období lze spojovat s etablováním krajských zastupitelstev jakožto nové politické instituce. Při pokusu o vysvětlení poklesu v letech lze jen obtížně hledat spojitost s výkonností samotných zastupitelstev. Z provedených analýz lze vyčíst, že uvedený trend poklesu byl relativně mírný v letech 2006-2008 a strmější v letech 2008-2010, kdy ho lze spojovat s všeobecným poklesem spokojenosti s politickou situací a poklesem míry důvěry v Poslaneckou sněmovnu a Senát. Jedná se o období vládní krize, kdy byla ve sněmovně vyjádřena nedůvěra vláda Mirka Topolánka z ODS a následně nastoupila úřednická vláda Jana Fischera. V listopadu 2008 zároveň došlo po volbách do krajských zastupitelstev k zásadní změně ve vedení krajů, kdy hejtmani ODS a hejtman KDU-ČSL, byli nahrazeni hejtmany ČSSD. Vyjdeme-li z toho, že se jednalo o krajské vlády, které si přálo nejvíce voličů, je po krátkém vzestupu míry důvěry po volbách (leden 2009) následný pokles překvapující, pokud ho nespojíme právě s klesající spokojeností s politickou situací.

V multinomiálních logistických regresních modelů jsme poté testovali souvislost mezi aktuálními volebními preferencemi občanů a důvěrou v krajská zastupitelstva. Tyto modely byly spočteny pro různé okamžiky v čase, kdy míra důvěry dosahovala svých minimálních či maximálních hodnot v rámci jednotlivých volebních období.

Pomocí modelů byl odhalen výrazný vliv následujících třech proměnných na míru důvěry v krajská zastupitelstva: spokojenosti s politickou situací, spokojenosti s životní úrovní vlastní domácnosti a volebních preferencí. Spokojenost s politickou situací ukazuje na skutečnost, že evaluace aktuální politické situace ovlivňuje důvěru nejen na národní, ale také na regionální úrovni. Důvěru v krajská zastupitelstva významně ovlivňovala také evaluace vlastní ekonomické situace, není jasné, zdali občané vinili za svoji za svoji ekonomickou situaci přímo krajská zastupitelstva, či zda svoji nespokojenost s politikou vlády či jednáním Poslanecké sněmovny přenášeli také na ně. Vliv

[59] Data o důvěře máme k dispozici od ledna 2001, přičemž ustavující schůze nově zvolených zastupitelstev probíhaly většinou v prosinci 2000.

volebních preferencí nebyl zdaleka tak významný jako v modelech pro instituce na národní úrovni představené v kapitole 4. Zdá se, že aktuální složení krajských zastupitelstev příliš nereflektovali voliči ČSSD či ODS ve smyslu efektu vítěze a při rozhodování zda vyjádřit důvěru zastupitelstvům se od sebe příliš nelišili. Na druhou stranu voliči všech ostatních stran (bez rozlišení zda byly či nebyly jimi preferované strany zastoupeny v zastupitelstvech) vykazovali signifikantně nižší míru důvěry, než voliči jedné či druhé případně obou nejsilnějších stran.

Výčet uplatněných proměnných ukazuje na skutečnost, že voliči reflektují spíše výkonnost institucí při rozhodnutí, zda důvěřovat, než že by toto rozhodnutí reflektovalo jejich socio-kulturní charakteristiky. Z proměnných ukazujících na vliv politické socializace se v několika modelech uplatnil vliv, věku, pohlaví a vzdělání.

Závěrem tedy můžeme říci, že byla prokázána určitá souvislost důvěry v zastupitelstva krajů a volebních preferencí. Přesto však nebyl prokázán efekt vítěze. I když hodnoty koeficientu naznačují, že voliči strany aktuálně ovládající krajská zastupitelstva mají větší šanci těmto zastupitelstvům důvěřovat, neliší se šance důvěřovat v ČSSD či ODS od sebe s výjimkou jediného modelu signifikantně. Zůstává otázkou, nakolik je spojena důvěra s výkonem strany v daném kraji a nakolik s jejich působením na celostátní úrovni. Na určité propojení s působením stran na národní úrovni ukazuje také zastánci teorie voleb druhého řádu (Reif, Schmitt 1980; Havlík, Hoskovec 2009), kteří upozorňují mimo jiné na to, že hlasování ve volbách druhého řádu (v našem případě krajských) může být také jakýmsi indikátorem spokojenosti voličů s dosavadní činností vlády a parlamentu, pokud se konají přibližně v poločase mezi volbami prvého řádu (u nás do Poslanecké sněmovny). U modelů důvěry v krajská zastupitelstva sice nemůžeme sice mluvit o efektu vítěze, ale s mírnou nadsázkou můžeme hovořit o efektu „poražených“, tedy stran, které nemají žádný nebo jen velmi omezený přístup k moci, což snižuje míru důvěry jejich voličů v zastupitelstva.

6. Důvěra v politické instituce v Kraji Vysočina a Ústeckém kraji v období ekonomické recese

V této kapitole se soustředíme na popis rozdílů v hladině důvěry v politické instituce v období ekonomické krize, avšak nikoli v kontextu celé České republiky, nýbrž v rámci dvou vybraných krajů - Ústeckého kraje a Kraje Vysočina, v nichž se v roce 2009 uskutečnilo unikátní šetření, které poskytnulo některá data nedostupná v pravidelných výzkumech CVVM. V textu jsou popsány a vysvětleny faktory, které ovlivňují hladinu důvěry v politické instituce na třech úrovních samosprávy v České republice: národní, subnacionální (krajské) a lokální. Konkrétně se jedná o důvěru v Poslaneckou sněmovnu, krajská zastupitelstva a obecní zastupitelstva. Jakožto teoretický rámec pro analýzu těchto faktorů byl zvolen model celoživotního učení Mishlera a Rose (více viz podkapitoly (2.5.3. a 3.2.), který spojuje jak kulturní, tak institucionální přístup při vysvětlování institucionální důvěry.

Cílem analýz popsaných v této kapitole je identifikovat a popsat rozdíly v hladině důvěry politické instituce jak mezi zkoumanými kraji navzájem, tak mezi politickými institucemi na různých úrovních samosprávy. Pokusíme se odhalit, nakolik jsou případné rozdíly ovlivněny percepcí ekonomické krize mezi občany obou zkoumaných krajů.

Do značné míry se analýzy provedené v této kapitole podobají analýzám z kapitoly 3. Vycházejí ze stejných teoretických východisek a statistického modelu. Jedinou odlišností je úroveň, za kterou jsou výpočty provedeny. Oproti kapitole 3 jsme se v našich analýzách soustředili na tři politické instituce Poslaneckou sněmovnu, krajská a obecní zastupitelstva, které představují zástupce tří úrovní samosprávy – národní, regionální a lokální. Původně byly provedeny analýzy důvěry ve vládu, ale ve výsledných modelech vycházejících z našich analýz byla vláda nahrazena Poslaneckou sněmovnou. Důvod pro toto rozhodnutí byl prostý, úřednický kabinet Jana Fischera se v době sběru dat pro tyto analýzy těšil neobyčejně vysoké míře důvěry (71 %), která šla napříč všemi sociodemografickými skupinami, a jednalo se svým způsobem o anomálii,[60] jejíž zahrnutí do analýzy by příliš neposloužilo zamýšlenému cíli. Tím byla, mimo jiné, identifikace determinantů důvěry v politické instituce. V situaci, kdy důvěřují téměř všichni, by bylo obtížné identifikovat jakékoliv determinanty.

[60] Či specifický případ, který by si zřejmě zasloužil svoji vlastní studii.

6.1. Charakteristika regionů a základní charakteristiky vývoje ekonomické krize v nich

Dříve než přistoupíme k analýzám institucionální důvěry v obou zkoumaných regionech, je vhodné stručně popsat základní charakteristiky zkoumaných regionů – Ústeckého kraje, Kraje Vysočina a pro srovnání také celé České republiky - které souvisí, či mohou souviset s úrovní důvěry v uvedených krajích (viz výsledky analýz v předchozích kapitolách 3, 4 a 5).

Kraj Vysočina se vyznačuje velkým podílem zemědělské a orné půdy, nejnižší hustotou obyvatel ze všech krajů ČR a velkým počtem malých obcí. V obcích do 500 obyvatel žije 20 % obyvatel kraje, což je 2,5 krát více, než je hodnota za celou Českou republiku. Ve větších obcích nad 10 tisíc obyvatel pak žije o třetinu méně obyvatel, než je průměr (35,2 %). Naopak v Ústeckém kraji žije přes polovinu obyvatel v obcích s více než 10 tisíci obyvateli a v obcích do 500 obyvatel, kterých je v kraji 54 %, žije pouze 5,8 % obyvatel.

Tabulka 6.1: Celkový počet obcí a podíl počtu obcí podle velikostní kategorie obce ve zkoumaných krajích a v celé ČR 2011 (%)

	Celkový počet obcí	Podíl obcí s 0-499 obyvateli	Podíl obcí s 500-999 obyvateli	Podíl obcí s 1000-1999 obyvateli	Podíl obcí s 2000-4999 obyvateli	Podíl obcí s 5000-9999 obyvateli	Podíl obcí s 10000-49999 obyvateli	Podíl obcí s 50000 a více obyvateli
Kraj Vysočina	704	77,1	13,6	4,8	1,8	1,4	1,0	0,1
Ústecký kraj	354	49,4	24,3	11,0	7,9	2,5	3,4	1,4
Česká republika	6251	56,0	21,7	11,6	6,4	2,2	1,8	0,4

Zdroj: Český statistický úřad (www.czso.cz).

Tabulka 6.2: Podíl obyvatel žijících v obcích různých velikostních kategorií ve zkoumaných krajích a v celé ČR 2011 (%)

	Podíl obyvatel v obcích s 0-499 obyvateli	Podíl obyvatel v obcích s 500-999 obyvateli	Podíl obyvatel v obcích s 1000-1999 obyvateli	Podíl obyvatel v obcích s 2000-4999 obyvateli	Podíl obyvatel v obcích s 5000-9999 obyvateli	Podíl obyvatel v obcích s 10000-49999 obyvateli	Podíl obyvatel v obcích s 50000 a více obyvateli
Ústecký kraj	5,8	7,0	6,4	10,0	7,5	25,5	37,8
Kraj Vysočina	20,0	13,2	9,3	8,6	12,7	26,2	9,9
Česká republika	7,9	9,0	9,6	11,6	9,1	20,4	32,3

Zdroj: Český statistický úřad (www.czso.cz).

Oba kraje v roce 2010 populačně ztrácely, a to vlivem úbytku obyvatel stěhováním. Kraj Vysočina má negativní přírůstek obyvatel již delší dobu, Ústecký kraj se však mezi kraje s negativním přírůstkem zařadil v roce 2010 poprvé. Kraje se významně liší věkovou strukturou. Ústecký kraj patří k nejmladším krajům podle indexu stáří (v kraji žije pouze 14 procent seniorů), kraj Vysočina se naopak řadí k těm s vyšším indexem stáří.

Vybrané kraje se též významně liší dalšími charakteristikami, mezi které patří sňatečnost, rozvodovost nebo potratovost. Ústecký kraj má jeden z nejnižších indexů sňatečnosti mezi kraji České republiky, naopak Kraj Vysočina má tento index nejvyšší, v případě podílu protogamních sňatků[61] je tento rozdíl zvláště patrný (Kraj Vysočina 73,1%, Ústecký kraj 54,4%). Ačkoli Ústecký kraj patří ke krajům s vyšší úhrnnou rozvodovostí, v roce 2010 zaznamenal významný meziroční pokles oproti roku 2009 (2009 – 53,5%, 2010 – 49,4%). Kraj Vysočina na druhou stranu patří ke krajům s nejnižší hodnotou úhrnné rozvodovosti (2009 – 38,8 %, 2010 – 44,6%). Kraje se též liší mírou potratovosti, výše celkové úrovně potratovosti vyjádřená průměrným počtem potratů připadajících na jednu ženu v reprodukčním věku (úhrnná potratovost) byla v roce 2010 v Kraji Vysočina 0,43, zatímco v Ústeckém kraji 0,73, přičemž republikový průměr byl 0,51. To, že Kraj Vysočina patří spíše ke konzervativnějším krajům, dokládá i výše podílu dětí narozených mimo manželství, který je v kraji stále jeden z nejnižších v republice, i když i zde velice rychle narůstá. V roce 2010 jich bylo již 33,7 %. Ústecký kraj dlouhodobě patří po Karlovarském kraji mezi kraje s největším počtem nemanželských porodů, v roce 2010 se mimo manželství narodilo 54,4 % dětí.

Pokud srovnáme kraje Ústecký a Vysočina na základě vzdělání jejich obyvatel, oba tyto kraje patří k vzdělanostně podprůměrným. Srovnání obyvatel starších 15 let v obou krajích nám odhalilo nadprůměrné zastoupení osob se základním vzděláním, dokonce Ústecký kraj má druhý nejvyšší podíl lidí se základním vzděláním ve srovnání s ostatními kraji České republiky (Ústecký kraj 21,7 %, Kraj Vysočina 18,5 % osob se základním vzděláním, republikový průměr je 17,6 % podle SLBD). Podíl vysokoškoláků patří v obou krajích k nejnižším v republice. V Ústeckém kraji je 7,6 % vysokoškolsky vzdělaných, zatímco v Kraji Vysočina má vysokoškolské vzdělání 9,5 % lidí (celá ČR 12,5 %).

Ústecký kraj a Kraj Vysočina se od sebe významně liší ekonomickou aktivitou obyvatel. V Kraji Vysočina je oproti republikovému průměru vyšší zastoupení aktivních v primárním sektoru a nižší zaměstnanost ve službách. Z celkového počtu zaměstnaných v Kraji Vysočina pracovalo v 3. čtvrtletí roku 2011 podle dat z Výběrového šetření pracovních sil 5,6 % v zemědělství a rybolovu, 44,3 % v průmyslu a stavebnictví a 50,1 % ve službách. V Ústeckém kraji pracovalo v primárním sektoru

[61] Protogamní sňatky jsou sňatky, které uzavírají dva svobodní snoubenci.

pouze 2,5 % zaměstnaných, v průmyslu a ve stavebnictví 44,3 % zaměstnaných a ve službách 53,2 % (ČR – primární sektor 2,9 %, sekundární sektor 38,3% a terciérní sektor 58,7 %).

Obecná míra nezaměstnanosti byla až do konce roku 2011 v Kraji Vysočina dlouhodobě na nebo pod celorepublikovým průměrem. Ve třetím čtvrtletí roku 2011 dosahovala 6 %, přičemž celorepublikový průměr byl 6,4 %. Obecná míra nezaměstnanosti v Ústeckém kraji je naopak dlouhodobě jedna z nejvyšších v České republice a ve čtvrtém čtvrtletí roku 2011 dosahovala 9,5 %.

Jednotlivé kraje se významně odlišují i účastí ve volbách, a to všech druhů – do Poslanecké sněmovny ČR, obecních zastupitelstev, krajských zastupitelstev i do Evropského parlamentu. Volební účast obyvatel Kraje Vysočina lze v rámci celé České republiky považovat za nadprůměrnou bez ohledu na to, do které politické instituce se volby konají. Naopak Ústecký kraj můžeme považovat, bez ohledu na typ voleb, za území s podprůměrnou volební účastí.[62]

Tabulka 6.3: Volební účast ve volbách v ČR v období 2000-2010

	Poslanecká sněmovna			Obecní zastupitelstva			Krajská zastupitelstva			Evropský parlament	
	2002	2006	2010	2002	2006	2010	2000	2004	2008	2004	2009
Ústecký kraj	50,7	57,2	55,7	38,6	40,6	42,5	29,7	25,4	37,4	23,1	22,5
Kraj Vysočina	62,5	67,6	65,7	54,9	54,1	55,0	35,9	31,8	44,9	29,1	28,9
ČR	58,0	64,5	62,6	45,5	46,4	48,5	33,6	29,6	40,3	28,3	28,2

Zdroj: Volební server Českého statistického úřadu (www.volby.cz).

6.2. Analýzy důvěry v politické instituce v Ústeckém kraji a Kraji Vysočina

6.2.1. Datové zdroje

K následujícím analýzám byly využity dva datové zdroje. Prvým a nejvyužívanějším zdrojem bylo výběrové šetření *Sociální kapitál v krajích ČR*. Výběrové šetření bylo součástí řešení Projektu *Sociální kapitál jako faktor ovlivňující regionální disparity a regionální rozvoj* podpořeného Ministerstvem pro místní rozvoj ČR. Sběr dat provedlo Centrem pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, v.v.i., v Ústeckém kraji a Kraji Vysočina v listopadu 2009. Vzorek obsahuje 1036 respondentů celkem, z toho

[62] Další ukazatele s charakteristikami zkoumaných krajů ve srovnání s ostatními kraji ČR jsou uvedeny v tabulce 15 přílohy.

510 v Ústeckém kraji a 526 v Kraji Vysočina. Sběr byl proveden ve dnech 9. až 23. listopadu 2009, respondenti byli vybráni pomocí kvótního výběru dle následujících kvót: velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání.

Krom výše uvedeného zdroje byla využita data z jednoho z výzkumů prováděných v rámci projektu *Naše společnost*. Jednalo se o výběrové šetření, jež se konalo 2. až 9. listopadu 2009, tedy v čase, který se téměř kryje s obdobím sběru dat pro výběrové šetření *Sociální kapitál v krajích ČR* a proto mohl být využit pro srovnání vybraných krajů a celé České republiky. Vzorek obsahuje 1082 respondentů. Respondenti byli vybráni pomocí kvótního výběru dle následujících kvót: velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání.

6.2.2. Standardizované míry důvěry v politické instituce

Cílem této krátké podkapitoly je ukázat rozdíly mezi zkoumanými regiony (Kraj Vysočina, Ústecký kraj, Česká republika) v úrovni důvěry. Při analýze rozdílů v úrovni důvěry mezi zkoumanými institucemi jsme odhalili (viz tabulka 6.4), že zjištěné rozdíly v míře důvěry v Poslaneckou sněmovnu ve vybraných regionech nejsou signifikantní. Signifikantní jsou však v případě dvou zbylých institucí, krajských a obecních zastupitelstev, kdy se od sebe významně liší libovolná dvojice vybraných území. V případě důvěry jak v krajská, tak v obecní zastupitelstva platí, že úroveň důvěry je v Kraji Vysočina nadprůměrná ve srovnání s Českou republikou a v Ústeckém kraji je naopak podprůměrná.

Tabulka 6.4: Podíl lidí, kteří důvěřují vybraným institucím - listopad 2009 (%)

	Poslanecká sněmovna	Krajské zastupitelstvo	Obecní zastupitelstvo
Ústecký kraj	21,0	35,3	48,0
Kraj Vysočina	16,3	50,4	67,5
Česká republika	19,7	40,5	57,9

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ a výzkum „Naše společnost-listopad 2009“, oba provedené CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., a vlastní kalkulace.

Uvedené rozdíly mezi kraji ve zjištěných hodnotách měr důvěry však mohou být do určité ovlivněny poměrně odlišnou sociodemografickou a sídelní strukturou obou zkoumaných krajů. Proto jsme se rozhodli přistoupit ke standardizaci populací respondentů z obou krajů. Po provedení standardizace podle věkové a vzdělanostní struktury a struktury obyvatel podle velikosti obce jsme dostali

poněkud odlišné výsledky.[63] Po standardizaci došlo k prohloubení rozdílu v úrovni důvěry v Poslaneckou sněmovnu, kdy narostl rozdíl mezi Krajem Vysočina a Ústeckým krajem. Na signifikanci rozdílů v úrovni důvěry v krajská zastupitelstva se po standardizaci nic nezměnilo, i když rozdíl mezi kraji se nepatrně snížil. U obecních zastupitelstev přestal být významný rozdíl mezi ČR a Krajem Vysočina, naopak Ústecký kraj se od nich nadále signifikantně odlišoval, ačkoliv i zde se rozdíl mezi kraji snížil.

Tabulka 6.5: Podíl lidí, kteří důvěřují vybraným institucím po standardizaci na odlišnou sociodemografickou a sídelní strukturu - listopad 2009 (%)

	Poslanecká sněmovna	Krajské zastupitelstvo	Obecní zastupitelstvo
Ústecký kraj	20,6	34,9	50,8
Kraj Vysočina	15,2	49,1	65,8
Česká republika	19,7	40,5	57,9

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ a výzkum „Naše společnost-listopad 2009“, oba provedené CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., a vlastní kalkulace.

6.2.3. Představení hypotéz a cílů provedených analýz

Cílem následujících analýz je rozhodnout o čtyřech základních otázkách. První z těchto otázek zní: nakolik byla důvěra občanů ve vybrané politické instituce ovlivněna jejich sociokulturním zázemím a nakolik výkonností samotných institucí? Druhá se táže, zdali existovaly rozdíly ve zdrojích důvěry na třech sledovaných úrovních – celostátní, krajské a obecní? Odpovědí na třetí otázku je třeba rozhodnout, jestli existovaly rozdíly v míře důvěry mezi dvěma zkoumanými kraji – Ústeckým krajem a Krajem Vysočina – a nakolik jsou případné rozdíly ovlivněny odlišnou sociodemografickou strukturou jejich obyvatel či jejich sídelní strukturou? Odpověď na čtvrtou otázku by nám měla odhalit, které politické instituce činili v roce 2009 občané odpovědné za zhoršující se ekonomickou situaci v období ekonomické krize v České republice a jak tento jejich postoj souvisel s důvěrou v tyto instituce. Abychom mohli odpovědět na výše položené otázky, formulovali jsme následujících pět hypotéz:

[63] Jako standard nám posloužil výzkum „Naše společnost-listopad 2009“, provedené CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., na reprezentativním vzorku obyvatel starších 15 let.

Hypotéza 1 – vliv sociokulturního zázemí jednotlivců: Úroveň institucionální důvěry přímo souvisí s úrovní generalizované důvěry, členstvím v občanských sdruženích, se spokojeností se životem či spokojeností s místem, kde lidé žijí. Můžeme očekávat, že lidé s vyšší úrovní generalizované důvěry a lidé spokojenější se životem budou důvěřovat institucím více.

Hypotéza 2a – vliv institucionální performance: Důvěra v politické instituce je spojena se subjektivním vnímáním institucionální performance. Ta je v našich modelech reprezentována především ekonomickou performancí, konkrétně se jedná o skutečnost, jak lidé subjektivně vnímají svoji životní úroveň a zda mají práci či ne (institucionální vliv na mikroúrovni); a také skutečností, jak lidé subjektivně vnímají ohrožení kriminálními činy. Důvěra v politické instituce je také ovlivněna politickými preferencemi občanů, které ovlivňují jejich vnímání konkrétní politické instituce a její performance. Pokud je v čele instituce politická strana, kterou lidé podporují (případně ji volili), jsou ochotni této instituci jako celku více důvěřovat (viz efekt vítěze).

Hypotéza 2b – vliv dopadů ekonomické krize: Ekonomická performance politických institucí je občany vyhodnocována podle toho, jak jsou politické instituce schopny se vypořádat s důsledky vývoje ekonomiky ve státě, v tomto případně s ekonomickou krizí, nejen na mikroúrovni (jak ekonomická krize ovlivnila ekonomickou situaci občanovy domácnosti), ale také na makroúrovni (jak ekonomická krize ovlivnila ekonomickou situaci v kraji, kde občan žije).

Hypotéza 3 – rozdíly mezi jednotlivými úrovněmi samosprávy: lze očekávat, že zdroje důvěry na různých úrovních samosprávy budou odlišné, neboť každá ze sledovaných institucí má poněkud jiné pravomoci a s klesající úrovní samosprávy jsou více spojeny s regionem či lokalitou, kde působí.

Hypotéza 4 – rozdíly mezi regiony: Na základě dat popisujících situaci v regionech (viz 6.1) lze očekávat, že existují konkrétní rozdíly mezi zkoumanými regiony, Ústeckým krajem a Krajem Vysočina, neboť nejen struktura obyvatel, ale také sídelní struktura a dopady hospodářské krize byly a jsou v těchto krajích odlišné. Proto očekáváme uplatnění vlivu proměnné region jednak na hladinu důvěry v politické instituce, jednak na ostatní vysvětlující proměnné v našich modelech.

Hypotéza 5 – rozdíly podle velikosti obce: Jak ukázaly předchozí analýzy (kapitola Analýza první a Čermák, Stachová (2010)), tak velikost obce může hrát roli při vysvětlování důvěry v politické instituce na různých úrovních samosprávy. Očekáváme vyšší míru důvěry zejména

v malých obcích a také odlišnosti podle velikosti obce a sledovaného regionu, vzhledem k odlišné sídelní struktuře sledovaných regionů.

Za účelem zhodnocení vlivu výše uvedených proměnných na hladinu důvěry v politické instituce byly vytvořeny logistické regresní modely. V jejich finální podobě byly ponechány pouze ty proměnné, které se statisticky významně v modelech uplatnily.

Při tvorbě logistických regresních modelů byl vliv proměnných uvedených v hypotézách kontrolován také zavedením základních socio-demografických charakteristik do modelů. Konkrétně se jednalo o věk, vzdělání, pohlaví, rodinný stav a pozice v zaměstnání. Ty, které se v modelech významně uplatnily, jsou zahrnuty ve finálních modelech. V opačném případě byly z finálních modelů vypuštěny.

6.2.4. Výsledky testovaných modelů důvěry v politické instituce ve zkoumaných krajích

Poslední částí provedených analýz bylo vytvoření logistických regresních modelů. Explanační sílu modelů můžeme pokládat za poměrně dobrou (viz tabulka 6.6). Podle orientačního ukazatele pseudo R^2 dokáží vytvořené modely vysvětlit přes 30 % variance. U krajských a obecních zastupitelstev dokáže model důvěry v ně správně zařadit okolo 2/3 respondentů, výsledný model důvěry v Poslaneckou sněmovnu ještě o 15-20 % více.

Tabulka 6.6: Vybrané charakteristiky výsledných regresních modelů

	Důvěra v Poslaneckou sněmovnu	Důvěra v krajské zastupitelstvo	Důvěra v obecní zastupitelstvo
Nagelkerke Pseudo R^2	0,303	0,323	0,328
Procento správně zařazených	82,3%	62,9%	68,2%

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ provedený CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., a vlastní kalkulace.

V tabulce 6.7 je uveden seznam proměnných, které byly pro jednotlivé regresní modely testovány, označeny nejen proměnné, které se v jednotlivých regresních modelech signifikantně uplatnily samy o sobě, tak proměnné, které se uplatnily v interakci s proměnnou kraj. Celkem bylo v modelech testováno 17 proměnných.

Tabulka 6.7: Seznam proměnných a jejich uplatnění multinomiálních logistických modelech

	Proměnná	Typ proměnné dle uplatnění	Důvěra v Poslaneckou sněmovnu	Důvěra v krajská zastupitelstva	Důvěra v obecní zastupitelstva
Faktory	Věkové skupiny	Kontrolní	X_R	X_R	X_R
	Pohlaví	Kontrolní			
	Vyznání	Kontrolní			
	Vzdělání	Kontrolní		X_R	X_R
	Generalizovaná důvěra	Sociokulturní	X	X	
	Spokojenost v místě bydliště	Sociokulturní		X_R	X_R
	Spokojenost se životem	Sociokulturní	X	X_R	X
	Nezaměstnaný	Institucionální	X	X_R	X_R
	Stranické preference	Institucionální	X_R	X_R	X_R
	Subjektivní spokojenost s životní úrovní	Institucionální	X_R		
	Oběť zločinu - příbuzný nebo přítel	Institucionální			
	Oběť zločinu - respondent osobně	Institucionální			
	Dopady ekonomické krize na respond. kraj	Institucionální-ekonomická krize	X_R	X_R	X_R
	Dopady ekonomické krize na respond. domácnost	Institucionální-ekonomická krize		X_R	
	Velikostní kategorie obce	Kontextuální	X_R	X_R	X_R
Kovariáty	Členství ve sdruženích, spolcích apod.	Sociokulturní			X

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ provedený CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., a vlastní kalkulace.

Pozn.: Písmenem X jsou označeny proměnné se signifikantním vlivem, označení X_R mají proměnné, které měly signifikantní vliv v podobě interakčního efektu s proměnnou kraj.

Vliv všech proměnných uvedených v tabulce 6.7 ve třech vytvářených modelech byl postupně testován jak samostatně, tak jakožto vliv vybraných interakčních efektů. Jednalo se vždy o interakce dvou proměnných. První z těchto proměnných byla vždy proměnná *kraj*, jejíž interakční efekty se všemi zbylými proměnnými byly testovány. Na základě zjištěných výsledků můžeme říci, že ve všech modelech se uplatňovaly proměnné *věkové skupiny, spokojenost se životem, nezaměstnaný ano/ne, stranické preference, dopady ekonomické krize na region* a *velikostní kategorie obce*; ať již samostatně, či v interakci právě s proměnnou *kraj*.

V rámci skupiny sociokulturních proměnných se vždy uplatňuje *spokojenost se životem*, kdy spokojenější lidé vždy důvěřují významně více. U modelů důvěry v Poslaneckou sněmovnu a v obecní zastupitelstva je její efekt přímý. U modelu důvěry v krajská zastupitelstva se uplatňuje v interakci s proměnnou kraj, kdy míru důvěry významně ovlivňuje pouze v Ústeckém kraji, kde je jak podíl respondentů spokojených se životem (57 % vs. 65 %), tak důvěřujících krajskému zastupitelstvu (35 % vs. 50 %) výrazně nižší, než v Kraji Vysočina.

Proměnnou, která je pokládána za velmi důležitou při vysvětlování institucionální důvěry v rámci sociokulturních teorií a také za indikátor míry sociálního kapitálu, je *generalizovaná důvěra*. Je zajímavé, že se tato proměnná uplatňuje pouze v modelech důvěry v Poslaneckou sněmovnu a krajská zastupitelstva, nikoliv však v modelu důvěry v zastupitelstva obecní. Je možné, že v případě obecních zastupitelstev hraje určitou roli osobní znalost zastupitelů, tedy k tomu, abychom jim důvěřovali, není v takovém případě generalizované důvěry zapotřebí a postačí interpersonální důvěra. Tomu také nasvědčuje skutečnost, že míra důvěry v obecní zastupitelstva je v obou sledovaných krajích signifikantně vyšší zejména v malých obcích do 2 tisíc obyvatel a v Ústeckém kraji je také signifikantně vyšší, poněkud překvapivě, v největším městě kraje – Ústí nad Labem.

Velmi zajímavé je uplatnění proměnné *spokojenost se životem v místě bydliště*, která se uplatňuje u modelů důvěry v krajská a v obecní zastupitelstva. U modelu důvěry v krajská zastupitelstva se však významně uplatňuje pouze v Ústeckém kraji. Uplatnění výše uvedené proměnné v modelu důvěry v obecní zastupitelstva taktéž závisí na kraji, ačkoli se významně uplatňuje v obou krajích, přeci jen v Ústeckém výrazněji ovlivňuje celkovou míru důvěry.[64] Je zřejmé, že lidé připisují zásluhy za kvalitu života v lokalitě, ve které žijí, samosprávám, které jsou jim bližší a jež mohou srovnat s ostatními obecními samosprávami nebo se samosprávou na vyšších úrovních.

Proměnná *členství v občanských sdruženích* související s mírou sociálního kapitálu v komunitě se uplatnila pouze u modelu důvěry v obecní zastupitelstva, kde má své opodstatnění, neboť aktivní lidé se obvykle zajímají o život ve své obci a velmi často se na něm podílejí, což posiluje jejich důvěru ve volené představitele jejich obce, se kterými mohou mít osobní kontakty častěji, než lidé méně aktivní.

Z institucionálních faktorů, jež by mohly ovlivnit celkovou míru důvěry, se v žádném modelu neuplatnily ty, jež souvisejí s vnímanou kriminalitou. Naopak ve všech se uplatnily proměnné *stranické preference* a *nezaměstnaný ano/ne*. Avšak můžeme nalézt rozdíly mezi jednotlivými modely. U modelu důvěry v Poslaneckou sněmovnu nelze najít rozdíl mezi voliči středopravé ODS a

[64] Hodnota Exp(B) je u vlivu proměnné v Ústeckém kraji přibližně osmkrát větší než v Kraji Vysočina.

spíše levicové ČSSD v Ústeckém kraji - voliči obou stran významně více důvěřovali sněmovně v porovnání s voliči silně levicové KSČM. Absence rozdílu mezi ODS a ČSSD možná není překvapivá, vzhledem ke skutečnosti, že v oné době byly vyvážené síly mezi představiteli levice a pravice ve Sněmovně a v čele státu stála úřednická vláda. A voliči KSČM obecně důvěřují méně (viz kapitoly 3, 4, i 5). Míra důvěry krajským a také obecním zastupitelům byla významně vyšší především u voličů ODS v obou krajích, což je zajímavé zejména u modelu důvěry v krajská zastupitelstva vzhledem ke skutečnosti, že místo krajského hejtmana a pozici nejsilnější strany v obou krajských zastupitelstvech zastávala ČSSD.

Míra důvěry souvisela ve všech modelech signifikantně se skutečností, zdali byl respondent zaměstnaný či ne. U modelu důvěry v Poslaneckou sněmovnu nezáleželo na tom, z jakého kraje respondent byl. U zbylých dvou modelů důvěry, v krajská a obecní zastupitelstva, méně důvěřovali pouze nezaměstnaní respondenti z Ústeckého kraje, který byl více postižen nezaměstnaností v období ekonomické recese.

Z institucionálních proměnných se u modelu důvěry v Poslaneckou sněmovnu ještě významně uplatnila proměnná *subjektivně vnímaná životní úroveň domácnosti,* která souvisí nepochybně s ekonomickou situací domácnosti respondenta a jeho hodnocením vlivu státu na tuto situaci.

Výrazněji než *subjektivně vnímaná životní úroveň domácnosti* se v modelech uplatnily taktéž institucionální faktory ovšem spojované s ekonomickou krizí – *subjektivní vnímání dopadů ekonomické krize na region respondenta* či jeho *domácnost*. První z uvedených proměnných se uplatnila ve všech modelech. Avšak u modelu důvěry v obecní zastupitelstva hrála jen marginální roli. U modelu důvěry v krajská zastupitelstva v Ústeckém kraji významně méně důvěřují ti, kteří vnímají dopady krize na region jako silné, v Kraji Vysočina významně méně důvěřují ti, kteří vnímají jako silné dopady krize na jejich domácnost. Na celostátní úrovni, v modelu důvěry v Poslaneckou sněmovnu, výrazně méně důvěřují v Ústeckém kraji ti, kteří vnímají dopady ekonomické krize na region jako silné.

Pokud budeme hodnotit vliv kontextuálních proměnných na důvěru v politické instituce, můžeme říci, že se uplatňují obě, *kraj* i *velikost obce*, velmi významně v obou modelech. Vliv regionu je patrný již předchozích řádků, kdy vliv celé řady proměnných se uplatňoval jakožto součást interakčního efektu právě s proměnnou *kraj*. Ani proměnná *velikostní kategorie obce* se v žádném modelu neuplatnila sama, ale pouze v interakčním efektu s proměnnou *kraj*. Nejvýrazněji se uplatnila zejména v modelu důvěry v obecní zastupitelstva, kde je zřejmé, že v Kraji Vysočina důvěřují významně více respondenti z malých obcí do 2 tisíc obyvatel. Totéž platí také pro Ústecký kraj, kde

ovšem kromě malých obcí výrazně více důvěřují také obyvatelé města Ústí nad Labem, které je současně největším městem v kraji. V kontextu skutečnosti, že Ústí nad Labem je také sídlem krajského zastupitelstva, je zajímavé, že jeho obyvatelé významně více důvěřují také krajským zastupitelstvům. Nelze vyloučit, že zde hraje roli prostorová blízkost sídla této instituce.

Kromě výše zmíněných proměnných se v modelech ještě významně uplatňovaly proměnné *věk* (všechny tři modely) a *vzdělání* (pouze modely důvěry v krajská a obecní zastupitelstva), jež můžeme do jisté míry také pokládat za odraz sociokulturního prostředí, v němž se respondenti socializovali, a které se v modelech vždy uplatňovaly v interakci s proměnnou *kraj*. Výsledky naznačují, že mladí lidé do 25 let ve srovnání s lidmi nad 60 let důvěřují více institucím na všech úrovních samosprávy. Naopak lidé mezi 25 a 60 lety mají spíše tendenci důvěřovat méně ve srovnání s toutéž referenční kategorií. Vliv *vzdělání* nelze jednoznačně interpretovat. V Ústeckém kraji důvěřují lidé mající alespoň středoškolské vzdělání výrazně méně než lidé vyučení a se základním vzděláním. U modelu důvěry v obecní zastupitelstva platí, že nejméně důvěřují v Ústeckém kraji středoškoláci a v Kraji Vysočina nejvíce důvěřují lidé s vysokoškolským vzděláním.

6.3. Shrnutí a závěr

V předchozí kapitole jsme si popsali výsledky logistických regresních modelů. Co nám říkají tyto výsledky z pohledu testovaných hypotéz? Potvrdily se úvodní předpoklady hypotéz 1, 2a a 2b v souladu s předpoklady lifetime learning modelu Mishlera a Rose, že v modelech na všech zkoumaných úrovních samosprávy se uplatňují jak faktory související se socializací respondentů a kulturním prostředí, v němž vyrůstali; tak faktory související s institucionální performancí. Pokud se soustředíme pouze na „institucionální“ faktory související s ekonomickou krizí (viz hypotéza 2b), můžeme říci, že ekonomická krize nijak zásadně nedeterminovala voliče v jejich postoji k důvěře v obecní zastupitelstva. Totéž ovšem nemůžeme říci na úrovni krajských zastupitelstev či Poslanecké sněmovny, kde tyto faktory roli hrají, především na krajské úrovni. Zdá se, že respondenti v obou krajích spojují dopady ekonomické krize na region s působením krajských zastupitelstev. S působením Poslanecké sněmovny spojují nepříznivé dopady ekonomické krize pouze respondenti v Ústeckém kraji. Zdá se, že respondenti ani v roce 2009, 9 let po zřízení krajských samospráv, nemají jasno, jakou úlohu krajská zastupitelstva mají a jaké situace mohou řešit a je třeba říci, že v případě řešení dopadů ekonomické krize jsou jejich pravomoci relativně malé ve srovnání vládou a Poslaneckou sněmovnou.

Byly také nalezeny rozdíly mezi jednotlivými úrovněmi samospráv (hypotéza 3). Proměnné měřící míru generalizované důvěry či vnímání dopadů ekonomické krize se uplatňovaly při vysvětlování důvěry na dvou nejvyšších úrovních samosprávy. Naopak *spokojenost se životem* hrála roli v modelech důvěry především na úrovni obecních zastupitelstev. Z těchto příkladů je patrné, že občané nemají jasnou představu, jaké kompetence mají jednotlivé úrovně samosprávy a jak plní svoji úlohu.

Také vliv kontextuálních proměnných je zřejmý z již faktu, že různé proměnné se v jednotlivých krajích uplatňují různě (hypotéza 4). To samozřejmě vyplývá z odlišností obou krajů. Ústecký kraj je vysoce urbanizovaný, s vysokou nezaměstnaností a sociálními problémy. Naproti tomu v Kraji Vysočina žije 42,5 % obyvatel v malých obcích do 2 tisíc obyvatel (v Ústeckém kraji 17 %) a dopady ekonomické krize v něm nebyly zdaleka tak výrazné. Zároveň ve všech modelech zůstává poměrně vysoké procento variance nevysvětlené. Je možné, že značná část této nevysvětlené variance by se dala přičíst na vrub odlišnostem mezi těmito dvěma regiony, které však nešlo zachytit v našich modelech. Jak ukázaly výzkumy Čermáka, Stachové a Patočkové (2011), Kraj Vysočina má významně vyšší hladinu sociálního kapitálu ve srovnání s Ústeckým krajem, tato hladina je však do jisté míry ovlivněna právě odlišnostmi sídelní struktury v obou krajích.

Druhým kontextuálním faktorem, jenž ovlivňuje míru důvěry v politické instituce, jsou rozdíly ve velikosti obcí, kde respondenti žijí (hypotéza 5). Zejména na obecní úrovni je tento faktor velmi důležitý, v malých obcích, kde mají lidé ke svému zastupitelstvu zpravidla blíže, také více důvěřují. Podobný princip se uplatnil také na krajské úrovni v Ústeckém kraji, kde lidé ze sídelního města krajského zastupitelstva mu důvěřovali významně více, je možné, že také zde se uplatnil faktor prostorové blízkosti.[65]

Z provedených analýz krom závěrů vyplývajících z testovaných hypotéz vyplynulo, že v některých případech, zejména v otázkách spojených s pravomocemi jednotlivých politických institucí nemají lidé zcela jasno, jaké jsou jejich zákonem dané pravomoci, co mohou a co nemohou ve veřejném dění ovlivnit. Tímto směrem by se měla ubírat zejména prezentace činnosti krajských zastupitelstev, o kterých, jak potvrzují i jiné výzkumy mají lidé často zkreslené představy či neví o jejich úloze v systému víceúrovňového vládnutí.

[65] Např. podle Josepha S. Nye (1997) je důležité, jak vzdáleni se cítí lidé od vlády, výzkumy v USA podle něj ukazují, že lidé jsou výrazně spokojenější s vládami, od kterých se necítí tak vzdáleni, tedy s vládami lokálními a vládami jednotlivých států v USA. Občané jsou ochotnější tolerovat chyby těchto vlád, protože jejich představitelé jsou jim bližší („lidé jako my“).

7. Závěr

Předmětem předložené práce bylo studium působení faktorů, které ovlivňují či souvisí s důvěrou ve zvolené politické instituce České republiky - vládu, Poslaneckou sněmovnu a Senát Parlamentu České republiky, krajská zastupitelstva a obecní zastupitelstva. Pro uvedené analýzy byly využity dostupné datové zdroje, které nebyly primárně shromážděny za účelem analýz důvěry v politické instituce, přesto nám umožnily analyzovat řadu aspektů souvisejících s důvěrou v politické instituce. Jednalo se zejména o faktory, které ovlivňují úroveň důvěry ve společnosti, jak na úrovni celku, tak jednotlivce. Dále dostupné datové zdroje dovolily zkoumat vývoj důvěry v čase a jeho periodicitu, či rozdíly v důvěře různým politickým institucím a v neposlední řadě také regionální odlišnosti v úrovni důvěry nebo vliv prostředí, v němž občané žijí, na důvěru v politické instituce.

V kapitole 3 jsme se soustředili především na zodpovězení otázky, jak ovlivňovaly vybrané determinanty míru důvěry v politické instituce na individuální úrovni. Jako teoretický rámec pro zkoumání determinantů důvěry v této, stejně jako v kapitole 6, využit model celoživotního učení amerických výzkumníků Williama Mishlera a Richarda Rose (viz. Mishler, Rose 2001), spojující socio-kulturní přístupy, kladoucí důraz na socializaci jedince v raném věku, a institucionální přístupy, zaměřující se na institucionální performanci. Cílem bylo identifikovat míru uplatnění determinantů spojených jak se socio-kulturním, tak institucionálním přístupem. Na základě regresních modelů důvěry jsme došli k závěru, že byla potvrzena souvislost institucionální důvěry s výkonem institucí a v menší míře se potvrdila také souvislost důvěry s některými proměnnými reprezentujícími socio-kulturní zázemí. Z výše uvedených analýz vyplynulo, že důvěra je bezpochyby odrazem fungování zkoumaných institucí, či spíše toho, jak ho subjektivně vnímají individua, a částečně také kulturního zázemí jedince a jeho postavení v sociální struktuře. Dále jsme v regresních modelech kapitoly 3 odhalili, že do určité míry souvisí s důvěrou kontext prostředí, které na jedince působí jak v rané fázi jejich socializace, tak později během celého jejich života, nelze pominout ani prostředí, kde jsme vyrůstali, ani prostředí, kde žijeme nyní.

Vliv institucionální performance byl potvrzen v kapitole 3 nejen regresními modely, ale také dvěma poznatky vyplývajícími z porovnání časových řad důvěry v různé politické instituce. Z analýz časových řad je zřejmé, že míra důvěry v politické instituce se mění v čase, a také že vývoj hladin důvěry v jednotlivé politické instituce v čase není synchronní mezi institucemi na různých úrovních samosprávy (národní, regionální a lokální) a občas ani mezi institucemi působícími na stejné úrovni (národní). Lze tedy předpokládat, že časové řady důvěry se vyvíjejí v souvislosti s aktuálním

politickým vývojem a činy aktérů zastupujících jednotlivé instituce. Jelikož instituce na různých úrovních reprezentují různí aktéři a působí různým způsobem, časové řady důvěry se vyvíjejí odlišně.

Informace, jež jsme se dozvěděli o vývoji důvěry v čase v kapitole 3, se omezovaly pouze na popis časových řad a jejich vzájemnou korelaci. Proto jsme se vývoji důvěry zachycenému v časových řadách věnovali v kapitolách 4 a 5 podrobněji. V uvedených kapitolách jsme se pokusili odpovědět na otázky, zda lze u vývoje institucionální důvěry v čase identifikovat nějaké pravidelnosti a také, co můžeme říci o uplatňování efektu vítěze při vysvětlování míry důvěry ve vládu, Poslaneckou sněmovnu, Senát (všechny kapitola 4) a krajská zastupitelstva (kapitola 5).

Deskriptivní analýza vývoje důvěry v politické instituce v čase v kapitole 4 nám odhalila, že existují významné korelace mezi vývojem časových řad míry důvěry ve vládu, Poslaneckou sněmovnu a Senát v letech 1997 až 2009. Podařilo se identifikovat etapy či sekvence ve vývoji důvěry v čase, jež souvisely s funkčními obdobími jednotlivých vlád. Uvedené trendy v rámci jednotlivých etap (funkčních období vlád) byly u všech zkoumaných institucí, s výjimkou funkčních období úřednických vlád, vždy shodné a stejný trend bylo možno pozorovat i u spokojenosti s politickou situací. Výrazně vyšší rozdíl v míře důvěry mezi vládou a zbylými dvěma ústavními institucemi a odlišný vývoj důvěry ve vládu v čase ve funkčních obdobích úřednických vlád můžeme spojovat s relativně nízkou spokojeností s politickou situací, která se odvíjela od politiky nejsilnějších stran v Poslanecké sněmovně a nesouvisela s důvěrou v úřednické vlády. Naopak tato nízká spokojenost pravděpodobně ovlivňovala míru důvěry v obě komory parlamentu.

Na deskriptivní analýzu navázaly statistické analýzy, v nichž byla testována souvislost mezí důvěrou v ústavní instituce a volebními preferencemi občanů. Cílem bylo zjistit, zda se tato souvislost mění v čase, podle toho, jak se mění míra důvěry ve zkoumané instituce. Proto byla vytvořena řada regresních modelů, s jejichž pomocí byla tato souvislost testována. Modely byly spočteny pro různé okamžiky v čase, kdy byla míra důvěry buď vysoká, nebo naopak nízká, zvlášť pro každé funkční období vlád.

Výsledky modelování ukázaly, že vláda měla vždy, s výjimkou vlád úřednických, větší šanci na důvěru od voličů, kteří by v případných volbách do Poslanecké sněmovny volili stranu, která byla nejsilněji zastoupena v aktuální vládě. Potenciální voliči nejsilnější strany ve vládě vždy měli větší šanci důvěřovat vládě oproti voličům nejsilnější opoziční strany (tzv. efekt vítěze). Toto pravidlo platilo bez ohledu na celkovou míru důvěry ve vládu. S klesající důvěrou ve vládu klesal pouze podíl občanů, kteří by volili nejsilnější stranu v ní zastoupenou v případných volbách do Poslanecké sněmovny.

U důvěry v Poslaneckou sněmovnu se již vliv volebních preferencí neprojevoval příliš silně, ale přesto byl v části modelů identifikován. Nabízí se dvě vzájemně se doplňující vysvětlení, proč se projevoval pouze slabě. Předně je třeba si uvědomit, že rozdíl v zastoupení mezi oběma nejsilnějšími stranami v Poslanecké sněmovně nebyl nikdy příliš velký a žádná z nich nikdy neměla většinu ve sněmovně a musely se při hlasování spoléhat na spolupráci dalších stran v ní zastoupených. Výsledky také naznačují, že voliči velice přesně vnímali rozdíl mezi vládou a Poslaneckou sněmovnou v jejich pravomocích.

Objasnění rozdílu mezi voliči dvou nejsilnějších stran v míře důvěry v Senát bylo velmi obtížné. Ve vypočtených modelech platilo, že voliči aktuálně preferující ČSSD neměli v žádném ze sledovaných výzkumů větší šanci na důvěru, než voliči ODS. Naopak, voliči ODS měli větší šanci důvěřovat ve srovnání s voliči ČSSD ve všech modelech, počínaje květnem 2005. Nabízí se vysvětlení, že volební preference jsou preferencemi pro volby do Poslanecké sněmovny, kdežto Senát je především institucí, do které volíme osobnosti, a na jejich stranické příslušnosti tolik nesejde. Nebo voličům příliš nezáleží na samotném Senátu, neboť tato instituce se obecně netěší jejich zájmu. Je možné také doplňující vysvětlení, které se vztahuje k období 2004 až 2009. Poukazuje na skutečnost, že od senátních voleb 2004 až do roku 2009 byla ODS přesvědčivě nejsilněji zastoupenou stranou v Senátu. Zmiňovaný trend vyšší důvěry voličů ODS byl možná také umocněn vzrůstajícím uznáním Senátu, pokud toto uznání budeme měřit mírou důvěry v něj. Od října 2006 měl Senát nepřetržitě, až do konce sledovaného období, vyšší míru důvěry než Poslanecká sněmovna.

V kapitole 5, která byla z hlediska provedených analýz obdobou kapitoly předchozí, ale zaměřovala se tentokrát na krajská zastupitelstva, jsme pomocí deskriptivních analýz vývoje důvěry v krajská zastupitelstva odhalili, že vývoj důvěry v čase v letech 2001 až 2010 příliš nesouvisí s vývojem důvěry ve vládu a s vývojem důvěry v Poslaneckou sněmovnu koreluje významně až od roku 2006. Souvislost s mírou důvěry ve vládu v čase je pravděpodobně také omezena skutečností, že s výjimkou krátkého dvouletého období byla v čele vlády vždy jiná politická strana než strana, která současně ovládala většinu krajských zastupitelstev. O vývoji míry důvěry v krajská zastupitelstva můžeme říci, že kopíruje trendy vývoje míry důvěry v Poslaneckou sněmovnu, ale hladina důvěry je u krajských zastupitelstev výrazně výše. Hladina důvěry v krajská zastupitelstva může tedy souviset s postoji společnosti k politickým institucím obecně (především Poslanecké sněmovně), přesto se hladina důvěry v krajská zastupitelstva udržuje na relativně vysoké úrovni.

Při rozdělení časových řad na kratší úseky podle jednotlivých funkčních období krajských zastupitelstev či funkčních období vlád ČR a jejich vzájemným kombinováním je možné vysledovat určité trendy. Prvním trendem byl růst míry důvěry v krajská zastupitelstva v období 2000-2006. Po

zbytek sledovaného období (2006-2010) docházelo k mírnému poklesu míry důvěry. Vzestup v prvém období můžeme spojovat s etablováním krajských zastupitelstev jakožto nové politické instituce. Z provedených analýz pro období 2006-2010 lze vyčíst, že uvedený trend poklesu byl relativně mírný v letech 2006-2008 a strmější v letech 2008-2010, kdy ho lze spojovat s všeobecným poklesem spokojenosti s politickou situací a poklesem míry důvěry v Poslaneckou sněmovnu a Senát. Jedná se o období vládní krize, kdy byla ve sněmovně vyjádřena nedůvěra vláda Mirka Topolánka z ODS a následně nastoupila úřednická vláda Jana Fischera.

V regresních modelech jsme poté testovali souvislost mezi aktuálními volebními preferencemi občanů a důvěrou v krajská zastupitelstva. Tyto modely byly spočteny pro různé okamžiky v čase, kdy míra důvěry dosahovala svých minimálních či maximálních hodnot v rámci jednotlivých volebních období krajských zastupitelstev. Pomocí modelů byla, mimo jiné, odhalena přímá úměra mezi mírou důvěry v krajská zastupitelstva a spokojeností s politickou situací. Spokojenost s politickou situací ukazuje na skutečnost, že evaluace aktuální politické situace ovlivňuje důvěru nejen na národní, ale také na regionální úrovni. Důvěru v krajská zastupitelstva významně ovlivňovala také evaluace vlastní ekonomické situace, není ovšem jasné, zdali občané vinili za svoji za svoji ekonomickou situaci přímo krajská zastupitelstva, či zda svoji nespokojenost s politikou vlády či jednáním Poslanecké sněmovny přenášeli také na ně. Vliv volebních preferencí nebyl tak významný jako v modelech vysvětlujících důvěru institucím na národní úrovni. Zdá se, že aktuální složení krajských zastupitelstev příliš nereflektovali voliči ČSSD či ODS ve smyslu efektu vítěze. Na druhou stranu voliči všech ostatních stran vykazovali signifikantně nižší míru důvěry v krajská zastupitelstva, než voliči obou nejsilnějších stran, je možné tedy mluvit spíše o efektu poraženého.

Determinanty důvěry v Poslaneckou sněmovnu, krajská a obecní zastupitelstva v Kraji Vysočina a Ústeckém kraji byly analyzovány v kapitole 6. Pomocí regresních modelů důvěry jsme odhalili, že na všech zkoumaných úrovních samosprávy se uplatňují jak faktory související se socializací respondentů a kulturním prostředí, v němž vyrůstali; tak faktory související s institucionální performancí. Byly také nalezeny rozdíly mezi jednotlivými úrovněmi samospráv. Tyto závěry potvrzují zjištění učiněné v kapitole 3, kde jsme však analyzovali data za celou ČR. Co však odlišovalo náplň této kapitolu od kapitoly 3, byla možnost analyzovat vliv kontextu na úrovni dvou krajů, za něž jsme měli k dispozici datové zdroje. Vliv kontextu kraje byl prokázán na všech úrovních samosprávy, neboť různé proměnné se ve vypočtených modelech uplatňovaly v každém kraji odlišným způsobem. Kromě vlivu krajů, byl prokázán také vliv velikosti obcí, kde respondenti žili. Zejména při vysvětlování důvěry v obecní zastupitelstva byl vliv velikosti obce velmi důležitý, v malých obcích, kde mají lidé ke svému zastupitelstvu zpravidla blíže, také více důvěřují. Podobný princip se uplatnil

také na krajské úrovni v Ústeckém kraji, kde lidé ze sídelního města krajského zastupitelstva mu důvěřovali významně více, a je proto možné, že také zde se uplatnil faktor prostorové blízkosti mezi bydlištěm respondentů a sídlem hodnocené instituce.

V předložené práci byly zkoumány determinanty důvěry v pět odlišných politických institucí, jak determinanty důvěry, tak vývoj důvěry ve sledované instituce v čase. Nakonec ve stručnosti shrneme nejdůležitější výsledky týkající se jednotlivých institucí.

Úroveň důvěry ve vládu podléhala během sledovaného období (2001-2010) největším výkyvům. Pohybovala se mezi 13 a 73 % (průměr 38,7 %). Byla ovlivňována především spokojeností s politickou situací a velmi úzce souvisela se stranickými preferencemi potenciálních voličů a subjektivním vnímáním životní úrovně domácnosti, tedy proměnnými souvisejícími s institucionální performancí. Determinanty socio-kulturní se uplatňovaly ve výrazně menší míře. Velmi podstatný byl také vliv fáze funkčních období vlád na vývoj míry důvěry ve vládu v čase. Na počátku po jmenování vlády byla obvykle míra důvěry ve vládu nejvyšší a s postupem času klesala. Toto obecné pravidlo neplatilo pro funkční období úřednických vlád, kdy se důvěra ve vládu neměnila, a pro druhé období vlády Miloše Zemana a pro vládu Jiřího Paroubka, kdy byl zjištěn trend zvyšující se důvěry.

Institucionální faktory vysvětlovaly velmi dobře také úroveň důvěry v Poslaneckou sněmovnu. Také v tomto případě se uplatňoval významně vliv institucionálních faktorů a méně vliv faktorů socio-kulturních. Nejvýraznější byl vliv spokojenosti s politickou situací a také stranických preferencí, i když ne v tak výrazné míře, jako u vlády, spolu se subjektivním vnímáním životní úrovně domácnosti. Také při vysvětlení míry důvěry v Senát se nejvýrazněji uplatnily proměnné spokojenost s politickou situací a stranické preference ukazující na vliv institucionální performance. Vliv ostatních proměnných byl méně výrazný či závisel na datu realizace dotazníkového šetření. Při analýze vývoje důvěry v čase se ukázalo, že vývoj míry důvěry v Poslaneckou sněmovnu i Senát v čase sledoval ve všech funkčních obdobích vlád České republiky stejný trend, který byl vždy shodný také s vývojem spokojenosti s politickou situací. Poslanecká sněmovna a Senát jsou zároveň dlouhodobě institucemi s nejnižší mírou důvěry, která se v období 2001 až 2010 pohybovala mezi 14 a 40 %, s průměrem u Poslanecké sněmovny 24,6 % a v případě Senátu 23,4 %.

Naproti tomu míra důvěry v krajská zastupitelstva dosahovala v čase vyšších hodnot - od 19 % do 50 % s průměrem 40,8 %. Podobně jako u předešlých institucí se nejvýznamnějšími determinantami důvěry ukázaly proměnné spokojenost s politickou situací, stranické preference a také subjektivní životní úroveň domácnosti. Důvěra v krajská zastupitelstva měla v letech 2001 až 2006 stoupající

trend v souvislosti s etablováním této nové politické instituce a od roku 2006 se podobal svým vývojem časovým řadám důvěry v Poslaneckou sněmovnu či časové řadě míry spokojenosti s politickou situací.

Míra důvěry v obecní zastupitelstva již od počátku období (únor 2003), v němž jsou data o důvěře v obecní zastupitelstva sbírána, vykazovala nejvyšší hodnoty ze všech sledovaných politických institucí. Pohybovala se v letech 2003 až 2010 mezi 54 % a 67 % s průměrem 61,6 %. Při pokusu o identifikaci determinant důvěry se analýza na této úrovni ukázala jako nejobtížnější. Nejednalo se totiž o důvěru v jednu instituci, ale celou řadu obecních zastupitelstev. Případné protichůdné vlivy, zejména ty, jež souvisely s institucionální performancí jednotlivých obecních zastupitelstev, se navzájem do určité míry vyrušily. Proto také se v modelech důvěry na lokální úrovni častěji významně uplatňovaly jak determinanty spojené se socio-kulturními přístupy (pohlaví, spokojenost se životem), tak s institucionálními přístupy (spokojenost s politickou situací či subjektivní životní úroveň domácnosti). Výrazná také byla nepřímo úměrná souvislost mezi mírou důvěry a velikostí obce.

Za nejvýznamnější zjištění můžeme pokládat skutečnost, že s výjimkou obecních zastupitelstev je míra důvěry v politické instituce determinována především faktory souvisejícími s institucionální performancí, které se týkají politické situace či ekonomické situace jednotlivců i celého státu, a také se stranickými preferencemi. U stranických preferencí byla zjištěna existence tzv. efektu vítěze u všech institucí, lidé více důvěřují instituci, ve které je významně zastoupena strana, jíž preferují. V případě krajských a obecních zastupitelstev jim méně důvěřují ti, jimiž preferovaná strana nehraje výraznou roli v politice na národní či krajské úrovni. Ovlivnění měr důvěry na všech úrovních rozložením sil mezi stranami ve vládě, potažmo v Poslanecké sněmovně ukazuje také na potvrzení teze o volbách druhého řádu (Reif, Schmitt 1980; Havlík, Hoskovec 2009). U důvěry v obecní zastupitelstva hraje nezanedbatelnou roli také prostorová blízkost: obecním zastupitelstvům důvěřují více lidé v malých obcích, kde zkušenost s politiky zprostředkovaná médií může být nahrazena osobní znalostí. Závěry vyplývající z této práce potvrzují, že v České republice platí podobné souvislosti mezi důvěrou v politické instituce a institucionálními faktory či částečně socio-kulturními jako v dalších postkomunistických zemích (Mishler, Rose 2001; Lühiste 2006).

Za hlavní přínos předložené práce lze označit skutečnost, že nezkoumala politické instituce jako jeden celek, ale identifikovala determinanty důvěry v politické instituce na národní, regionální i lokální úrovni, což není rozšířený přístup. Dalším významným přínosem byla identifikace periodických úseků v čase odpovídajících funkčním obdobím vlád, během nichž docházelo ve většině

případů k obdobnému vývoji. Na druhou stranu se nepodařilo dopodrobna vysvětlit souvislosti poltické a generalizované důvěry, i když některé datové zdroje umožnily tento vztah analyzovat.

Důvěra v politické instituce by si jistě zasloužila podrobnější analýzy, neboť jak říká Jane Mansbridge (1997): „Společnost s nízkou mírou ochoty chovat se podle zákonů nemůže uspět v soutěži se spontánně kooperujícími společnostmi, protože jsou nuceny utrácet více ze svých kolektivních zdrojů na kontrolu a sankcionování.“ A to je připomínka více než trefná vzhledem k aktuální politické situace v České republice. Proto autor této práce hodlá pokračovat v dalších analýzách institucionální důvěry, avšak již ne ze sekundárně analyzovaných zdrojů dat, nýbrž z dat cíleně sebraných pro tyto analýzy, pokud se mu podaří zajistit financování podobných výzkumů.

Literatura:

Abramson, Paul R. 1983. *Political Attitudes in America: Formation and Change.* San Francisco: W. H. Freeman.

Agnew, John. 1996. "Mapping politics: how context counts in electoral geography." *Political Geography* 15.2: 129-146.

Alford, John R. 2001. "We're All in This Together: The Decline of Trust in Government, 1958–1996." Pp. 28-46 in John Hibbing, Elizabeth Theiss-Morse (eds.). *What Is it About Government that Americans Dislike?* New York: Cambridge University Press.

Almond, Gabriel A., Sidney Verba. 1963. *The Civic Culture*. Princeton: Princeton University Press.

Anderson, Christopher J., Christine A. Guillory. 1997. „Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems". *The American Political Science Review* , Vol. 91, No. 1: 66-81.

Anderson, Christopher J., Andrew J. LoTempio. 2002. "Winning, losing and political trust in America." *British Journal of Political Science* 32.2: 335-352.

Anderson, Christopher J., Yuliya V. Tverdova. 2001. "Winners, losers, and attitudes about government in contemporary democracies." International Political Science Review 22.4: 321-338.

Anderson, Christopher J., Yuliya V. Tverdova. 2003. „Corruption, political allegiances, and attitudes toward government in contemporary democracies." *American Journal of Political Science* 47.1: 91-109.

Bean, Clive. 2001. „Party Politics, Political Leaders and Trust in Government in Australia." *Political Science*. Vol. 53, No. 1: 17-27.

Blackburn, Simon. 1998. „Trust, cooperation, and human psychology." Pp. 28-45 in V. Valerie A. Braithwaite, Margaret Levi (eds.). *Trust and governance*. Vol. 1. Russell Sage Foundation.

Brehm, John, and Wendy Rahn. "Individual level evidence for the causes and consequences of social capital." *American journal of political science* (1997): 999-1023.

Brennan, Geoffrey. 1998. "Democratic trust: A rational choice theory view." *Trust and governance*: 197-217.

Bowler, Shaun, Jeffrey A. Karp. 2004. „Politicians, Scandals, and Trust in Government". In *Political Behavior*. Vol. 26, No. 3: 271-287.

Campbell, William Ross. 2004. „The source of Institutional Trust in east and West Germany: Civic Culture or economic performance?" *German Politics 13* (3): 401-418.

Citrin, Jack. 1974. "Comment: The political relevance of trust in government." *The American Political Science Review* 68.3: 973-988.

Citrin, Jack, Donald Philip Green. 1986. „Presidential Leader-ship and the Resurgence of Trust in Government.“ *British Journal of Political Science* 16 (October):431-53.

Cook, Timothy E., Paul Gronke. 2002. „Trust, distrust, confidence, lack of confidence: new evidence of public opinion toward government and institutions from 2002.“ In *Annual Meeting of the Southern Political Science Association, Savannah, GA*.

Cook, Timothy E., Paul Gronke. 2005. „The skeptical American: Revisiting the meanings of trust in government and confidence in institutions.“ *Journal of Politics* 67.3: 784-803.

Čermák, Daniel. 2010. „Vliv volebních preferencí na vývoj důvěry v ústavní instituce v čase.“ *Středoevropské politické studie /Central European Political Studies Review* 12 (2-3): 121-141.

Čermák, Daniel, Jana Stachová. 2010. „Zdroje institucionální důvěry v České republice.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 46 (5): 683-718.

Čermák, Daniel, Jana Stachová, Věra Patočková. 2011. „Individuální sociální kapitál v Kraji Vysočina a v Ústeckém kraji.“ Pp. 31-58 in Zdenka Vajdová (ed.). *Sociální kapitál a dopady ekonomické krize v regionech: Kraj Vysočina a Ústecký kraj.* Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Červenka, Jan. 2006a. *Veřejné mínění o Senátu* (online). Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 11.12.2006a (cit. 31.10.2008). Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100628s_pi61211.pdf>

Červenka, Jan. 2006b. „Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií.“ Pp. 139-153 in Daniel Kunštát (ed.). *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti.* Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Červenka, Jan, Jana Stachová. 2004. *Jaký by měl být člen krajského zastupitelstva? Vztah k vlastnímu kraji* (online). Praha : Centrum pro výzkum veřejného mínění, 15.11.2004 (cit. 31.10.2008). Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100628s_pi61211.pdf>

Dahl, Robert A. 1971. *Poliarchy: participation and opposition*. Vol. 54. Yale University Press.

Dahl, Robert Alan, Edward Rolfe Tufte. 1973. *Size and democracy*. Vol. 2. Stanford University Press.

Dalton, Russell J. „The social transformation of trust in government.“ *International Review of Sociology* 15.1 (2005): 133-154.

Das, T. K., and Bing-Sheng Teng. „The risk-based view of trust: A conceptual framework.“ *Journal of Business and Psychology* 19.1 (2004): 85-116.

Dekker, Paul, Ruud Koopmans, Andries Van den Broek. 1997. „Voluntary associations, social movements and individual political behaviour in Western Europe.“ P. 220-239 in Jan W. van Deth (ed.) *Private groups and public life: Social participation, voluntary associations and political involvement in representative democracies.* London: Routledge.

Denemark, David, and Campbell Sharman. „Political Efficacy, Involvement and Trust-Testing for Regional Political-Culture in Australia.“ *Australian Journal of Political Science* 29 (1994): 81-102.

Denters Bas, Gabriel Oscar, Torcal Mariano. 2007. „Political Confidence in Representative Democracies.“ Pp. 66-87 in van Deth Jan, Ramon Montero José, Westholm Anders (eds.). *Citizenship and Involvement in European Democracies. A Comparative Analysis.* London: Routledge.

Dressler, Wanda. 2004. „Trust in Building Multicultural Democratic Societis: Estonia, Moldova, and Kazakhstan.“ Pp. 109-132 in Ivana Marková (ed.). *Trust and Democratic Transition in Post-Communist Europe.* Oxford: Oxford University Press.

Dunn, John. 2004. „The Aftermath of Communism and Vicissitudes of Public Trust.“ Pp. 195-210 in Ivana Marková (ed.). Trust and Democratic Transition in Post-Communist Europe. Oxford: Oxford University Press.

Finifter, Ada W. 1970. "Dimensions of political alienation." *The American political science review* 64.2: 389-410.

Fiorina, Morris P. 1978. „Economic Retrospective Voting in American National Elections: A Micro-Analysis“. *American Journal of Political Science*, Vol. 22, No. 2 (May, 1978): 426-443.

Gerring, John, Strom C. Thacker. 2004. „Political Institutions and Corruption: The Role of Unitarism and Parliamentarism“. *British Journal of Political Science* , Vol. 34, No. 2 (Apr., 2004): 295-330.

Gibson, James L. 2001. „Social Networks, Civil Society, and the Prospects for Consolidating Russian's Democratic Transition.“ *American Joumal of Political Science* 45 (1): 51-69

Giles, Michael W., Marilyn K. Dantico. „Political Participation and Neighborhood Social Context Revisited.“ *American Journal of Political Science* , Vol. 26, No. 1 (Feb., 1982): 144-150.

Granovetter, Mark S. 1973. "The strength of weak ties." *American journal of sociology* 78(6): 1360-1380.

Grosskopf, Anke. 2008. „Explaining the democratic trust conudrum: the source of institutional trust in the reunited Germany.“ *International Social Science Review* 83 (1-2): 3-26.

Hardin, Russell. 1998. *Trust in Government*. Pp. 9-27 in V. Valerie A. Braithwaite, Margaret Levi (eds.). *Trust and governance*. Vol. 1. Russell Sage Foundation.

Havlík Vlastimil, Libor Hoskovec. 2009. „Krajské volby v České republice v kontextu konceptu voleb druhého řádu. Analýza vybraných aspektů voleb do krajských zastupitelstev v letech 2000–2008.“ *European Electoral Studies* 4(1): 22-47.

Horáková, Naděžda. 2005. *Důvěra k ústavním institucím a spokojenost s politickou situací* (online). Praha : Centrum pro výzkum veřejného mínění, 11.04.2005 (cit. 31.10.2013). Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3196/f3/100466s_pi50411.pdf >.

Horáková, Naděžda, Jana Stachová. 2004. *Krajské samosprávy očima veřejnosti* (online). Praha : Centrum pro výzkum veřejného mínění, 14.11.2004 (cit. 13.11.2009). Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100412s_pi41115a.pdf>.

Hudson, John. 2006. „Institutional Trust and Subjective Well-beeing across the EU.“ *KYKLOS International Review for Social Science 59* (1): 43–62.

Chanley, Virginia A., Thomas J. Rudolph, Wendy M. Rahn. 2000. „The origins and consequences of public trust in government: A time series analysis.“ *Public Opinion Quarterly* 64.3: 239-256.

Inglehart, Ronald. 1997. „Postmaterialist Values and the Erosion of Institutional Authority.“ In Nye Jr, Joseph S., Philip D. Zelikow, David C. King (eds.). *Why people donat trust government*. Harvard University Press: 218-236.

Inglehart, Ronald, Christian Welzel. 2005. *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge University Press.

Keele, Luke. 2007. „Social capital and the dynamics of trust in government.“ *American Journal of Political Science* 51.2: 241-254.

Key, V. O., Jr. 1966. *The Responsible Electorate*. New York: Vintage.

Kinder, Donald R., D. Roderick Kiewiet. 1979. „Economic Discontent and Political Behavior: The Role of Personal Grievances and Collective Economic Judgments in Congressional Voting.“ *American Journal of Political Science* , Vol. 23, No. 3 (Aug., 1979): 495-527.

Kostelecký, Tomáš. 2005. „Model predikce výsledků voleb – alternativní přístup k odhadům volebních výsledků ve volebních obvodech.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 41 (1): 79-102.

Kostelecký, Tomáš, Daniel Čermák. 2004. „Vliv teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 40 (4): 469-488.

Kunštát, Daniel. 2002a. *Stranické preference těsně před volbami 2002* (online). Praha : Centrum pro výzkum veřejného mínění, 27.06.2002 (cit. 20.08.2010). Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100081s_pv20627.pdf>.

Kunštát, Daniel. 2002b. *Důvěra k ústavním institucím* (online). Praha : Centrum pro výzkum veřejného mínění, 20.12.2002 (cit. 31.10.2008). Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100149s_pi21220.doc>.

Kunštát, Daniel. 2006. „Stranická identifikace českých voličů.“ Pp. 139-153 in Daniel Kunštát (ed.) *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti.* Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Kunštát, Daniel. 2007. „Sociální a demografický profil voličského zázemí českých politických stran.“ *Naše společnost* 5 (1): 14-23.

Kunštát, Daniel. 2009. *Názory veřejnosti na pád vlády M. Topolánka* (online). Praha : Centrum pro výzkum veřejného mínění, 15.5.2009 (cit. 20. 08. 2010). Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100910s_pi90515.pdf>.

Lenard, Patti Tamara. 2008. „Trust your compatriots, but count your change: the roles of trust, mistrust and distrust in democracy.“ *Political Studies* 56.2: 312-332.

Letki, Natalia. 2004. „Socialization for participation? Trust, membership, and democratization in East-Central Europe.“ *Political Research Quarterly* 57.4: 665-679.

Levi, Margaret. 1996. „Social and Unsocial Capital: A Review Essay of Robert Putnam's Making Democracy Work.“ *Politics & Society* 24:45-55.

Levi, Margaret, Audrey Sacks, Tom Tyler. 2009. „Conceptualizing legitimacy, measuring legitimating beliefs.“ *American Behavioral Scientist* 53.3 (2009): 354-375.

Lewis-Beck, Michael S. 1983. „Economics and the French Voter: A Microanalysis.“ *The Public Opinion Quarterly* , Vol. 47, No. 3 (Autumn, 1983): 347-360.

Lewis-Beck, Michael S. 1986. „Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany, Italy.“ *American Journal of Political Science* , Vol. 30, No. 2 (May): 315-346.

Lewis-Beck, Michael S. 1988. „Economics and the American Voter: Past, Present, Future“. *Political Behavior* , Vol. 10, No. 1: 5-21.

Lewis-Beck, Michael S., Richard Nadeau 2000. „French electoral institutions and the economic vote“. *Electoral Studies*, Volume 19, Issues 2–3, June 2000: 171-182.

Linek, Lukáš. 2010. *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky.* Praha: Sociologické nakladatelství.

Linz, Juan J. 1990. „The Perils of Presidentialism“. *Journal of Democracy*, 1 (1990), 51-69.

Lipset, Seymour Martin, William Schneider. 1987. *The Confidence Gap: Business, Labor, and Government in the Public Mind*. Rev. ed. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Locke, Richard M (2001). *Building trust*. Paper presented at the Annual Meetings of the American Political Science Association.

Lühiste, Kadri. 2006. „Explaining trust in political institutions: Some illustrations from the Baltic states.“ *Communist and Post-Communist Studies* 39: 475-496.

Luhmann, Niklas. 2000. „Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives.“ Pp. 94-107 in Gambetta, Diego (ed.). *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations.* Electronic edition, Department of Sociology, University of Oxford, chapter 6, <http://www.sociology.ox.ac.uk/papers/luhmann94-107.pdf>.

Lyons, Pat. 2013. „Impact of Salience on Differential Trust across Political Institutions in the Czech Republic.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 3 (2013): 347-374.

Macek, Petr, Marková, Ivana. 2004. „Trust and Distrust in Old and New Democracies.“ Pp. 173-194 in Ivana Marková (ed.). Trust and Democratic Transition in Post-Communist Europe. Oxford: Oxford University Press.

Magalhães, Pedro C. 2006. „Confidence in parliaments: performance, representation and accountability." Pp. 190-214 in Torcal, Mariano, José Ramón Montero. *Political disaffection in contemporary democracies: social capital, institutions and politics*. Psychology Press.

Mansbridge, Jane. 1997. „Social and Cultural Causes of Dissatsfaction with U. S. Government.“ Pp. 133-153 in Nye Jr, Joseph S., Philip D. Zelikow, David C. King, eds. 1997. *Why people don't trust government*. Harvard University Press.

Mead, George Herbert. 1970. *Mind, self and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: Phoenix Books.

Miller, Arthur H. 1974. „Political Issues and Trust in Government: 1964–1970.“ *American Political Science Review* 68(3): 951-972.

Miller, Arthur H., Ola Listhaug. 1984. "Economic effects on the vote in Norway." *Political Behavior* 6.4: 301-319.

Miller, Arthur H., Ola Listhaug. 1990. „Political Parties and Confidence in Government: A Comparison of Norway, Sweden and the United States.“ *British Journal of Political Science*, Vol. 20, No. 3 (July): 357-386.

Mishler, William, Richard Rose. 1997. „Trust, distrust and skepticism: Popular evaluations of civil and political institutions in post-communist societies.“ *Journal of Politics* 59 (1997): 418-451.

Mishler, William, Richard Rose. 2001. „What are the origins of political trust?“ *Comparative Political Studies* 34(1): 30-62.

Morris, S. D., J. L. Klesner. 2010. „Corruption and Trust: Theoretical Considerations and Evidence From Mexico.“ *Comparative Political Studies*, *43*(10): 1258–1285.

Mueller, Georg P. 2009. „Trust and Life Satisfaction in Eastern and Western Europe". Pp. 161–176 in Valerie Møller, Denis Huschka (ed.). *Quality of Life and the Millennium Challenge, Social Indicators Research Series.* Springer Netherlands.

Newton, Kenneth. 2007. „Social and Political Trust.” Pp. 342-361 in Russell Dalton and Hans-Dieter Klingemann (eds.). *The Oxford Handbook of Political Behaviour*, Oxford: Oxford University Press.

Newton, Kenneth, Pippa Norris. 1999. „Confidence in Public Institutions: Faith, Culture or Performance?“ American Political Science Association Annual Meeting Atlanta 2-5 September 1999. Panel on *What's Troubling the Trilateral Democracies?*

Newton, Kenneth, Pippa Norris. 2000. „Confidence in public institutions: Faith, culture or performance?“ Pp. 52–73 in S. J. Pharr, R. D. Putnam (Eds.), *Disaffected democracies: What's troubling the trilateral countries?*. Princeton: Princeton University Press.

Norris, Pippa. 1999. „Institutional Explanations for Political Support“. Pp. 217-235 in Norris, Pippa (ed.). *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance.* Oxford University Press.

Norris, Pippa. 2011. *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited.* New York: Cambridge University Press.

Norušis, Marija J. 2004. *SPSS 13.0 Advanced Statistical Procedures Companion*. New Jersey: Prentice Hall.

Nye, Joseph S. 1997. "Introduction: The decline of confidence in government". Pp. 1-18 in Nye Jr, Joseph S., Philip D. Zelikow, David C. King, eds. 1997. *Why people don't trust government*. Harvard University Press.

Nye Jr, Joseph S., Philip D. Zelikow, David C. King, eds. 1997. *Why people don't trust government*. Harvard University Press.

Pacek, Alexander C., Benjamin Radcliff. 1999. „Economics and the Left Party Vote in Scandinavia: A Cross-National Analysis“. *Scandinavian Political Studies* 22 (4): 295–306.

Putnam, Robert D. et al. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Putnam, Robert D. 1995. "Bowling Alone: America's Declining Social Capital." *Journal of Democracy* 6(1): 65-78.

Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* New York: Simon and Schuster.

Rakušanová, Petra, Blanka Řeháková. 2006. *Participace, demokracie a občanství v evropském kontextu*, Sociologické studie/Sociological Studies. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Reif, Karlheinz, Hermann Schmitt. 1980. „Nine Second-Order National Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results.“ *European Journal of Political Research* 8 (3–4): 3-44.

Richey, Sean. 2010. „The Impact of Corruption on Social Trust.“ *American Politics Research*. Vol. 38, No. 4: 676-691.

Rimarčík, Marián. 2007. *Štatistika pre prax*. Vydáno vlastním nákladem.

Rogers, Jonathan, and Marcelo Tyszler. 2012. *Information and Economic Voting*. Florida State University, 2012 (cit. 16.11.2013). Dostupné z: <http://cess.nyu.edu/policon2012/wp-content/uploads/2012/02/Rogers_Tyszler.pdf>.

Rothstein, Bo. 2003. „Social capital, economic growth and quality of government: The causal mechanism.“ *New Political Economy*, 8 (1): 49–71.

Rothstein, Bo. 2004. „Social Trust and Honesty in Government: A Causal Mechanisms Approach.“ Pp. 13-30 in: János Kornai, Bo Rothstein, Susan Rose-Ackerman (eds.). *Creating Social Trust in Post-Socialist Transition.* New York, Palgrave Macmillan.

Ryšavý, Dan. 1999. „Důvěra. Bludný kruh či světlé zítřky?“ *Sociální studia* 4 (1999): 115.

Ryšavý, Dan. 2001. „Obraz porevoluční/postkomunistické „krize důvěry“ v mezinárodních surveys a výzkumu veřejného mínění.“ Pp. 49-71 in *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philoshophica. Socilogica 2001*.

Ryšavý, Dan. 2002. „Proč tak snadno… po jedenácti letech o chybějící důvěře a sociálním kapitálu.“ *Sociální studia. Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské university, č.* 8 (2002): 129-137.

Ryšavý, Dan. 2004. "„Důvěra v přerodu." Pp. 214-225 in Josef Kandert (ed.). *Jihomoravský venkov po socializmu.* Praha: Matfyzpress.

Řeháková, Blanka. 2000. „Nebojte se logistické regrese/Introducing Logistic Regression.“ *Sociologický Časopis/Czech Sociological Review* 36(4): 475-492.

Secor, Anna J. , John O'Loughlin. 2005. „Social and political trust in Istanbul and Moscow: a comparative analysis of individual and neighbourhood effects.“ *Transactions of the Institute of British Geographers*, 30: 66–82.

Sedláčková, Markéta. 2004. „Důvěra v demokratické společnosti“. Pp 135-150. in Kabele Jiří (ed.) *Rozvoj české společnosti v Evropské unii I. Sociologie-prognostika a správa*“. Praha: MATFYZ Press.

Sedláčková, Markéta. 2005. „Sociologické koncepce důvěry ve společnosti“. Pp. 9-30. in *AUC, Ph. et Hist.3/2002, Stud. Socg. XIV – Organizace, aktér a rozhodování*. Praha: Karolinum.

Sedláčková, Markéta. 2012. *Důvěra a demokracie*. Praha: SLON.

Sedláčková Markéta, Jiří Šafr. 2008. „Social Trust and Civic Participation in the Czech Republic.“ Pp. 213-236 in Levandovski, Joseph D., Milan Znoj (eds.). *Trust and Transitions*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Sedláčková, Markéta, Jiří Šafr. 2012. „Determinants of social trust and cohesion.“ Pp. 63-80 in L. Prudký (ed.). *Values, social stratification and transformation*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Segovia Arancibia, Carolina. 2008. *Political Trust in Latin America*. Dizertační práce. University of Michigan, Ann Arbor, USA.

Seligman, Adam. 2000. *The problem of trust*. Princeton University Press.

Schiffman, Leon, Shawn T. Thelen, and Elaine Sherman. 2010. „Interpersonal and political trust: modeling levels of citizens' trust.“ *European Journal of Marketing* 44.3/4: 369-381.

Schyns, Peggy, Christel Koop. 2010. „Political distrust and social capital in Europe and the USA.“ *Social Indicators Research* 96.1: 145-167.

Thomassen, Jacques. 2007. "Democratic values." Pp. 418-434 in Russell J. Dalton, Hans-Dieter Klingemann. *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford University Press.

Torcal, Mariano. 2006. „Political disaffection and democratization history in new democracies.“ Pp. 157-189 in Mariano Torcal, José Ramón Montero. *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social Capital, Institutions and Politics.* London: Routledge.

Torcal, Mariano, José Ramón Montero. 2006. *Political Disaffection in Contemporary Democracies: Social Capital, Institutions and Politic.* London: Routledge.

Uslaner, Eric M. 2003. „Trust, Democracy and Governance: Can Government Policies Influence Generalized Trust?“ Pp. 171-190 in Dietlind Stolle, Marc Hoogle (eds.). *Generating Social Capital.* New York: Palgrave Macmillian.

Uslaner, Eric M. 2009. „Chapter 8: Corruption.“ Pp. 127-142 in Gert Tingaard Svendsen, Gunnar Lind Haase Svendsen. *Handbook Of Social Capital: The Troika of Sociology, Political Science and Economics*. London: Edward Elgar Publishing.

Uslaner, Eric M, Gabriel Badescu. 2003. „Legacies and Conflicts. The Challenges to Social Capital in Democratic Transition.“ Pp. 219-232 in Gabriel Badescu, Eric M. Uslaner (eds.), *Social Capital and the Transition to Democracy*. London: Routledge.

Veselský, Michal. 2008. *Hodnocení krajské samosprávy* (online). Praha : Centrum pro výzkum veřejného mínění, 09.10.2008 (cit. 31.10.2013). Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3550/f3/100826s_pi81009.pdf >.

Zmerli, Sonja, Kenneth Newton, José Ramón Montero. 2007. „Trust in people, confidence in political institutions, and satisfaction with democracy.“ Pp. 35-64 in Jan W. Van Deth, José Ramón Montero, Anders Westholm, eds. *Citizenship and involvement in European democracies: A comparative analysis*. Routledge.

Zvára, Karel. 2001. *Biostatistika*. Praha: Karolinum.

Zvárová, Jana. 2001. *Základy statistiky pro biomedicínské obory*. Praha: Karolinum.

Přílohy

Přílohy k analýzám v 3. kapitole

Tabulka 1: Rozložení důvěry v politické instituce v letech 2004 a 2007

	Vláda		Poslanecká sněm.		Senát		Krajská zast.		Obecní zast.	
	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Důvěřuje	31,9	30,7	22,9	23,5	20,1	27,9	42,2	47,9	61,1	63
Nedůvěřuje	64,1	65,2	71,9	71,6	72,2	62,9	33,7	34,3	29,4	28,9
Neví, neodpověděl	4,0	4,1	5,2	4,9	7,8	9,2	24,1	17,8	9,6	8,1
N	10465	8482	10465	9559	10465	9559	10465	9559	10465	8443

Zdroj: Vlastní výpočty a výzkum CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Pozn.: Údaje jsou v procentech. N= 10465 (2004) a N= 7356 (2007).

Tabulka 2: Rozložení vysvětlujících proměnných využitých v multinomiálních regresních modelech v letech 2004 a 2007

		Rok	
Proměnná	Hodnoty proměnné	2004	2007
Věkové skupiny	15 – 29	28,1	25,5
	30 – 44	23,8	25,6
	45 – 59	26,2	25,8
	60+	21,7	22,9
Pohlaví	Žena	51,4	51,2
	Muž	48,5	48,8
Katolík ano x ne	Římskokatolické	25,7	32,1
	Ostatní	74,3	67,9
Vzdělání	VOŠ, Bakalářské a VŠ	10,8	12,9
	střední s maturitou	27,5	26,3
	střední bez maturity a vyučení	38,9	38,6
	(neúplné) základní	22,6	22,2
Rodinný stav	svobodný, svobodná	26,1	25,0
	ženatý, vdaná	53,0	53,6
	vdovec, vdova	9,9	9,5
	rozvedený, rozvedená	9,9	11,7
Pozice v zaměstnání	student, učeň	12,9	9,2
	nepracující důchodce	22,8	23,4
	v domácnosti/na mateřské dovolené	2,6	3,0
	podnikatel se 3 a více zaměstnanci	1,8	1,5
	samostatně činný 1 - 2 zaměstnanci	2,0	1,7
	samostatně činný bez zaměstnanců	4,9	5,9
	vyšší odborný zaměstnanec	8,4	9,0
	nižší odborný zaměstnanec	9,7	10,3
	řadový úředník	5,3	4,9
	provozní pracovník ve službách a obchodě	7,9	9,0
	dělník vyučený v oboru práce	8,6	9,6
	dělník nevyučený v oboru práce	4,0	5,8
	fyzicky pracující člen zem. družstva/zem. dělník	0,8	0,8
	vedoucí, řídící pracovník	2,0	2,0
	nezaměstnaný	5,3	3,6
Stranické preference	Bez odpovědi	10,9	20,6
	ČSSD	12,5	21,5
	ODS	28,6	21,2
	KDU-ČSL	7,2	5,3
	Strana zelených	1,8	6,7
	Žádná	6,9	1,5
	Jiné výroky	1,9	1,0
	neví	12,1	10,0
	Jiné strany	4,6	2,0
	KSČM	13,5	10,2

Spokojenost se životem	spokojen	58,5	58,3
	ani spokojen, ani nespokojen	24,6	25,5
	nespokojen	16,6	15,9
Spokojenost s politickou situací	spokojen	13,7	12,5
	ani spokojen, ani nespokojen	29,2	28,1
	nespokojen	53,3	55,2
Subjektivní životní úroveň domácnosti	velmi dobrá	3,6	3,4
	spíše dobrá	32,5	32,9
	ani dobrá, ani špatná	43,7	43,7
	spíše špatná	16,5	16,1
	velmi špatná	3,1	3,0
Velikostní skupina obcí	0 až 799 obyvatel	14,4	13,8
	800 až 1 999 obyvatel	11,5	10,7
	2 000 až 4 999 obyvatel	11,4	12,6
	5 000 až 14 999 obyvatel	14,0	14,0
	15 000 až 29 999 obyvatel	11,0	11,4
	30 000 až 79 999 obyvatel	11,6	11,5
	80 000 až 999 999 obyvatel	14,3	14,2
	1 000 000 a více obyvatel	11,9	11,8
NUTS 2	Praha	11,9	11,8
	Střední Čechy	11,1	11,2
	Jihozápad	11,0	11,4
	Severozápad	10,9	11,0
	Severovýchod	14,2	14,3
	Jihovýchod	12,1	11,9
	Střední Morava	12,2	12,2
	Moravskoslezsko	16,6	16,3

Zdroj: Vlastní výpočty a výzkum CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Pozn.: Údaje jsou v procentech. Dopočet do 100 procent tvoří ti, kteří neodpověděli či nedokázali odpovědět. (N= 10465 (2004) a N= 7356 (2007).

Tabulka 3: Multinomiální logistický regresní model důvěry v politické instituce v letech 2004 a 2007, srovnání šancí těch, kteří důvěřují s těmi, kteří nedůvěřují

Exp (B)	Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Věk - 15-29 let	0,783	1,393	0,916	0,859	0,676*	0,833	0,898	1,029	0,792	0,979
Věk - 30-44 let	0,748*	1,068	0,817	0,783	0,690**	0,738*	0,841	0,965	0,797*	1,036
Věk - 45-59 let	0,868	0,914	0,883	0,771	0,750*	0,808	0,930	0,823	0,804*	0,887
Věk - 60 a více let										
Pohlaví - žena	1,142*	1,061	1,152*	1,242**	1,081	1,165*	1,076	1,223**	1,184**	1,214**
Pohlaví - muž										
Vyznání - katolík	1,179**	1,157*	1,159*	0,881	1,188**	1,080	1,011	1,126	1,041	1,210**
Vyznání - ostatní										
Vzdělání - VOŠ a VŠ	0,970	0,897	1,023	0,783	1,370*	0,972	1,219	1,193	1,056	0,943
Vzdělání - SŠ	0,906	0,754*	0,778**	0,684**	1,015	0,783*	1,144	1,077	0,933	0,913
Vzdělání - vyučení	0,948	0,774*	0,937	0,983	0,926	0,906	1,081	1,009	1,009	0,922
Vzdělání - ZŠ										
Rodinný stav - svobodný (-á)	1,293*	0,969	1,158	1,180	1,230	1,407*	0,887	1,166	1,025	0,954
Rodinný stav - ženatý, vdaná	1,111	1,210	0,912	1,215	0,797*	1,353**	0,941	1,195	1,133	1,061
Rodinný stav - vdovec, vdova	1,150	1,467*	1,304*	1,323	1,073	1,335	1,030	1,207	1,210	1,198
Rodinný stav - rozvedený (-á)										
Zam. - student, učeň	1,387	1,945**	1,310	1,454	1,385	1,953**	1,337	1,507	1,109	1,652*
Zam. - nepracující důchodce	1,431*	1,477	1,134	0,755	0,973	1,143	1,312	0,965	1,182	1,093
Zam. - v domácnosti/mateřská dov.	1,293	1,178	1,214	0,851	1,546	1,288	1,301	0,936	1,295	1,180
Zam. - podnikatel se 3 a více zam.	0,995	1,810	1,345	1,431	1,352	1,413	0,986	1,124	0,894	1,148
Zam. - samostatně činný 1-2 zam.	1,298	1,035	1,165	1,223	1,340	1,278	1,292	0,913	1,027	0,805
Zam. - samostatně činný bez zam.	1,288	1,688*	1,146	1,047	1,151	1,374	1,265	0,864	1,286	0,986
Zam. - vyšší odborný zam.	1,199	1,418	1,074	0,936	1,118	1,167	1,079	0,947	1,171	0,998
Zam. - nižší odborný zam.	1,321	1,517	1,054	0,973	1,180	1,166	1,083	0,982	1,266	1,244
Zam. - řadový úředník	1,498*	1,522	1,516*	1,167	1,135	1,269	1,177	0,822	1,329	0,879

Zam. - provozní prac. ve služb. a obch.	1,738**	1,356	1,464*	0,977	1,304	1,253	1,377*	1,081	1,254	1,117
Zam. - dělník vyučený v oboru práce	1,317	1,340	1,215	0,828	1,101	0,886	1,261	0,882	1,373*	1,072
Zam. - dělník nevyučený v oboru práce	1,373	1,146	1,104	0,935	1,122	1,005	1,057	1,063	1,272	1,087
Zam. - fyz. pracující člen zem. druž./zem. dělník	2,300**	1,205	2,021*	1,846	1,447	1,815	0,995	1,003	0,779	0,705
Zam. - vedoucí, řídící pracovník	1,159	1,846	0,903	1,515	0,795	1,824	1,266	1,006	1,133	1,086
Zam. - nezaměstnaný										
Bez odpovědi	1,769**	1,586**	1,437*	1,031	2,381**	1,542**	2,165**	1,171	1,555**	0,785*
ČSSD	5,339**	1,135	2,436**	1,114	2,477**	1,263	1,807**	1,565**	1,523**	1,200
ODS	0,897	8,554**	1,289*	2,247**	2,250**	5,038**	2,302**	2,922**	1,540**	1,384**
KDU-ČSL	2,311**	4,515**	1,868**	2,262**	4,047**	4,200**	2,304**	2,321**	1,668**	1,242
SZ	1,255	3,291**	1,251	1,713**	2,450**	3,428**	1,527*	2,075**	1,256	1,385*
Žádnou	0,780	0,946	0,651**	0,842	0,865	1,304	0,698**	1,741*	0,635**	0,798
Jiné výroky	1,314	3,470**	0,874	1,449	2,006**	2,285*	1,535*	1,217	0,962	1,081
Neví	1,348**	2,161**	1,196	1,292	2,145**	2,269**	1,389**	1,533**	1,083	1,186
Jiné strany	1,216	2,364**	1,009	1,596	2,625**	3,133**	1,311	2,072**	1,264	1,219
Stranické preference - KSČM										
Spok. se životem - spokojen	1,383**	1,519**	1,315**	1,209	1,472**	1,354*	1,789**	1,441**	1,673**	1,700**
Spok. se životem - ani spokojen, ani nespokojen	1,275**	1,310*	1,163	0,940	1,076	1,104	1,247**	1,181	1,334**	1,201*
Spok. se životem - nespokojen										
Spok. s polit. situací - spokojen	8,793**	12,946**	8,436**	9,417**	3,904**	5,892**	3,180**	4,173**	2,403**	1,924**
Spok. s polit. situací - ani spokojen, ani nespokojen	3,202**	4,300**	3,358**	3,655**	2,389**	2,719**	1,990**	2,032**	1,627**	1,451**
Spok. s polit. situací - nespokojen										
Živ. úroveň domác. - velmi dobrá	1,800*	1,045	2,605**	1,588	3,475**	1,724	2,311**	2,562**	1,955**	1,864*
Živ. úroveň domác. - spíše dobrá	1,558*	1,050	1,415	1,239	2,359**	1,613	1,928**	2,440**	1,526**	1,937**

Živ. úroveň domác. - ani dobrá, ani špatná	1,400	0,959	1,282	1,124	2,078**	1,365	1,572**	2,223**	1,314	1,811**
Živ. úroveň domác. - spíše špatná	1,328	0,85	1,439	0,926	1,605	0,944	1,466*	1,463	1,328*	1,421*
Živ. úroveň domác. - velmi špatná										
Velikost obce - 0 až 799 obyvatel	1,425**	1,095	1,454**	1,12	0,859	0,861	1,873**	2,754**	2,554**	1,950**
Velikost obce - 800 až 1 999 obyvatel	0,842	0,830	0,950	1,113	0,695**	0,889	1,976**	1,864**	2,997**	1,920**
Velikost obce - 2 000 až 4 999 obyvatel	1,005	0,908	0,906	0,987	0,664**	0,558**	1,717**	1,370*	2,071**	1,387*
Velikost obce - 5 000 až 14 999 obyvatel	0,949	1,084	1,093	1,316	0,958	0,824	1,776**	1,577**	1,859**	1,452**
Velikost obce - 15 000 až 29 999 obyvatel	0,895	0,775	0,849	1,036	0,557**	0,638**	1,281	1,537**	1,314*	1,127
Velikost obce - 30 000 až 79 999 obyvatel	0,900	0,974	0,816	1,090	0,652**	0,917	1,439**	1,795**	1,110	1,052
Velikost obce - 80 000 až 999 999 obyvatel	1,004	0,877	0,683**	0,834	0,635**	0,804	1,832**	1,755**	1,489**	0,918
Velikost obce -1 000 000 a více obyvatel										
NUTS2 - Praha										
NUTS2 - Střední Čechy	0,986	0,741*	0,959	0,822	1,252	0,906	0,625**	0,481**	0,796*	0,835
NUTS2 - Jihozápad	1,018	0,905	0,854	1,095	0,972	1,098	0,761**	1,003	0,822	0,963
NUTS2 - Severozápad	1,190	1,227	1,298*	0,737*	1,571**	1,202	0,805*	0,766*	0,817*	1,115
NUTS2 - Severovýchod	0,948	0,897	0,953	0,739*	1,021	1,237	0,879	0,780*	0,917	1,320*
NUTS2 - Jihovýchod	1,018	1,019	1,052	1,059	1,225	1,218	0,971	1,020	0,927	0,999
NUTS2 - Střední Morava	1,055	0,820	0,921	0,914	0,959	1,292	1,124	0,973	1,263*	1,125
NUTS2 - Moravskoslezsko										

Zdroj: Vlastní výpočty a výzkum CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Poznámka: Pro výpočet multinomiálního logistického regresního modelu bylo využito procedury NOMREG ve statistickém softwaru SPSS 17.0. Signifikance Waldovy statistiky: *0,05 >= p > 0,01; **p >= 0,01. - 2LogLikelihood testová charakteristika nám říká, že se všechny uvedené modely významně liší na hladině významnosti 0,001 od regresních modelů, které obsahují pouze konstantu.

Tabulka 4: Multinomiální logistický regresní model důvěry v politické instituce v letech 2004 a 2007, srovnání šancí těch, kteří nevyjádřili svůj názor nebo neví s těmi, kteří nedůvěřují

Exp (B)	Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007	2004	2007
Věk - 15-29 let	1,149	3,603**	1,160	2,725*	1,497	1,580	1,031	1,338	1,238	0,904
Věk - 30-44 let	1,059	1,446	0,999	1,566	1,185	1,007	0,859	0,947	0,986	0,750
Věk - 45-59 let	0,915	1,544	0,796	1,325	0,942	0,959	0,976	0,884	1,001	0,798
Věk - 60 a více let										
Pohlaví - žena	1,136	1,140	1,407**	1,490**	1,292**	1,295*	1,072	1,127	0,990	0,993
Pohlaví - muž										
Vyznání - katolík	1,248	0,926	1,304*	1,089	1,223	1,138	0,956	1,012	0,987	1,002
Vyznání - ostatní										
Vzdělání - VOŠ a VŠ	0,694	0,868	0,634	0,952	0,769	0,865	0,939	0,946	0,773	0,815
Vzdělání - SŠ	0,663	0,707	0,487**	0,563*	0,562**	0,679*	0,872	0,899	0,810	0,773
Vzdělání - vyučení	0,779	0,705	0,718	0,912	0,785	0,949	0,892	0,846	0,812	0,775
Vzdělání - ZŠ										
Rodinný stav - svobodný (-á)	1,446	0,672	1,402	1,407	1,150	1,177	0,826	0,835	1,193	0,852
Rodinný stav - ženatý, vdaná	1,285	0,959	0,997	1,431	0,888	1,095	1,024	0,943	1,032	0,761
Rodinný stav - vdovec, vdova	1,716	1,076	1,482	1,818	1,262	1,555	1,226	1,003	1,512*	0,654
Rodinný stav - rozvedený (-á)										
Zam. - student, učeň	1,320	1,160	0,915	1,128	1,511	1,718	1,581*	1,393	1,691*	1,381
Zam. - nepracující důchodce	1,219	1,935	0,786	1,238	1,508	0,873	1,317	1,060	1,192	0,754
Zam. - v domácnosti/mateřská dov.	2,006	1,167	1,174	0,875	1,603	1,087	1,055	1,035	1,644	1,066
Zam. - podnikatel se 3 a více zam.	1,086	1,390	0,671	0,385	1,314	0,700	0,589	0,749	1,877	0,710
Zam. - samostatně činný 1-2 zam.	1,597	0,412	1,406	0,91	1,637	0,636	0,728	0,832	0,712	0,570
Zam. - samostatně činný bez zam.	0,557	1,577	1,125	0,761	1,391	0,958	1,228	1,130	1,686*	0,674
Zam. - vyšší odborný zam.	0,711	1,476	0,992	0,499	0,913	0,751	0,998	0,684	1,273	0,657
Zam. - nižší odborný zam.	1,156	1,348	1,319	0,777	1,493	1,104	1,163	1,013	1,301	0,966
Zam. - řadový úředník	0,784	0,818	1,050	0,721	1,393	1,169	0,857	0,561*	1,136	0,659
Zam. - provozní prac. ve služb. a obch.	1,386	1,786	0,995	0,894	1,636	1,438	1,326	0,925	1,194	0,722
Zam. - dělník vyučený v oboru práce	1,503	0,894	1,083	0,777	1,371	0,897	1,369*	0,858	1,321	0,669

Zam. - dělník nevyučený v oboru práce	0,947	1,336	0,784	1,247	1,298	1,102	1,109	1,313	1,300	0,745
Zam. - fyz. pracující člen zem. druž./zem. dělník	0,000	0,000	0,000	0,000	0,307	1,035	1,188	0,721	0,493	0,492
Zam. - vedoucí, řídící pracovník	0,549	0,464	0,185	0,262	0,819	1,340	1,230	0,731	1,129	0,479
Zam. - nezaměstnaný										
Bez odpovědi	2,178*	2,351*	2,252**	2,194*	2,262**	2,632**	1,783**	1,637**	1,399	1,811**
ČSSD	1,932*	1,045	1,083	1,496	1,402	1,568	1,368**	1,365*	1,209	1,284
ODS	0,869	3,246**	0,938	1,315	1,278	2,556**	1,212	1,559**	1,018	1,180
KDU-ČSL	0,795	3,077*	0,890	1,936	1,609*	2,450**	1,642**	1,735**	1,468	0,627
SZ	2,267*	2,337	1,786	1,581	1,690	1,823	1,174	1,277	1,086	1,676
Žádnou	1,781*	1,183	1,242	1,865	1,435	2,801*	1,276*	2,988**	1,374	1,236
Jiné výroky	1,411	4,891*	1,096	2,577	1,415	2,415	1,184	2,583**	0,608	2,246
Neví	2,330**	3,019**	1,888**	2,257*	1,919**	2,996**	1,716**	1,985**	1,435*	2,360**
Jiné strany	1,640	3,722*	0,894	2,356	1,285	2,243	1,146	1,201	1,035	1,142
Stranické preference - KSČM										
Spok. se životem - spokojen	0,904	1,164	1,119	1,268	0,997	1,168	1,247*	1,096	1,041	1,306
Spok. se životem - ani spokojen, ani nespokojen	1,187	1,051	0,978	1,440	0,819	0,953	1,211*	1,120	1,111	1,250
Spok. se životem - nespokojen										
Spok. s polit. situací - spokojen	5,649**	4,713**	3,828**	5,246**	2,291**	2,234**	1,735**	2,085**	1,962**	1,613*
Spok. s polit. situací - ani spokojen, ani nespokojen	3,198**	3,378**	2,554**	3,371**	2,002**	2,137**	1,504**	1,474**	1,519**	1,573**
Spok. s polit. situací - nespokojen										
Živ. úroveň domác. - velmi dobrá	0,963	0,229*	1,179	0,619	1,502	0,674	2,033**	1,014	1,458	1,570
Živ. úroveň domác. - spíše dobrá	0,638	0,428*	0,769	0,590	1,473	0,524*	1,668**	1,286	1,829*	1,459
Živ. úroveň domác. - ani dobrá, ani špatná	0,813	0,453*	0,889	0,518	1,452	0,663	1,539**	1,323	1,746*	1,564
Živ. úroveň domác. - spíše špatná	0,848	0,500	0,990	0,729	1,426	0,735	1,418*	0,931	1,758*	1,487
Živ. úroveň domác. - velmi špatná										
Velikost obce - 0 až 799 obyvatel	0,339**	0,748	0,634	0,905	0,583*	0,651	0,632**	1,005	0,180**	0,317**
Velikost obce - 800 až 1 999 obyvatel	0,251**	0,553	0,697	0,742	0,553**	0,595	0,719*	1,038	0,197**	0,317**
Velikost obce - 2 000 až 4 999 obyvatel	0,285**	0,452	0,378**	0,446*	0,364**	0,683	0,630**	0,744	0,170**	0,262**
Velikost obce - 5 000 až 14 999 obyvatel	0,249**	0,835	0,427**	1,031	0,425**	0,585*	0,549**	0,976	0,209**	0,339**
Velikost obce - 15 000 až 29 999 obyvatel	0,361**	1,092	0,533*	0,826	0,422**	0,454**	0,553**	0,862	0,342**	0,361**
Velikost obce - 30 000 až 79 999 obyvatel	0,333**	0,633	0,573*	0,677	0,653*	0,636	0,628**	1,231	0,269**	0,408**
Velikost obce - 80 000 až 999 999 obyvatel	0,492**	0,441*	0,714	0,747	0,818	0,883	0,566**	0,642**	0,540**	0,529**

Velikost obce -1 000 000 a více obyvatel										
NUTS2 - Praha										
NUTS2 - Střední Čechy	2,133*	1,232	1,690*	1,046	1,870**	1,768**	1,275*	0,897	1,687**	1,414
NUTS2 - Jihozápad	1,240	0,790	1,054	1,187	1,078	1,146	0,858	0,726*	1,006	0,663
NUTS2 - Severozápad	2,224**	0,654	1,357	0,935	1,338	1,737*	1,066	0,537**	1,079	0,754
NUTS2 - Severovýchod	2,748**	1,019	1,538	1,265	1,37	1,627*	1,385**	0,665**	1,297	0,876
NUTS2 - Jihovýchod	2,130**	0,928	1,102	0,924	1,018	1,152	1,213	0,998	1,222	0,748
NUTS2 - Střední Morava	2,601**	1,297	1,321	1,491	1,25	1,666*	1,359*	0,928	1,540*	0,833
NUTS2 - Moravskoslezsko										

Zdroj: Vlastní výpočty a výzkum CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 2004 a 2007.

Poznámka: Pro výpočet multinomiálního logistického regresního modelu bylo využito procedury NOMREG ve statistickém softwaru SPSS 17.0. Signifikance Waldovy statistiky: *0,05 >= p > 0,01; **p >= 0,01. - 2LogLikelihood testová charakteristika nám říká, že se všechny uvedené modely významně liší na hladině významnosti 0,001 od regresních modelů, které obsahují pouze konstantu.

Přílohy k analýzám v 4. kapitole

Tabulka 5: Vybrané charakteristiky vytvořených multinomiálních logistických regresních modelů: Nagelkerkovo pseudo R2 a podíl správně predikovaných hodnot

		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Nagelkerkovo R^2	Správně zařazených	Nagelkerkovo R^2	Správně zařazených	Nagelkerkovo R^2	Správně zařazených
Klaus II.	1997/01	0,451	77%	0,274	69%	0,170	48%
	1997/12	0,326	82%	0,164	82%	0,136	71%
Tošovský	1998/02	0,126	57%	0,118	77%	0,108	74%
	1998/06	0,217	66%	0,213	78%	0,173	72%
Zeman	1998/09	0,323	67%	0,232	66%	0,202	67%
	1999/09	0,291	78%	0,284	78%	0,200	78%
	2002/01	0,294	68%	0,233	68%	0,144	67%
Špidla	2002/11	0,291	67%	0,195	66%	0,147	70%
	2004/02	0,323	76%	0,273	77%	0,219	72%
Gross	2004/10	0,325	71%	0,263	71%	0,181	69%
	2005/04	0,216	84%	0,216	81%	0,128	74%
Paroubek	2005/05	0,240	68%	0,241	72%	0,220	72%
	2006/05	0,298	68%	0,253	70%	0,181	66%
Topolánek II.	2007/05	0,389	73%	0,253	73%	0,293	69%
	2008/02	0,455	80%	0,290	79%	0,288	74%
Fischer	2009/10	0,095	55%	0,192	72%	0,202	70%
	2009/11	0,144	72%	0,233	77%	0,215	74%

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.

Poznámka: Pro výpočet multinomiálního logistického regresního modelu bylo využito procedury NOMREG ve statistickém softwaru SPSS 18.0. -2LogLikelihood testová charakteristika vypočtená pro všechny modely ukázala, že se všechny významně liší na hladině významnosti 0,001 od regresních modelů, které obsahují pouze konstantu.

Tabulka 6: Multinomiální logistické regresní modely za funkční období druhé vlády premiéra Klause

		1997 / 01						1997 / 12					
		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,000		,000		,000		,000		,000		,000	
	Spokojen s politickou situací	,000	7,925	,000	7,019	,000	6,793	,000	6,216	,000	5,773	,000	3,671
	Neví či se nevyjádřil	,000	6,302	,000	5,553	,229	1,846	,087	2,784	,132	2,433	,513	1,548
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,000	11,301	,355	,804	,887	1,041	,000	29,262	,540	1,210	,042	1,868
	Ostatní preference či výroky včetně nemá volební právo či by nešel k volbám	,010	1,703	,001	,518	,151	,710	,003	3,357	,414	,818	,768	1,077
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,000	2,732	,151	1,270	,113	1,374	,000	2,664	,000	2,369	,000	2,691
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,014	1,456	,042	1,339	,030	1,447	,024	1,613	,140	1,342	,062	1,433
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,890	1,031	,930	,982	,094	,661	,020	2,118	,385	1,281	,387	1,267
	30-44 let	,631	,900	,184	,760	,016	,553	,032	1,971	,482	1,218	,668	1,120
	45-59 let	,306	,787	,805	,946	,097	,642	,475	1,287	,627	,856	,217	,681
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

	Vysokoškolské	,769	1,089	,742	,915	,843	1,066	,115	1,728	,734	1,119	,024	2,008
	Střední s maturitou	,954	1,013	,232	,774	,759	,924	,973	,990	,447	,803	,920	1,029
	Střední bez maturity, vyučení	,321	1,218	,234	,798	,552	,875	,695	1,119	,977	1,007	,406	1,244
	Základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,000		,000		,196		,000		,000		,000	
	Spokojen s politickou situací	,728	,819	,010	2,151	,000	1,906	,041	2,700	,090	2,247	,192	1,593
	Neví či se nevyjádřil	,000	9,992	,000	5,861	,013	2,355	,000	12,623	,000	10,828	,000	5,777
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,039	5,409	,334	,621	,475	1,189	,000	16,192	,010	4,311	,028	1,989
	Ostatní preference či výroky včetně nemá volební právo či by nešel k volbám	,317	1,905	,442	,746	,207	,784	,038	2,753	,014	3,277	,253	1,299
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,200	1,679	,250	1,406	,126	1,265	,895	,963	,282	1,348	,681	,928
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,068	2,063	,007	2,085	,002	1,523	,325	1,305	,178	1,424	,734	,942
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,008	4,739	,003	2,998	,339	,825	,325	1,430	,213	1,577	,020	1,799
	30-44 let	,932	1,061	,198	,533	,003	,546	,990	1,005	,866	1,071	,544	1,177
	45-59 let	,616	1,419	,610	1,252	,121	,721	,808	1,106	,269	1,561	,055	1,671
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Vysokoškolské	,296	2,209	,783	1,152	,437	1,230	,294	,592	,018	,222	,008	,359

	Střední s maturitou	,978	,982	,852	1,072	,357	1,205	,131	,571	,077	,541	,019	,560
	Střední bez maturity, vyučení	,029	2,912	,708	,881	,427	,866	,081	,559	,044	,532	,430	,849
	Základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.

Tabulka 7: Multinomiální logistické regresní modely za funkční období vlády premiéra Tošovského

		1998 / 2								1998 / 6					
		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát				Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)			Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,720		,000		,000		Důvěřuje	Konstanta	,000		,000		,000	
	Spokojen s politickou sit.	,000	3,681	,000	4,177	,000	3,432		Spokojen s politickou situací	,000	3,301	,000	5,056	,000	4,369
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.		Neví či se nevyjádřil	,909	1,045	,755	,842	,274	,440
	ODS	,000	,281	,077	,552	,244	1,447		Nespokojen	.	.	.	.	.	.
	Ostatní preference či výroky	,154	,793	,077	,707	,636	,904		ODS	,000	2,609	,494	1,211	,012	2,072
	ČSSD	.	.	.	.	.	.		Ostatní preference či výroky	,209	1,252	,153	,733	,895	,969
	Dobrá situace domácnosti	,000	2,100	,010	1,595	,001	1,869		ČSSD	.	.	.	.	.	.
	Špatná	.	.	.	.	.	.		Dobrá situace domácnosti	,000	1,941	,172	1,299	,686	1,084
	Žena	,940	,990	,508	1,118	,175	1,266		Špatná	.	.	.	.	.	.
	Muž	.	.	.	.	.	.		Žena	,006	1,446	,056	1,379	,023	1,483
	15-29 let	,752	,940	,996	1,001	,705	1,094		Muž	.	.	.	.	.	.
	30-44 let	,417	,856	,120	,679	,163	,703		15-29 let	,164	1,316	,994	,998	,573	1,148
	45-59 let	,734	,932	,691	,902	,270	,738		30-44 let	,823	1,045	,838	,952	,950	,985
	60 a více let	.	.	.	.	.	.		45-59 let	,673	1,091	,183	,701	,062	,590
	VŠ nebo SŠ	,212	1,256	,189	,750	,122	,704		60 a více let	.	.	.	.	.	.

	Střední bez mat., vyučení	,931	1,015	,049	,647	,053	,645
	Základní	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,000		,000		,000	
	Spokojen s politickou sit.	,202	,527	,001	3,050	,004	2,142
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.
	ODS	,047	,371	,306	,497	,978	1,012
	Ostatní preference či výroky	,199	,725	,968	,987	,876	,962
	ČSSD	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,025	1,666	,673	1,130	,615	1,115
	Špatná	.	.	.	.	.	.
	Žena	,152	1,367	,010	2,100	,056	1,483
	Muž	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,072	1,715	,158	1,671	,113	1,535
	30-44 let	,852	1,060	,358	,670	,139	,628
	45-59 let	,723	,879	,925	1,043	,630	,855
	60 a více let	.	.	.	.	.	.
	VŠ nebo SŠ	,334	,756	,186	,611	,333	,776
	Střední bez mat., vyučení	,380	,793	,780	,913	,092	,646
	Základní	.	.	.	.	.	.

	VŠ nebo SŠ	,092	1,357	,547	,874	,543	1,150
	Střední bez mat., vyučení	,716	,936	,282	,783	,320	,787
	Základní	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,000		,000		,000	
	Spokojen s politickou situací	,001	4,230	,000	3,839	,326	1,329
	Neví či se nevyjádřil	,000	6,853	,001	4,107	,002	3,037
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.
	ODS	,561	1,599	,467	1,983	,150	,509
	Ostatní preference či výroky	,285	1,806	,051	4,231	,601	1,149
	ČSSD	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,523	,795	,956	,982	,116	1,389
	Špatná	.	.	.	.	.	.
	Žena	,058	1,876	,015	2,130	,024	1,560
	Muž	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,527	1,292	,039	2,359	,093	1,576
	30-44 let	,578	,768	,978	,986	,820	1,068
	45-59 let	,068	,238	,747	,828	,291	,705
	60 a více let	.	.	.	.	.	.
	VŠ nebo SŠ	,211	,587	,002	,234	,033	,572
	Střední bez mat., vyučení	,022	,388	,057	,511	,302	,782

	Základní	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.

Tabulka 8: Multinomiální logistické regresní modely za funkční období vlády premiéra Zemana

		1998 / 09						1999 / 09						2002 / 01					
		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,000		,000		,000		,772		,000		,000		,000		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,000	8,552	,000	4,991	,000	3,328	,000	7,850	,000	7,466	,000	5,167	,000	4,093	,000	3,196	,000	2,691
	Neví či se nevyjádřil	,001	3,253	,007	2,604	,010	2,709	,000	4,207	,000	4,675	,180	2,189	,021	2,140	,080	1,859	,009	2,571
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,000	,108	,646	,899	,061	1,607	,000	,140	,490	,806	,356	1,425	,000	,161	,003	2,006	,139	1,452
	Ostatní preference či výroky	,000	,162	,000	,514	,227	1,298	,000	,133	,003	,460	,978	,991	,000	,124	,005	,586	,654	1,095
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,589	1,097	,003	1,704	,000	2,034	,800	1,049	,102	1,369	,008	1,865	,000	1,796	,002	1,705	,006	1,644
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,101	1,291	,516	1,107	,043	1,403	,217	1,248	,314	1,200	,783	,944	,267	1,181	,007	1,515	,001	1,671
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,654	,903	,200	1,338	,009	1,900	,858	,957	,613	1,135	,380	1,288	,205	,756	,710	,919	,733	,924
	30-44 let	,065	,665	,509	,860	,286	1,298	,093	,650	,061	,605	,221	,678	,005	,534	,132	,708	,083	,664
	45-59 let	,572	,877	,791	,939	,433	,808	,324	,765	,942	,980	,737	,897	,020	,599	,612	,893	,272	,776

	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Vysokoškolské	,171	,672	,702	,898	,412	,784	,964	1,014	,896	,959	,518	1,247	,878	,957	,952	1,017	,779	,916
	Střední s maturitou	,074	,676	,201	,755	,295	,784	,092	,652	,353	,789	,150	,658	,764	,937	,146	,717	,640	1,116
	Střední bez maturity, vyučení	,930	1,018	,984	,996	,180	,746	,669	,908	,483	,848	,012	,482	,732	,933	,820	1,048	,289	1,258
	Základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,017		,000		,000		,003		,000		,000		,003		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,000	5,037	,000	2,478	,004	1,926	,003	3,896	,021	2,840	,000	3,078	,001	3,465	,021	2,201	,005	2,032
	Neví či se nevyjádřil	,000	6,268	,000	5,434	,000	5,174	,000	15,302	,000	21,144	,000	8,890	,000	7,300	,000	9,116	,000	6,724
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,052	,432	,588	1,221	,817	,924	,032	,085	,302	,393	,364	,662	,220	,411	,362	,536	,971	,984
	Ostatní preference či výroky	,165	,619	,784	,926	,373	1,246	,202	,477	,821	,877	,635	,847	,394	,643	,750	,891	,097	1,654
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,326	,785	,467	,846	,108	1,409	,904	,959	,011	2,396	,002	2,081	,262	,686	,091	,605	,744	,926
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,103	1,452	,963	1,010	,023	1,568	,429	,758	,088	1,809	,110	1,437	,850	,941	,784	1,082	,032	1,622
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,333	1,354	,028	1,994	,002	2,434	,823	,898	,576	,767	,159	1,575	,585	1,286	,280	1,529	,079	1,770
	30-44 let	,061	,521	,540	1,221	,341	1,328	,765	,865	,919	,952	,500	1,252	,683	,812	,568	,766	,825	,924
	45-59 let	,279	,670	,627	,833	,603	,838	,619	,759	,373	1,555	,886	1,055	,321	,588	,134	,469	,704	,872
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

	Vysokoškolské	,139	,515	,025	,318	,001	,195	,950	,961	,024	,091	,123	,487	,732	,788	,258	,413	,946	,970
	Střední s maturitou	,020	,468	,007	,432	,004	,465	,267	,560	,003	,225	,045	,531	,123	,426	,554	,788	,790	,919
	Střední bez maturity, vyučení	,380	,784	,386	,803	,005	,517	,550	,779	,004	,316	,079	,616	,889	,946	,283	,675	,670	,884
	Základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.

Tabulka 9: Multinomiální logistické regresní modely za funkční období vlády premiéra Špidly

		2002 / 11								2004 / 02					
		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát				Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)			Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,070		,003		,000		Důvěřuje	Konstanta	,099		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,000	4,073	,000	3,875	,000	2,608		Spokojen s pol. situací	,000	18,849	,000	14,978	,000	5,604
	Neví či se nevyjádřil	,283	1,532	,779	1,130	,913	,940		Neví či se nevyjádřil	,000	3,367	,000	3,820	,000	3,754
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.		Nespokojen	.	.	.	.	.	.
	ODS	,000	,185	,291	,796	,021	1,733		ODS	,000	,184	,440	,807	,660	1,129
	Ostatní preference či výroky včetně nemá volební právo či by nešel k volbám	,000	,243	,015	,640	,942	1,016		Ostatní preference či výroky včetně nemá volební právo či by nešel k volbám	,000	,273	,235	,734	,929	,977
	ČSSD	.	.	.	.	.	.		ČSSD	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,025	1,438	,241	1,214	,230	1,262		Dobrá situace domácnosti	,453	1,223	,097	1,648	,013	2,093

	Špatná	.	.	.	.	.	.
	Žena	,520	1,097	,878	1,022	,923	,984
	Muž	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,577	1,126	,196	1,312	,764	1,073
	30-44 let	,415	,840	,594	,891	,373	,803
	45-59 let	,843	,960	,927	,981	,642	,896
	60 a více let	.	.	.	.	.	.
	Vysokoškolské	,643	,884	,902	,968	,893	,962
	Střední s maturitou	,804	1,056	,468	,854	,978	1,007
	Střední bez maturity, vyučení	,754	,940	,253	,799	,020	,590
	Základní	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,000		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,800	1,114	,019	2,150	,296	1,296
	Neví či se nevyjádřil	,000	6,392	,000	6,907	,000	4,263
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.

	Ani dobrá, ani špatná	,291	1,283	,076	1,632	,062	1,678
	Špatná	.	.	.	.	.	.
	Žena	,125	1,292	,880	,974	,275	,830
	Muž	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,368	,807	,862	,957	,590	1,143
	30-44 let	,029	,570	,049	,576	,280	,749
	45-59 let	,377	,808	,525	,846	,437	,816
	60 a více let	.	.	.	.	.	.
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	,622	1,167	,996	1,002	,641	,868
	Střední s maturitou	,682	,891	,228	,707	,003	,433
	Střední bez maturity a vyučení	,446	,799	,133	,638	,308	,758
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,000		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,000	7,089	,000	6,089	,015	2,481
	Neví či se nevyjádřil	,000	5,309	,000	5,101	,000	3,060

	ODS	,011	,111	,254	,542	,295	,663		Nespokojen	.	.	.	.	.	.
	Ostatní preference či výroky včetně nemá volební právo či by nečel k volbám	,229	,533	,484	,766	,379	,774		ODS	,249	,482	,832	1,126	,933	,965
	ČSSD	.	.	.	.	.	.		Ostatní preference či výroky včetně nemá volební právo či by nečel k volbám	,437	,633	,503	1,413	,606	1,226
	Dobrá situace domácnosti	,137	1,837	,350	1,368	,033	1,781		ČSSD	.	.	.	.	.	.
	Špatná	.	.	.	.	.	.		Dobrá situace domácnosti	,743	,856	,791	1,119	,665	1,166
	Žena	,318	1,421	,994	1,002	,200	1,339		Ani dobrá, ani špatná	,587	,790	,822	1,090	,423	1,284
	Muž	.	.	.	.	.	.		Špatná	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,001	13,553	,024	2,688	,004	2,731		Žena	,820	,930	,996	,998	,732	,925
	30-44 let	,130	3,478	,776	1,158	,242	1,577		Muž	.	.	.	.	.	.
	45-59 let	,939	,925	,887	1,075	,680	1,178		15-29 let	,015	4,044	,057	2,299	,000	5,980
	60 a více let	.	.	.	.	.	.		30-44 let	,361	1,833	,281	1,704	,029	2,821
	Vysokoškolské	,863	1,129	,123	,361	,064	,428		45-59 let	,367	1,806	,792	1,145	,013	3,128
	Střední s maturitou	,755	,842	,075	,447	,008	,396		60 a více let	.	.	.	.	.	.

	Střední bez maturity, vyučení	,654	1,219	,128	,575	,011	,479
	Základní	.	.	.	.	.	.

	VOŠ, Bakalářské a VŠ	,114	2,968	,027	4,384	,054	2,800
	Střední s maturitou	,987	1,011	,292	1,983	,191	1,939
	Střední bez maturity a vyučení	,859	,881	,933	1,060	,880	1,086
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Tabulka 10: Multinomiální logistické regresní modely za funkční období vlády premiéra Grosse

		2004 / 10						2005 / 04					
		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,249		,116		,000		,004		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,000	9,250	,000	6,991	,000	4,173	,000	7,350	,000	9,440	,000	4,109
	Neví či se nevyjádřil	,000	3,694	,000	4,089	,000	2,274	,000	2,921	,000	2,531	,033	1,572
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,000	,146	,003	,515	,663	,902	,000	,191	,002	,381	,668	1,145
	Ostatní preference či výroky včetně nemá volební právo či by nečel k volbám	,000	,174	,000	,329	,154	,734	,000	,215	,001	,390	,610	,858
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,037	1,575	,867	,962	,004	2,045	,125	1,623	,038	1,868	,002	2,343
	Ani dobrá, ani špatná	,559	1,123	,119	,716	,075	1,515	,198	1,460	,181	1,460	,234	1,376
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,025	1,393	,066	1,333	,074	1,328	,036	1,527	,327	1,206	,476	1,131
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,730	,928	,948	,986	,208	1,328	,817	1,068	,894	1,038	,505	1,183

	30-44 let	,091	,683	,032	,599	,151	,701	,506	,812	,460	,802	,198	,709
	45-59 let	,562	,882	,229	,758	,648	,899	,770	,917	,994	,998	,565	,865
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Vysokoškolské, VOŠ nebo střední s maturitou	,021	,612	,021	,603	,344	,811	,183	,679	,188	,687	,544	1,173
	Střední bez maturity a vyučení	,231	,783	,053	,664	,058	,659	,260	,735	,763	,923	,741	1,089
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,000		,000		,000		,001		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,000	8,234	,000	7,511	,000	4,249	,739	1,437	,010	4,444	,020	2,811
	Neví či se nevyjádřil	,005	3,401	,000	4,604	,002	2,327	,000	7,991	,000	5,282	,000	3,418
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,052	,235	,425	,592	,071	,467	,182	,353	,593	,683	,383	1,585
	Ostatní preference či výroky včetně nemá volební právo či by nečel k volbám	,345	,572	,689	1,229	,901	,961	,301	,499	,968	,975	,271	1,724
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,209	,508	,062	,416	,807	,922	,470	1,482	,053	2,516	,408	1,306
	Ani dobrá, ani špatná	,964	1,019	,812	,914	,780	1,086	,606	,749	,639	1,254	,623	,859
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,496	1,274	,590	1,180	,023	1,711	,548	,790	,198	1,506	,597	1,129
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,006	5,900	,070	2,210	,007	2,407	,516	1,502	,033	3,404	,489	1,266

	30-44 let	,540	1,588	,675	,787	,747	,880	,686	1,334	,068	3,153	,798	1,099
	45-59 let	,911	,911	,628	,760	,428	,730	,283	2,032	,205	2,248	,528	1,248
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Vysokoškolské, VOŠ nebo střední s maturitou	,140	,445	,022	,356	,044	,524	,045	,305	,005	,246	,063	,542
	Střední bez maturity a vyučení	,766	,880	,024	,423	,054	,571	,050	,359	,201	,597	,044	,540
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Tabulka 11: Multinomiální logistické regresní modely za funkční období vlády premiéra Paroubka

		2005 / 05						2006 / 05					
		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,663		,000		,000		,360		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,000	8,560	,000	10,082	,000	5,981	,000	8,950	,000	9,041	,000	2,626
	Neví či se nevyjádřil	,000	3,404	,000	3,410	,000	2,848	,000	3,860	,000	3,505	,000	1,870
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,000	,231	,157	,710	,001	2,526	,000	,156	,071	,645	,000	2,854
	Ostatní preference či výroky	,000	,285	,008	,560	,328	1,280	,000	,223	,009	,585	,161	1,361
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,475	1,177	,331	,785	,117	1,544	,121	1,452	,001	2,496	,003	2,248
	Ani dobrá, ani špatná	,697	,918	,488	,848	,643	1,135	,145	1,397	,016	1,962	,090	1,570
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,419	,888	,405	1,141	,266	1,199	,266	1,179	,036	1,390	,017	1,436
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,262	,785	,568	1,144	,581	1,141	,539	,874	,807	1,058	,020	1,696
	30-44 let	,006	,540	,673	,901	,159	,696	,670	,910	,786	1,066	,118	1,441

	45-59 let	,664	1,095	,199	1,346	,832	1,052	,848	,960	,598	,885	,106	1,449
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Vysokoškolské, VOŠ nebo střední s maturitou	,360	,824	,381	,821	,291	,783	,014	,580	,044	,630	,097	,691
	Střední bez maturity a vyučení	,791	,948	,273	,787	,493	,855	,143	,734	,030	,615	,008	,558
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,000		,000		,000		,001		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,025	2,865	,000	9,428	,000	6,255	,016	3,696	,003	3,536	,006	2,909
	Neví či se nevyjádřil	,000	2,871	,000	8,912	,000	4,587	,001	3,235	,000	2,953	,000	3,650
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,092	,390	,309	,608	,038	2,854	,859	1,164	,982	1,013	,042	3,245
	Ostatní preference či výroky	,632	1,247	,708	1,163	,013	3,126	,645	1,426	,348	1,559	,006	3,946
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,499	1,322	,516	,757	,141	,595	,348	,616	,990	1,005	,776	1,118
	Ani dobrá, ani špatná	,526	1,279	,676	,843	,193	,649	,773	1,138	,566	1,248	,660	1,176
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,292	1,307	,203	1,401	,094	1,488	,540	1,222	,004	2,219	,005	2,020
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,258	1,497	,035	2,260	,001	3,430	,086	2,529	,023	2,577	,003	3,204
	30-44 let	,286	,636	,676	,817	,468	1,372	,203	2,138	,331	1,591	,498	1,366
	45-59 let	,805	,906	,805	1,118	,233	1,661	,268	1,959	,329	1,581	,035	2,420

	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Vysokoškolské, VOŠ nebo střední s maturitou	,157	,604	,156	,605	,000	,299	,003	,217	,001	,267	,032	,468
	Střední bez maturity a vyučení	,561	,830	,104	,578	,068	,593	,019	,376	,005	,386	,074	,567
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Tabulka 12: Multinomiální logistické regresní modely za funkční období druhé vlády premiéra Topolánka

		2007 / 05						2008 / 02					
		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,000		,000		,000		,000		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,000	19,588	,000	11,981	,000	6,418	,000	16,798	,000	13,405	,000	9,545
	Neví či se nevyjádřil	,000	3,823	,000	3,437	,000	2,583	,000	4,094	,000	3,468	,000	3,452
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,000	6,780	,029	1,727	,000	4,695	,000	8,399	,022	1,841	,000	4,164
	Ostatní preference či výroky	,003	1,941	,139	1,387	,000	2,431	,003	2,152	,556	1,147	,068	1,533
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,013	1,934	,010	2,001	,000	3,150	,000	2,863	,142	1,515	,070	1,668
	Ani dobrá, ani špatná	,031	1,748	,279	1,334	,044	1,793	,067	1,690	,528	1,182	,137	1,483
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,653	1,072	,025	1,420	,143	1,256	,743	1,061	,561	,902	,235	,814
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,110	1,433	,917	,977	,051	1,559	,434	1,245	,647	,882	,843	1,054
	30-44 let	,437	1,194	,598	,886	,604	1,128	,201	1,433	,368	,778	,873	,958

	45-59 let	,971	,991	,145	,711	,946	1,016	,529	1,200	,929	,976	,811	1,066
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	,031	1,883	,593	1,171	,347	1,306	,268	1,414	,108	1,668	,199	,685
	Střední s maturitou	,664	1,109	,231	1,340	,366	,805	,286	,736	,798	1,078	,028	,558
	Střední bez maturity a vyučení	,333	1,235	,012	1,762	,723	1,081	,131	,647	,635	1,150	,004	,459
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,000		,000		,000		,000		,000		,000	
	Spokojen s politickou situací	,019	5,277	,120	2,578	,005	3,463	,757	1,417	,222	2,431	,337	1,609
	Neví či se nevyjádřil	,000	4,464	,000	3,737	,000	2,849	,000	6,291	,000	4,956	,000	2,870
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,281	1,944	,266	1,915	,777	,871	,587	2,185	,731	,735	,219	1,914
	Ostatní preference či výroky	,201	1,830	,082	2,379	,027	2,187	,027	9,969	,087	2,610	,005	3,058
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,239	,543	,345	,652	,169	,585	,683	,785	,901	,932	,585	,807
	Ani dobrá, ani špatná	,548	1,298	,908	1,047	,551	1,218	,246	,527	,991	1,005	,877	1,053
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,390	1,326	,263	1,393	,221	1,351	,562	,778	,477	,768	,984	,995
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,043	2,651	,065	2,208	,000	5,863	,015	6,944	,044	3,060	,087	1,943
	30-44 let	,378	1,589	,409	1,471	,022	2,774	,952	,939	,413	,535	,607	1,240

	45-59 let	,652	1,278	,795	,876	,058	2,349	,266	2,607	,829	1,146	,796	1,114
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	,852	,878	,362	,570	,442	1,471	,901	1,096	,234	2,608	,229	1,914
	Střední s maturitou	,357	,650	,114	,493	,486	,773	,494	,587	,363	2,080	,885	1,081
	Střední bez maturity a vyučení	,305	,665	,474	,775	,703	1,125	,425	,531	,551	,569	,585	1,339
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Tabulka 13: Multinomiální logistické regresní modely za funkční období vlády premiéra Fischera

		2009 / 06						2009 / 11					
		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát		Důvěra ve vládu		Důvěra v PS		Důvěra v Senát	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,218		,000		,000		,336		,000		,000	
	Spokojen s pol. situací	,010	1,945	,000	6,034	,000	3,606	,003	2,928	,000	11,356	,000	6,247
	Neví či se nevyjádřil	,000	2,325	,000	3,066	,000	2,199	,000	2,314	,000	3,026	,000	2,748
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,246	,751	,154	1,384	,000	3,045	,347	,786	,448	1,208	,001	2,188
	Ostatní preference či výroky	,078	,702	,230	,785	,283	1,245	,280	,816	,014	,604	,343	,825
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,001	2,088	,143	1,423	,011	1,824	,000	2,637	,007	2,293	,007	2,119
	Ani dobrá, ani špatná	,036	1,569	,722	,918	,990	1,003	,017	1,612	,033	1,904	,161	1,472
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,464	1,119	,316	1,166	,694	1,060	,494	1,110	,808	1,043	,493	1,118
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,548	,871	,773	,939	,467	1,169	,627	,896	,447	,838	,566	,878
	30-44 let	,295	,790	,127	,706	,536	1,143	,044	,642	,004	,491	,011	,547

	45-59 let	,280	,790	,317	,800	,491	,860	,286	,794	,004	,492	,015	,566
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	,229	1,429	,187	,683	,192	,702	,106	1,572	,628	1,153	,193	1,435
	Střední s maturitou	,395	1,225	,650	,901	,474	,852	,089	1,472	,976	,992	,855	1,045
	Střední bez maturity a vyučení	,602	,894	,675	1,093	,678	,917	,034	1,549	,557	,867	,656	,902
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,365		,000		,000		,000		,000		,000	
	Spokojen s politickou situací	,103	,517	,829	,847	,482	,585	,195	2,378	,012	3,875	,399	1,579
	Neví či se nevyjádřil	,001	2,138	,001	2,684	,000	3,292	,000	4,533	,002	2,644	,006	2,160
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,699	1,130	,210	,489	,075	2,407	,865	1,102	,017	4,375	,067	2,407
	Ostatní preference či výroky	,515	1,182	,881	,947	,178	1,730	,657	1,213	,068	2,701	,284	1,516
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,106	1,556	,654	,824	,399	,722	,024	3,280	,297	1,647	,075	2,101
	Ani dobrá, ani špatná	,253	1,337	,661	1,182	,546	,809	,020	3,153	,297	1,614	,689	1,183
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,320	1,203	,037	1,847	,241	1,374	,022	2,093	,045	1,853	,008	2,093
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,977	1,008	,212	1,598	,035	2,231	,032	2,630	,130	1,870	,004	3,202

	30-44 let	,796	,932	,776	,882	,112	1,945	,503	1,398	,897	1,065	,133	1,960
	45-59 let	,352	,779	,497	,735	,856	,918	,258	,505	,406	,647	,494	,696
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	,327	,704	,468	,702	,049	,368	,023	,163	,007	,170	,006	,199
	Střední s maturitou	,071	,599	,002	,206	,001	,228	,016	,338	,001	,251	,013	,407
	Střední bez maturity a vyučení	,027	,581	,128	,598	,031	,498	,181	,592	,002	,311	,014	,420
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy IVVM (1997-2000) a CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. (2001-2009) a vlastní výpočty.

Přílohy k analýzám ve 5. kapitole

Tabulka 14: Multinomiální logistické regresní modely, důvěry v krajská zastupitelstva

		2001 / 02		2001 / 09		2004 / 05		2004 / 11		2005 / 04		2006 / 04		2007 / 01		2008 / 01		2009 / 01		2009 / 11	
		Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,004		,064		,387		,152		,777		,062		,723		,127		,129		,005	
	Spokojen s pol. situací	,000	3,905	,000	4,238	,000	6,231	,000	3,397	,122	1,633	,000	2,686	,001	3,279	,000	3,147	,000	3,314	,000	3,520
	Neví či se nevyjádřil	,124	2,495	,672	1,206	,000	2,588	,011	1,545	,303	1,217	,000	2,228	,000	1,940	,000	2,422	,000	2,075	,000	1,771
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,203	1,653	,060	,562	,130	1,523	,415	,801	,688	1,118	,019	1,750	,703	1,096	,097	1,507	,122	,717	,999	1,000
	Ostatní preference či výroky	,168	,647	,013	,538	,311	,777	,012	,528	,064	,620	,048	,680	,003	,551	,020	,662	,000	,548	,012	,655
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,000	2,187	,003	1,748	,057	1,601	,000	2,311	,010	1,749	,000	2,983	,000	3,099	,013	1,730	,432	1,174	,002	1,991
	Ani dobrá, ani špatná	,469	1,654	,638	,715	,244	1,307	,095	1,392	,321	1,216	,003	1,733	,002	1,894	,071	1,395	,997	1,001	,002	1,912
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,000	2,009	,550	1,105	,125	1,276	,173	1,231	,532	1,096	,079	1,303	,225	1,193	,339	1,155	,561	1,083	,260	1,169
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,648	,880	,279	1,300	,305	,783	,150	,719	,408	1,204	,530	1,152	,685	,915	,931	,981	,573	1,122	,213	1,283
	30-44 let	,142	,661	,411	,820	,008	,533	,281	,781	,289	,793	,606	1,123	,336	,817	,187	,751	,382	,840	,013	,606

	45-59 let	,087	,586	,212	,727	,048	,635	,155	,731	,454	,855	,844	,959	,279	,797	,179	,754	,048	,677	,095	,720
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	,037	,468	,364	1,326	,531	,826	,539	,827	,428	,796	,456	,795	,912	1,031	,791	,930	,764	,925	,328	1,278
	Střední s maturitou	,343	,775	,276	1,292	,378	1,231	,234	,759	,729	1,085	,409	,822	,995	1,001	,792	1,061	,195	,763	,524	1,142
	Střední bez maturity a vyučení	,349	,788	,742	1,076	,564	1,136	,225	,767	,254	,782	,752	,933	,191	,771	,391	1,191	,971	,993	,409	1,177
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Neví, neodpověděl	Konstanta	,060		,894		,030		,447		,744		,038		,035		,000		,004		,000	
	Spokojen s politickou situací	,000	2,127	,000	2,692	,008	2,526	,228	1,559	,363	1,408	,924	,971	,554	1,348	,609	1,217	,163	1,757	,415	1,441
	Neví či se nevyjádřil	,004	3,764	,062	1,901	,000	2,237	,065	1,461	,025	1,600	,089	1,434	,003	1,909	,000	2,209	,063	1,571	,243	1,299
	Nespokojen	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	ODS	,603	,841	,017	,500	,112	1,694	,116	,572	,701	,878	,782	,916	,881	1,051	,101	,565	,773	,903	,980	1,009
	Ostatní preference či výroky	,031	,593	,009	,542	,308	1,353	,824	,932	,548	,832	,350	,796	,388	,791	,599	,893	,924	1,025	,711	1,098
	ČSSD	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Dobrá situace domácnosti	,011	1,504	,040	1,396	,610	1,146	,007	2,072	,323	1,271	,003	2,259	,374	1,281	,028	1,759	,461	1,249	,024	2,070
	Ani dobrá, ani špatná	,269	1,782	,867	,915	,654	1,115	,121	1,451	,637	,903	,062	1,541	,727	1,090	,811	1,054	,847	1,054	,003	2,453
	Špatná	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	Žena	,164	1,229	,090	1,292	,874	,973	,198	1,270	,410	1,150	,612	1,100	,922	1,019	,167	1,283	,585	1,120	,035	1,527
	Muž	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	15-29 let	,008	,558	,177	1,351	,718	,910	,849	,951	,716	1,096	,076	1,653	,044	1,733	,031	1,775	,593	1,176	,128	1,535
	30-44 let	,119	,724	,823	1,050	,064	,615	,141	,659	,347	,789	,112	1,589	,547	,841	,544	1,179	,484	,801	,635	,870

	45-59 let	,132	,710	,397	,822	,193	,720	,060	,603	,206	,735	,261	1,367	,651	,880	,861	1,048	,914	,969	,370	,769
	60 a více let	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	,045	,564	,694	,891	,703	,875	,764	,896	,070	,537	,046	,468	,438	,750	,940	1,024	,252	,644	,210	,641
	Střední s maturitou	,317	,811	,785	,943	,327	1,295	,051	,588	,188	,702	,003	,431	,732	,911	,468	,826	,011	,445	,007	,442
	Střední bez maturity a vyučení	,928	,983	,960	,990	,166	1,400	,059	,623	,099	,679	,006	,497	,292	,774	,467	,841	,336	,771	,300	,765
	(neúplné) základní	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Zdroj: Výzkumy CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., (2001-2009) a vlastní výpočty.

Přílohy k analýzám v 6. kapitole

Tabulka 15: Vybrané ekonomické a sociodemografické charakteristiky krajů v České republice

	ČR	Hl. m. Praha	Středočeský kraj	Jihočeský kraj	Plzeňský kraj	Karlovarský kraj	**Ústecký kraj**	Liberecký kraj	Královéhradecký kraj	Pardubický kraj	**Vysočina**	Jihomoravský kraj	Olomoucký kraj	Zlínský kraj	Moravskoslezský kraj
Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele v Kč (2008)	141957	762 352	325 034	307 454	317 425	253 964	**284 558**	261 872	293 960	295 219	**295 785**	326 596	269 684	286 172	297 926
Průměrná hrubá měsíční mzda (Kč)	23 598	29 726	22 779	20 571	22 147	19 733	**21 326**	21 069	20 621	20 297	**20 351**	22 013	20 289	20 049	21 524
Míra registrované nezaměstnanosti (%)	9,2	3,7	7,0	7,8	8,2	11,1	**13,6**	11,2	8,0	9,6	**10,3**	10,6	12,2	10,8	12,1
Uchazeči na 1 volné pracovní místo	17,4	3,5	14,9	18,2	12,9	23,3	**34,8**	21,9	17,5	14,8	**37,5**	21,7	50,1	27,0	29,2
OSVČ a zaměstnavatelé na 100 zaměstnaných osob	16,2	21,9	18,3	13,7	14,9	13,9	**13**	16,6	17,7	13,6	**13,7**	16,5	16,4	16	12,8
Vyplacené sociální příplatky - rel. v % na 1 obyv. (2008)	100	42	72	90	68	141	**184**	113	93	95	**87**	97	111	88	147
Vyplacené příplatky na bydlení - rel. v %na 1 obyv (2008)	100	69	44	70	47	140	**228**	106	67	65	**54**	113	87	71	183
Průměrná kupní cena domů na m^3 v Kč (2006-2008)	2091	7083	2901	1963	1817	1957	**1629**	2019	1914	1685	**1545**	2077	1585	1844	1827
Průměrná kupní cena bytů na m^2 v Kč (2006-2008)	18561	44017	20127	13610	16511	12879	**8070**	14988	17585	17223	**14840**	22885	17169	17420	13647
Index stáří	107	129,5	95,4	105,5	112,3	96,3	**90**	96	111,7	106,2	**107,5**	114,2	109,4	113,6	104,3
Počet obyvatel k 31.12.2009	10 506 813	1 249 026	1 247 533	637 643	571 863	307 636	**836 198**	439 027	554 402	516 329	**514 992**	1 151 708	642 041	591 042	1 247 373
Přírůstek přirozený na 1000 obyvatel	1	1,7	2	0,9	1	0,9	**0,9**	2	0,6	1,2	**0,7**	1,4	0,7	-0,1	0
Přírůstek vnitřní migrací na 1000 obyvatel	X	-2	9	0,3	1,1	-6,2	**-2,3**	-0,4	-0,6	-0,5	**-2,3**	0,4	-1,6	-0,7	-2,2
Podíl narozených mimo manželství v %	38,9	33,7	34,5	38	41	55,2	**53,7**	44,6	38,9	35,7	**32,2**	33,8	39,5	30,5	44,2

Rozvodů na 100 sňatků	60,9	50,3	61,5	60,3	61	83,1	**71,1**	66,9	66	61,2	**52,9**	58	61,6	56,9	62,4
Naděje dožití (2007-2008) - muži	73,8	75,9	73,8	74,3	74,4	72,8	**71,7**	73,3	75	74,2	**74,5**	74,1	73,5	73,4	72,3
Naděje dožití (2007-2008) - ženy	80	80,8	79,8	80	80,2	79	**78,5**	79,8	80,4	80	**81,1**	80,6	79,9	80,4	79,4
Městské obyvatelstvo v % (2008)	70,4	100,0	54,4	64,8	68,1	83,2	**80,2**	78,5	68,1	62,1	**58,4**	62,5	57,3	60,6	76,1
Zjištěné trestné činy na 1000 obyvatel (2008)	33,0	67,7	35,0	25,1	26,8	29,3	**39,7**	35,5	22,6	19,6	**17,2**	27,7	23,2	17,6	32,5

Zdroj: Český statistický úřad (www.czso.cz).

Poznámka: U ukazatelů, kde není uveden rok sběru dat, se jedná o rok 2009.

Tabulka 16: Rozložení důvěry ve sledované politické instituce v krajích Ústeckém a na Vysočině

	Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
	Ústecký	Vysočina	Ústecký	Vysočina	Ústecký	Vysočina	Ústecký	Vysočina	Ústecký	Vysočina
Důvěřuje	38,4	34,6	21,0	16,3	23,3	17,9	35,3	50,4	48,0	67,5
Nedůvěřuje	59,4	64,1	76,9	81,9	73,3	79,1	57,5	38,8	48,6	30,2
Neví, neodpověděl	2,2	1,3	2,2	1,7	3,3	3,0	7,3	10,8	3,3	2,3
N	510	526	510	526	510	526	510	526	510	526

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ provedený 9.-23. listopadu 2009 CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. a vlastní kalkulace.

Tabulka 17: Podíly těch, kteří důvěřují u proměnných využitých v multinomiálních regresních modelech v Ústeckém kraji a na Vysočině

Exp (B)	Důvěra ve vládu		Důvěra v Poslaneckou sněmovnu		Důvěra v Senát		Důvěra v krajská zastupitelstva		Důvěra v obecní zastupitelstva	
	Ústecký	Vysočina	Ústecký	Vysočina	Ústecký	Vysočina	Ústecký	Vysočina	Ústecký	Vysočina
Věk - 15-29 let	44,4	35,0	30,2	23,4	29,4	23,4	42,9	61,3	54,0	73,7
Věk - 30-44 let	38,2	30,1	18,4	14,0	20,6	15,4	39,7	46,3	47,8	63,2
Věk - 45-59 let	35,8	37,7	17,2	13,1	22,4	14,8	28,4	38,5	47,8	56,6
Věk - 60 a více let	35,1	35,9	18,4	14,8	21,1	17,2	29,8	53,9	42,1	75,0
Pohlaví - žena	37,0	34,1	22,1	18,4	24,0	19,9	34,7	51,7	50,0	67,8
Pohlaví - muž	39,9	35,1	19,8	14,3	22,6	15,8	35,9	49,0	46,0	67,2
Vyznání - katolík	39,4	33,0	21,2	14,5	24,2	20,3	33,3	51,1	42,4	73,6
Vyznání - ostatní	38,4	35,8	21,0	17,7	23,3	16,1	35,4	49,8	48,4	62,9
Vzdělání - VOŠ a VŠ	51,2	48,2	23,3	12,5	27,9	19,6	37,2	64,3	67,4	78,6
Vzdělání - SŠ	45,3	36,6	29,1	19,8	28,2	19,8	40,2	51,1	51,3	63,4
Vzdělání - vyučení	34,7	32,1	15,0	14,5	19,2	14,9	31,5	46,2	44,6	69,2
Vzdělání - ZŠ	33,8	30,5	22,8	17,8	23,5	20,3	36,0	50,8	44,1	63,6
Rodinný stav - svobodný (-á)	41,6	34,9	28,8	22,4	26,4	23,7	40,0	57,9	50,4	70,4
Rodinný stav - ženatý, vdaná	40,8	35,8	20,2	14,0	24,8	16,5	37,8	49,5	51,1	69,1
Rodinný stav - vdovec, vdova	28,3	26,3	17,4	7,9	21,7	13,2	32,6	50,0	39,1	71,1
Rodinný stav - rozvedený (-á)	30,3	33,3	13,2	17,6	13,2	11,8	19,7	33,3	38,2	47,1
Zam. - student, učeň	50,0	40,0	39,5	29,1	36,8	34,5	47,4	69,1	57,9	72,7
Zam. - vyšší odborný nebo vedoucí zam.	47,3	42,9	29,1	8,2	32,7	18,4	38,2	61,2	54,5	69,4
Zam. - podnikatel či samostatně činný	55,8	31,0	23,3	11,9	18,6	16,7	41,9	50,0	58,1	71,4
Zam. - ostatní zam.	36,5	38,0	20,4	21,5	22,6	18,2	38,0	48,8	51,8	65,3
Zam. - nezaměstnaný	20,9	24,1	2,3	10,3	9,3	13,8	14,0	44,8	20,9	58,6
Zam. - dělník	31,8	31,0	17,6	17,0	20,0	15,0	34,1	38,0	44,7	62,0
Zam. - nepracující důchodce	37,6	32,8	20,2	11,2	24,8	13,6	33,0	49,6	45,9	70,4
Stranické preference - ČSSD	42,5	33,3	26,4	18,3	33,3	18,3	39,1	53,8	52,9	72,0

Stranické preference - ODS	54,2	42,9	32,5	24,7	32,5	29,9	56,6	64,9	72,3	74,0
Stranické preference - KDU-ČSL	50,0	47,2	40,0	25,0	40,0	25,0	50,0	50,0	60,0	69,4
Stranické preference - Strana zelených	45,0	54,5	30,0	18,2	25,0	9,1	35,0	63,6	30,0	90,9
Stranické preference - TOP09	50,0	45,7	28,1	13,0	37,5	17,4	43,8	56,5	62,5	71,7
Stranické preference - Jiné strany	40,0	44,4	15,0	11,1	20,0	16,7	30,0	38,9	55,0	72,2
Stranické preference - Ostatní výroky, neví	29,3	27,7	15,2	13,8	16,7	15,9	28,3	46,2	37,4	63,6
Stranické preference - KSČM	30,0	24,0	8,3	8,0	8,3	4,0	18,3	34,0	36,7	52,0
Spok. se životem - spokojen	48,5	37,2	29,6	19,2	30,4	22,3	46,3	55,5	58,1	72,4
Spok. se životem - neví, neodpověděl	34,2	35,0	15,1	14,0	20,4	11,0	27,6	43,0	46,7	64,0
Spok. se životem - nespokojen	14,8	21,1	4,5	5,6	6,8	5,6	14,8	35,2	19,3	47,9
Živ. úroveň domác. - dobrá	52,1	38,1	32,0	17,2	32,0	20,9	44,8	56,1	58,2	71,7
Živ. úroveň domác. - ani dobrá, ani špatná	33,5	35,2	15,6	17,4	18,3	16,4	31,7	48,4	48,6	67,1
Živ. úroveň domác. - špatná	22,7	19,4	11,3	10,4	17,5	11,9	23,7	37,3	25,8	55,2
Velikost obce - 80 000 až 999 999 obyvatel	53,7	0,0	33,3	0,0	37,0	0,0	64,8	0,0	66,7	0,0
Velikost obce - 15 000 až 79 999 obyvatel	35,3	46,3	21,6	21,6	23,3	22,2	34,2	51,9	45,2	59,9
Velikost obce - 2 000 až 14 999 obyvatel	48,8	27,5	17,9	11,6	21,4	11,6	22,6	43,5	35,7	61,6
Velikost obce - 0 až 1 999 obyvatel	28,8	30,5	13,8	15,5	16,3	18,6	32,5	53,5	58,8	76,5
Generalizovaná dův. - je možné důvěřovat	63,5	45,7	47,1	31,5	47,1	31,5	58,7	64,1	71,2	69,6
Generalizovaná dův. - neví, těžko říci	39,5	29,0	16,3	9,7	18,6	9,7	20,9	38,7	34,9	64,5
Generalizovaná dův. -opatrnosti nikdy nezbývá	31,1	32,5	14,0	13,4	17,1	15,4	30,3	48,1	43,0	67,2

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ provedený 9.-23. listopadu 2009 CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. a vlastní kalkulace.

Tabulka 18: Výsledky modelu důvěry v Poslaneckou sněmovnu v Kraji Vysočina a Ústeckém kraji (2009)

		B	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	-4,521	,000	
	[Nezaměstnaný=ne]	1,215	,030	3,370
	[Nezaměstnaný=ano]	0[b]		
	[Ústecký k.] * [Obce=80t.-999t.]	-,015	,989	,985
	[Ústecký k.] * [Obce=15t.-80t.]	-,499	,617	,607
	[Ústecký k.] * [Obce=2t.-15t.]	-,696	,492	,498
	[Ústecký k.] * [Obce=Do 2t.]	-1,314	,205	,269
	[K. Vysočina] * [Obce=15t.-80t.]	,505	,096	1,657
	[K. Vysočina] * [Obce=2t.-15t.]	-,262	,455	,769
	[K. Vysočina] * [Obce=Do 2t.]	0[b]		
	[Ústecký k.] * [ČSSD]	1,304	,022	3,686
	[Ústecký k.] * [ODS]	1,186	,036	3,275
	[Ústecký k.] * [Ostatní]	,983	,066	2,674
	[Ústecký k.] * [KSČM]	0[b]		
	[K. Vysočina] * [ČSSD]	,731	,238	2,078
	[K. Vysočina] * [ODS]	,931	,141	2,537
	[K. Vysočina] * [Ostatní]	,452	,440	1,571
	[K. Vysočina] * [KSČM]	0[b]		
	[Ústecký k.] * [15-29let]	,255	,482	1,290
	[Ústecký k.] * [30-59let]	-,434	,184	,648
	[Ústecký k.] * [60 a více let]	0[b]		
	[K. Vysočina] * [15-29let]	,349	,332	1,417
	[K. Vysočina] * [30-59let]	-,178	,596	,837
	[K. Vysočina] * [60 a více let]	0[b]		
	[Spok. se životem]	1,360	,001	3,897
	[Neví]	,987	,020	2,683
	[Nespok. se životem]	0[b]		
	[Lidem možno důvěřovat]	1,230	,000	3,420

	[Neví]	,074	,843	1,077
	[Opatrnosti nikdy nezbývá]	0[b]		
	[Ústecký k.] * [Spok. s živ. úrovní domácn.]	,678	,103	1,969
	[Ústecký k.] * [Ani spok., ani nespok.]	,248	,552	1,281
	[Ústecký k.] * [Nespok. s živ. úrovní domácn.]	0[b]		
	[K. Vysočina] * [Spok. s živ. úrovní domácn.]	-,194	,697	,824
	[K. Vysočina] * [Ani spok., ani nespok.]	,180	,713	1,197
	[K. Vysočina] * [Nespok. s živ. úrovní domácn.]	0[b]		
	[Ústecký k.] * [Ek. krize v kraji=silně ovlivnila]	,002	,996	1,002
	[Ústecký k.] * [Ek. krize v kraji=neví]	-,381	,370	,683
	[Ústecký k.] * [Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila]	0[b]		
	[K. Vysočina] * [Ek. krize v kraji=silně ovlivnila]	-,678	,015	,508
	[K. Vysočina] * [Ek. krize v kraji=neví]	,157	,760	1,170
	[K. Vysočina] * [Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila]	0[b]		
Neví, neodpověděl	Konstanta	-51,646	,988	
	[Nezaměstnaný=ne]	15,072	,992	3512849,441
	[Nezaměstnaný=ano]	0[b]		
	[Ústecký k.] * [Obce=80t.-999t.]	18,827	,995	150195338,580
	[Ústecký k.] * [Obce=15t.-80t.]	17,787	,996	53044740,386
	[Ústecký k.] * [Obce=2t.-15t.]	3,680	,999	39,632
	[Ústecký k.] * [Obce=Do 2t.]	20,095	,995	533732014,370
	[K. Vysočina] * [Obce=15t.-80t.]	-,196	,883	,822
	[K. Vysočina] * [Obce=2t.-15t.]	-,588	,567	,555
	[K. Vysočina] * [Obce=Do 2t.]	0[b]		
	[Ústecký k.] * [ČSSD]	-,066	1,000	,936
	[Ústecký k.] * [ODS]	-,571	1,000	,565
	[Ústecký k.] * [Ostatní]	14,518	,989	2018528,213
	[Ústecký k.] * [KSČM]	0[b]		
	[K. Vysočina] * [ČSSD]	1,650	1,000	5,208
	[K. Vysočina] * [ODS]	2,386	1,000	10,867
	[K. Vysočina] * [Ostatní]	18,757		139943386,416
	[K. Vysočina] * [KSČM]	0[b]		

[Ústecký k.] * [15-29let]	1,918	,118	6,808
[Ústecký k.] * [30-59let]	-,087	,948	,917
[Ústecký k.] * [60 a více let]	0[b]		
[K. Vysočina] * [15-29let]	-1,643	,239	,193
[K. Vysočina] * [30-59let]	-,315	,741	,730
[K. Vysočina] * [60 a více let]	0[b]		
[Spok. se životem]	-1,056	,239	,348
[Neví]	-1,813	,086	,163
[Nespok. se životem]	0[b]		
[Lidem možno důvěřovat]	,848	,262	2,336
[Neví]	1,506	,057	4,506
[Opatrnosti nikdy nezbývá]	0[b]		
[Ústecký k.] * [Spok. s živ. úrovní domácn.]	,033	,983	1,033
[Ústecký k.] * [Ani spok., ani nespok.]	,676	,626	1,965
[Ústecký k.] * [Nespok. s živ. úrovní domácn.]	0[b]		
[K. Vysočina] * [Spok. s živ. úrovní domácn.]	-,348	1,000	,706
[K. Vysočina] * [Ani spok., ani nespok.]	17,368	,996	34889672,903
[K. Vysočina] * [Nespok. s živ. úrovní domácn.]	0[b]		
[Ústecký k.] * [Ek. krize v kraji=silně ovlivnila]	-,366	,723	,693
[Ústecký k.] * [Ek. krize v kraji=neví]	,815	,391	2,259
[Ústecký k.] * [Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila]	0[b]		
[K. Vysočina] * [Ek. krize v kraji=silně ovlivnila]	-1,790	,106	,167
[K. Vysočina] * [Ek. krize v kraji=neví]	1,902	,084	6,702
[K. Vysočina] * [Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila]	0[b]		

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ provedený 9.-23. listopadu 2009 CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. a vlastní kalkulace.

Tabulka 19: Výsledky modelu důvěry v krajská zastupitelstva v Kraji Vysočina a Ústeckém kraji (2009)

		B	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	-,367	,598	
	[Spokojen s bydlištěm] * [Ústecký k.]	-3,308	,002	,037
	[Spokojen s bydlištěm] * [K. Vysočina]	-,097	,831	,907
	[Ani spokojen, ani nespokojen] * [Ústecký k.]	-2,056	,050	,128
	[Ani spokojen, ani nespokojen] * [K. Vysočina]	-,413	,117	,662
	[Nespokojen s bydlištěm] * [Ústecký k.]	-2,175	,036	,114
	[Nespokojen s bydlištěm] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Nezaměstnaný=ne] * [Ústecký k.]	1,493	,008	4,448
	[Nezaměstnaný=ne] * [K. Vysočina]	-,351	,443	,704
	[Nezaměstnaný=ano] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[Nezaměstnaný=ano] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Obce=80t.-999t.] * [Ústecký k.]	1,602	,000	4,963
	[Obce=15t.-80t.] * [Ústecký k.]	,239	,470	1,270
	[Obce=15t.-80t.] * [K. Vysočina]	-,041	,867	,960
	[Obce=2t.-15t.] * [Ústecký k.]	-,556	,184	,573
	[Obce=2t.-15t.] * [K. Vysočina]	,035	,894	1,035
	[Obce=Do 2t.] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[Obce=Do 2t.] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[VOŠ, Bakalářské a VŠ] * [Ústecký k.]	-,998	,027	,369
	[VOŠ, Bakalářské a VŠ] * [K. Vysočina]	,283	,479	1,327
	[střední s maturitou i bez a vyučení] * [Ústecký k.]	-,836	,005	,434
	[střední s maturitou i bez a vyučení] * [K. Vysočina]	-,078	,770	,925
	[(neúplné) základní] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[(neúplné) základní] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[15-29let] * [Ústecký k.]	,619	,090	1,856
	[15-29let] * [K. Vysočina]	-,116	,707	,891
	[30-59let] * [Ústecký k.]	,275	,392	1,317

[30-59let] * [K. Vysočina]	-,827	,003	,437
[60 a více let] * [Ústecký k.]	0[b]		
[60 a více let] * [K. Vysočina]	0[b]		
[ČSSD] * [Ústecký k.]	,875	,059	2,399
[ČSSD] * [K. Vysočina]	,900	,025	2,459
[ODS] * [Ústecký k.]	1,338	,004	3,811
[ODS] * [K. Vysočina]	1,374	,002	3,949
[Ostatní] * [Ústecký k.]	,648	,124	1,911
[Ostatní] * [K. Vysočina]	,777	,031	2,176
[KSČM] * [Ústecký k.]	0[b]		
[KSČM] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Ek. krize v kraji=silně ovlivnila] * [Ústecký k.]	-,726	,010	,484
[Ek. krize v kraji=silně ovlivnila] * [K. Vysočina]	,002	,994	1,002
[Ek. krize v kraji=neví] * [Ústecký k.]	-1,023	,013	,360
[Ek. krize v kraji=neví] * [K. Vysočina]	,038	,939	1,039
[Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila] * [Ústecký k.]	0[b]		
[Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Ek. krize v domácn.=silně ovlivnila] * [Ústecký k.]	-,289	,311	,749
[Ek. krize v domácn.=silně ovlivnila] * [K. Vysočina]	,626	,011	1,870
[Ek. krize v domácn.=slabě ovlivnila] * [Ústecký k.]	0[b]		
[Ek. krize v domácn.=slabě ovlivnila] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Spok. se životem] * [Ústecký k.]	1,195	,004	3,304
[Spok. se životem] * [K. Vysočina]	,290	,389	1,337
[Neví] * [Ústecký k.]	,192	,641	1,212
[Neví] * [K. Vysočina]	,111	,766	1,118
[Nespok. se životem] * [Ústecký k.]	0[b]		
[Nespok. se životem] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Lidem možno důvěřovat]	,579	,004	1,784
[Neví]	-,358	,239	,699
[Opatrnosti nikdy nezbývá]	0[b]		

Neví, neodpověděl	Konstanta	-2,037	,074	
	[Spokojen s bydlištěm] * [Ústecký k.]	-,760	,655	,468
	[Spokojen s bydlištěm] * [K. Vysočina]	,318	,622	1,374
	[Ani spokojen, ani nespokojen] * [Ústecký k.]	-,748	,669	,473
	[Ani spokojen, ani nespokojen] * [K. Vysočina]	-1,632	,011	,195
	[Nespokojen s bydlištěm] * [Ústecký k.]	-,792	,644	,453
	[Nespokojen s bydlištěm] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Nezaměstnaný=ne] * [Ústecký k.]	,463	,543	1,588
	[Nezaměstnaný=ne] * [K. Vysočina]	-,046	,956	,955
	[Nezaměstnaný=ano] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[Nezaměstnaný=ano] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Obce=80t.-999t.] * [Ústecký k.]	-21,587		4,215E-10
	[Obce=15t.-80t.] * [Ústecký k.]	-1,628	,001	,196
	[Obce=15t.-80t.] * [K. Vysočina]	-,398	,384	,672
	[Obce=2t.-15t.] * [Ústecký k.]	-3,086	,000	,046
	[Obce=2t.-15t.] * [K. Vysočina]	,878	,022	2,406
	[Obce=Do 2t.] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[Obce=Do 2t.] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[VOŠ, Bakalářské a VŠ] * [Ústecký k.]	-,813	,303	,444
	[VOŠ, Bakalářské a VŠ] * [K. Vysočina]	-1,813	,102	,163
	[střední s maturitou i bez a vyučení] * [Ústecký k.]	-1,104	,022	,332
	[střední s maturitou i bez a vyučení] * [K. Vysočina]	-,264	,515	,768
	[(neúplné) základní] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[(neúplné) základní] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[15-29let] * [Ústecký k.]	-,145	,802	,865
	[15-29let] * [K. Vysočina]	-1,338	,010	,262
	[30-59let] * [Ústecký k.]	-,515	,325	,598
	[30-59let] * [K. Vysočina]	-,991	,014	,371
	[60 a více let] * [Ústecký k.]	0[b]		

[60 a více let] * [K. Vysočina]	0[b]		
[ČSSD] * [Ústecký k.]	,096	,923	1,101
[ČSSD] * [K. Vysočina]	,650	,346	1,916
[ODS] * [Ústecký k.]	,580	,514	1,786
[ODS] * [K. Vysočina]	1,302	,081	3,678
[Ostatní] * [Ústecký k.]	1,255	,073	3,509
[Ostatní] * [K. Vysočina]	1,289	,029	3,627
[KSČM] * [Ústecký k.]	0[b]		
[KSČM] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Ek. krize v kraji=silně ovlivnila] * [Ústecký k.]	1,469	,071	4,345
[Ek. krize v kraji=silně ovlivnila] * [K. Vysočina]	,805	,083	2,238
[Ek. krize v kraji=neví] * [Ústecký k.]	2,146	,014	8,551
[Ek. krize v kraji=neví] * [K. Vysočina]	1,224	,069	3,401
[Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila] * [Ústecký k.]	0[b]		
[Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Ek. krize v domácn.=silně ovlivnila] * [Ústecký k.]	-,452	,343	,636
[Ek. krize v domácn.=silně ovlivnila] * [K. Vysočina]	,648	,114	1,913
[Ek. krize v domácn.=slabě ovlivnila] * [Ústecký k.]	0[b]		
[Ek. krize v domácn.=slabě ovlivnila] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Spok. se životem] * [Ústecký k.]	1,262	,071	3,532
[Spok. se životem] * [K. Vysočina]	-,346	,483	,708
[Neví] * [Ústecký k.]	,010	,989	1,010
[Neví] * [K. Vysočina]	-,498	,377	,607
[Nespok. se životem] * [Ústecký k.]	0[b]		
[Nespok. se životem] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Lidem možno důvěřovat]	-,116	,778	,891
[Neví]	-,248	,603	,780
[Opatrnosti nikdy nezbývá]	0[b]		

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ provedený 9.-23. listopadu 2009 CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. a vlastní kalkulace.

Tabulka 20: Výsledky modelu důvěry v obecní zastupitelstva v Kraji Vysočina a Ústeckém kraji (2009)

		B	Sig.	Exp(B)
Důvěřuje	Konstanta	,351	,597	
	[Spokojen s bydlištěm] * [Ústecký k.]	-3,156	,001	,043
	[Spokojen s bydlištěm] * [K. Vysočina]	-1,076	,013	,341
	[Ani spokojen, ani nespokojen] * [Ústecký k.]	-2,274	,011	,103
	[Ani spokojen, ani nespokojen] * [K. Vysočina]	-,520	,044	,595
	[Nespokojen s bydlištěm] * [Ústecký k.]	-1,894	,029	,150
	[Nespokojen s bydlištěm] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Nezaměstnaný=ne] * [Ústecký k.]	1,343	,004	3,829
	[Nezaměstnaný=ne] * [K. Vysočina]	-,157	,726	,854
	[Nezaměstnaný=ano] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[Nezaměstnaný=ano] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Ústecký k.] * [Obce=80t.-999t.]	,436	,306	1,546
	[Ústecký k.] * [Obce=15t.-80t.]	-,608	,051	,545
	[Ústecký k.] * [Obce=2t.-15t.]	-1,167	,002	,311
	[Ústecký k.] * [Obce=Do 2t.]	0[b]		
	[K. Vysočina] * [Obce=15t.-80t.]	-,502	,047	,605
	[K. Vysočina] * [Obce=2t.-15t.]	-,507	,053	,603
	[K. Vysočina] * [Obce=Do 2t.]	0[b]		
	[VOŠ, Bakalářské a VŠ] * [Ústecký k.]	,205	,634	1,227
	[VOŠ, Bakalářské a VŠ] * [K. Vysočina]	1,072	,016	2,921
	[střední s maturitou i bez a vyučení] * [Ústecký k.]	-,645	,017	,525
	[střední s maturitou i bez a vyučení] * [K. Vysočina]	,508	,060	1,661
	[(neúplné) základní] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[(neúplné) základní] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[15-29let] * [Ústecký k.]	,938	,005	2,554
	[15-29let] * [K. Vysočina]	-,295	,370	,744

	[30-59let] * [Ústecký k.]	,525	,070	1,691
	[30-59let] * [K. Vysočina]	-1,064	,000	,345
	[60 a více let] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[60 a více let] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Ek. krize v kraji=silně ovlivnila] * [Ústecký k.]	-,109	,667	,897
	[Ek. krize v kraji=silně ovlivnila] * [K. Vysočina]	,011	,964	1,011
	[Ek. krize v kraji=neví] * [Ústecký k.]	-,374	,317	,688
	[Ek. krize v kraji=neví] * [K. Vysočina]	,577	,314	1,780
	[Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[ČSSD] * [Ústecký k.]	,605	,131	1,832
	[ČSSD] * [K. Vysočina]	,751	,065	2,120
	[ODS] * [Ústecký k.]	1,049	,013	2,855
	[ODS] * [K. Vysočina]	,883	,046	2,419
	[Ostatní] * [Ústecký k.]	,191	,590	1,211
	[Ostatní] * [K. Vysočina]	,521	,145	1,684
	[KSČM] * [Ústecký k.]	0[b]		
	[KSČM] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Spok. se životem]	,740	,001	2,096
	[Neví]	,566	,022	1,762
	[Nespok. se životem]	0[b]		
	Počet členství	,125	,154	1,133
Neví, neodpověděl	Konstanta	-34,589	,987	
	[Spokojen s bydlištěm] * [Ústecký k.]	-14,139	,997	7,237E-07
	[Spokojen s bydlištěm] * [K. Vysočina]	,019	,987	1,019
	[Ani spokojen, ani nespokojen] * [Ústecký k.]	2,103	,999	8,192
	[Ani spokojen, ani nespokojen] * [K. Vysočina]	-16,075	,993	1,044E-07
	[Nespokojen s bydlištěm] * [Ústecký k.]	2,023	1,000	7,557
	[Nespokojen s bydlištěm] * [K. Vysočina]	0[b]		
	[Nezaměstnaný=ne] * [Ústecký k.]	17,124	,994	27350846,456

[Nezaměstnaný=ne] * [K. Vysočina]	15,658		6309175,519
[Nezaměstnaný=ano] * [Ústecký k.]	0[b]		
[Nezaměstnaný=ano] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Ústecký k.] * [Obce=80t.-999t.]	-16,091	,992	1,028E-07
[Ústecký k.] * [Obce=15t.-80t.]	-1,621	,031	,198
[Ústecký k.] * [Obce=2t.-15t.]	-17,517	,988	2,470E-08
[Ústecký k.] * [Obce=Do 2t.]	0[b]		
[K. Vysočina] * [Obce=15t.-80t.]	1,170	,254	3,222
[K. Vysočina] * [Obce=2t.-15t.]	,833	,391	2,300
[K. Vysočina] * [Obce=Do 2t.]	0[b]		
[VOŠ, Bakalářské a VŠ] * [Ústecký k.]	-16,302	,993	8,324E-08
[VOŠ, Bakalářské a VŠ] * [K. Vysočina]	1,290	,362	3,634
[střední s maturitou i bez a vyučení] * [Ústecký k.]	-1,743	,014	,175
[střední s maturitou i bez a vyučení] * [K. Vysočina]	,260	,765	1,297
[(neúplné) základní] * [Ústecký k.]	0[b]		
[(neúplné) základní] * [K. Vysočina]	0[b]		
[15-29let] * [Ústecký k.]	,021	,979	1,021
[15-29let] * [K. Vysočina]	-1,677	,199	,187
[30-59let] * [Ústecký k.]	-,536	,522	,585
[30-59let] * [K. Vysočina]	-,670	,431	,512
[60 a více let] * [Ústecký k.]	0[b]		
[60 a více let] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Ek. krize v kraji=silně ovlivnila] * [Ústecký k.]	15,730	,989	6780830,820
[Ek. krize v kraji=silně ovlivnila] * [K. Vysočina]	16,044	,994	9287738,176
[Ek. krize v kraji=neví] * [Ústecký k.]	16,179	,988	10630596,868
[Ek. krize v kraji=neví] * [K. Vysočina]	18,780	,993	143174774,666
[Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila] * [Ústecký k.]	0[b]		
[Ek. krize v kraji=slabě ovlivnila] * [K. Vysočina]	0[b]		
[ČSSD] * [Ústecký k.]	-14,106	,990	7,481E-07

[ČSSD] * [K. Vysočina]	-15,332	,994	2,194E-07
[ODS] * [Ústecký k.]	,430	,780	1,538
[ODS] * [K. Vysočina]	,881	,536	2,412
[Ostatní] * [Ústecký k.]	1,284	,274	3,610
[Ostatní] * [K. Vysočina]	,560	,627	1,750
[KSČM] * [Ústecký k.]	0[b]		
[KSČM] * [K. Vysočina]	0[b]		
[Spok. se životem]	,037	,958	1,037
[Neví]	-1,358	,127	,257
[Nespok. se životem]	0[b]		
Počet členství	-,681	,130	,506

Zdroj: Výzkum „Sociální kapitál v krajích ČR“ provedený 9.-23. listopadu 2009 CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. a vlastní kalkulace.